

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOK

UNDER MEDVERKAN AF

HELLEN LINDGREN, GEORG NORDENSVAN, OSCAR
LEVERTIN, G. GULLBERG, CHRISTER SVAHN, A. F.
ÅKERBERG, HELEN ZIMMERN

M. FL. SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTARE

UTGIFNA AF

ARVID AHN FELT

FJERDE ÅRGÅNGEN

TREDJE OCH FJERDE HÄFTET

STOCKHOLM
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

UR DAGENS KRONIKA

TIDSTAFLOJ

ÅR 1884

HJELLEN I BÖREN, GEORG NORDENSVAN, OSCAR

LEVENSTIN O. GULBERG, CHRISTER SVANH, A. F.

ÅKERBERG, HELEN ZIMMERN

FRANZOSERNA OCH NÄRBYGGA KÖNSTARE

ÅR 1884

ÅR 1884

ÅR 1884

ÅR 1884

ÅR 1884

ÅR 1884

STOCKHOLM

Norrköping 1884. M. W. Wallberg & Comp. Boktryckeri.

FJERDE ÅRGÅNGENS INNEHÅLL.

Första häftet:

	Sid.
Vid riksdagens början af EMIL SVENSÉN	1.
Det gamla och det nya af GEORG NORDENSVAN	19.
Björnsons "En handske", af ANSELMUS	30.
Tidslyten och drömsyner. Af ALFRED HEDENSTJERNA (signaturen SIGURD)	37.
Den literära och politiska venstern i Danmark af A. CANTOR . .	52.
Bref från Finland af ARVID HULTIN	66.
Bref från Norge	91.

Andra häftet:

Två aprilfrågor. Af VILH. WADMAN	1.
En helsning från Italien. Af ALFREDO MAZZA	11.
Carl Snoilskys diktning. En återblick af FRITZ KROOK	17.
Lejonklon. En interiör från Pau af FRANÇOIS COPPÉE	29.
Engelska tidningspressen i våra dagar af HELEN ZIMMERN . .	38.
Björnsons "Over ævne", af ANSELMUS	56.
Genom ett par landsortsbrillor. Af GUSTAF GULLBERG	65.
En draksådd. Några anmärkningar om den svenska högerpres- sens hållning i norska frågan. Af A. F. ÅKERBERG	76.
Harald Molanders "Vårflod". Af DANIEL FALLSTRÖM	82.
Moderna världsförbättrare. Af CLAES LUNDIN	87.

Tredje och fjerde häftet:

Gamla och nya åsigtter om pressen och det offentliga ordet. Nå- gra anmärkningar af HELLEN LINDGREN	1.
Konstakademien, konstföreningarne och konsten. Af GEORG NOR- DENSVAN	21.
Om konsten att författa realistiska romaner. Ett utkast af CHRISTER SWAHN	54.
Två typiska romaner: Ett lif. — Lise Fleuron. Af PASSEPARTOUT	61.
Två generationer. Strödda aforismer af OSCAR LEVERTIN	70.

	Sid.
Några ord om landsortspressen i våra dagar, af en medarbetare deri	76.
Prestkonferensen. Af A. F. Å.	87.
Ett literärt jätteverk, skildradt af HELEN ZIMMERN.	92.
Ett samtal om August Strindbergs "Giftas", upptecknad af STEPHAN MARMÉN	102.
Professor Sigurd Ribbing om Geijer.	109.
Är fattigdomen i våra dagar en följd af öfverbefolkning? Af A. F. ÅKERBERG	117.
I marginalen. Små randteckningar af GUSTAF GULLBERG	144.
Från de anlagades bänk: E. G. Geijer, H. B. Palmær, Vilhelm von Braun och August Strindberg för religionsbrott inför världsliga åklagaremakten	152.
Ur nyare tiders uppfinningar: Om vattengas och glödljus. Af C. A. DELLWIK	178.
Karaktersdrag och anekdoter:	
1. Civiliserade vildar och vildinnor. Också en moderevy, af OLLE BILL — 2. Bref från Nils Strindlund till en skrifkunnig vän. — 3. En tilltänkt hyllningsgård åt Karl Johan. — 4. En duell mellan två svenska offi- cerare. — 5. Nekad kredit på skrifmaterialier åt kongl. maj:t. — 6. Också en följd af indelningsverket	188.

Gamla och nya åsigter om pressen och det offentliga ordet.

Några anmärkningar
af
Hellen Lindgren.

1.

Skilnaden mellan de invigda och de oinvigda sträcker sig äfven till pressen och dess förhållanden. Omdömena om pressens verksamhet lyda helt olika, antingen man hör till dem, som stå pressen nära, eller man hör till dem, som stå utanför. De invigda utgöras af pressens män och pressens frivilliga medarbetare, som icke äro få till antalet, till de oinvigda hör åter den stora massan tidningsläsare, som icke hafva någonting annat med pressen att beställa än att de äro tidningarnas afnämare. Dessa senare äro i allmänhet taladt fångna i den föreställningen, att det tryckta ordet och det talade ordet äro två skilda saker. Ordets offentlighet har för dem en högtidlig klang, derunder inbegripes föreställningar om något till sin verksamhet särdeles storartadt, dels något skräckinjagande, något olycksbådande och dystert, något rytande, som söker hvem och hvad det uppsluka må, ett rofdjur med lika många sugrör som Viktor Hugos verldsbekanta polyp, dels har också samma offentlighet för dem betydelsen af någonting smickrande och bedårande, en puffmaskin med hundra koppar- och malmtungor, Fama, ryktets och berömmets gudinna, klädd i modern drägt. Att nämnas i tryck är endera en offentlig skam, pressen är den moderna schavotten, ett andligt tortyrinstrument, när-

mast jemförligt med forna tiders skampåle eller också är det en offentlig heder detta omnämmande, den enskilda företagsamhetens ordenskapitel. I intetdera fallet kan emellertid skammen eller hedern af ett sådant omnämmande ställas i jembredd med att enskildt häcklas eller enskildt lofpri-
sas. Det offentliga ordet åtnjuter således ett större anseende än det privata. Åsigter, som jag icke kan skaffa gehör, om jag uttrycker dem i ett sällskap mellan skål och vägg, vinna omedelbart både gehör och publik, om de dagen derpå stå att läsa i en tidning. Att vara anstald i en sådan betyder för den stora allmänheten detsamma som att vara en person med större makt att skada än vanligt folk, kanske också med större makt att förläna utmärkelser än vanliga menniskor. Men genom att tillhöra en redaktion och genom att föra en penna blir man också utsatt för förföljelser och misstydningar i högre grad än andra. Den ställning, som tidningsskrifvaren intager, kan i vissa afseenden tyckas afundsvärd, i andra och kanske de flesta torde den vara raka motsatsen. Ty de förhoppningar, man fäster vid denne som man anser allsmäktige tolk af det offentliga ordets dekret, äro så öfverdrifna, att de måste blifva svikna, och i samma mån de svikas blir stämningen mot honom förvandlad, lika sangvinisk som den nyss varit lika surmulen blir den nu. Han betraktas vid minsta anledning som den der på ett ovärdigt sätt har svikit sin roll af sanningsvitne, det är icke långt ifrån att han blir utsatt för att anses ovärdig hvar hederlig människas aktning, han hedras med titeln skandalskrifvare, så fort någon känner sig träffad vare sig med rätt eller orätt.

Alla hans fel antaga utomordentliga proportioner, hans vårdslöshet blir ett brott, hans meddelsamhet indiskretion, hans tystnad uttydes som illvilja, hans tjenstaktighet anses som ett obegränsadt kapital, på hvilket hela verlden kan draga sina vexlar, och när det vägrar att göra tjenst beskylles han för lumpen egennyta.

Man ser således, att tidningsmannens lif både går i

moll och dur. Han får också lida för sina svagare bröders förseelser mer än andra, man sammanslår alla yrkesbröderna under en gemensam benämning, genusbegreppet murfvel, som fått betydelsen af öknamn genom de utsväfningar, hvar till de lägsta pressorganen gjort sig skyldiga. Då han dessutom icke arbetar på samma sätt som andra, anses han af de flesta slå dank. Allmänheten tror, att en tidning skrives lika fort som den läses. Den anser vidare, att det icke behöfs något förberedande arbete för att skriva en tidningsuppsats. Slutligen är samma allmänhet fullt och fast förvissad om, att då det icke behöfs någon examen för att komma in i en tidning, behöfs det heller ingen öfning eller någon slags förberedelse för att sätta sina tankar på papperet. Dertill behöfs på sin höjd några års flitig romanläsning, och sedan är tidningsskrifvaren färdig. När sådana åsikter kunna hysas och uttalas af för öfrigt ganska förståndiga människor, är det ju icke underligt, om namnet tidningsskrifvare tills vidare har en ganska dålig klang, om det också måste erkännas, att det ljuder vida bättre nu än för tio, femton år sedan. Det är heller icke underligt, om litet hvar anser det orimligt att ett inflytande så stort, som det pressen anses utöfva, skall anförtros åt personer utan all slags särskild uppfostran för ett så ansvarsfullt kall som det att svänga den kritiska ferlan.

Vi stå i en brytningsperiod, då såsom de med tiden missnöjda klaga, ingenting längre är heligt. Så börjar det också visa sig, att icke ens trycksvärtan längre håller färgen och att icke ens det tryckta ordet torde vara, hvad det ansetts vara. Det är bedröfligt men sant, att icke heller här allt är guld som glimmar, och att mycket, som står tryckt, icke därför är tillförlitligt. Det var vid första öfverraskningen öfver denna upptäckt, som tidningarnes och tidningsmännens aktier hastigt sjönko och sjönko djupt, men ju mera man hinner vänja sig vid det sorgliga faktum, att det som är tryckt icke eger något företräde framför det, som är taladt, ju säkrare bör man kunna hoppas, att man

lugnt skall kunna betrakta sin misräkning, om man också ännu af det tryckta ordet fordrar mera tillförlitlighet än af det talade.

Männe pressen har sjunkit? Det ser åtminstone icke så ut. Men det ser deremot ut som om på alla områden helt andra åsigtter utbildades vid närmare bekantskap än när man blott på afstånd gör sina iakttagelser. Offentligheten hör till dessa områden, dit den stora allmänheten icke hittills fått sätta sin fot, annat än som skygg åskådare, som insläppes endast vid högtidliga tillfällen, när allt är i ordning för mottagandet. Deremot har det icke kommit i fråga, att den fått vara med om förberedelserna till mottagningen, det har varit förbjudet. Frimureriet och ordensväsendet har spelat sin roll äfven inom tidningsmannakåren. Kårandan börjar emellertid att slappas, det är ett af dessa tidstecken, som gå igen öfverallt. Åtskilliga af de nedärfta vördnadsfulla föreställningarna börja försvinna, äfven i hvad som rör författarskap. Det är denna revolution, som långsamt och mödosamt försiggår, som gör allmänheten villrådig i sina ömdömen. I början äro också upptäckterna som man gör, sedan det mystiska halfdunklet börjat skingras, mycket nedslående. Man kan erinra sig, när man först såg teaterdrottningen på gatan, iklädd en uppfärgad klädning och med urblekta band i hatten. Hvad man led då, det lider allmänheten hvar dag, och något liknande denna krossade illusion erfar den äfven, då den får kasta en blick bakom en redaktions kulisser. Der finnas också pappkronor, som i lampskenet glänsa med förföriskt ljus, och både riddare och ädla hjeltar, som i hvardagslag vinda med ögonen och hafva puc kel på ryggen. Och icke desto mindre äro dessa stygga vidunder författare till uppsatser, som klinga så bra. Allmänheten har numera rikt tillfälle att genom samtal med någon ur brödrskapet underrätta sig om pressens mysterier. Här afslöjas toaletthemligheter och blottas hänsynslöst brister och svagheter, som undgått alla läsare utom de kritiska förmågorna, hvilkas antal som bekant är mycket ringa, lika få-

taligt som antalet af kritiska klåpare är stort. Uppsatser, som hr X i sin enfald trott förestafvade af det varmaste intresse för saken, som i hvarje rad uppbäras af en personlig öfvertygelses värma, befinnas vara gjorda på beställning. Andra, som förefalla som opartiskheten sjelf, visas vara färgade af personliga antipatier och hemfalla under tryckfrihetslagens definition "vrängda framställningar till allmänhetens förvillande". Du behöfver bara skriva en roman för att förtjena en liten förmögenhet, säger hr X till sin vän författaren med en afundsjuk blick på hans tärda drag. Författaren småler men svarar ingenting. Och hr X får strax derpå af en vän till honom höra, att denne Apollos och Musernas älskling använder ett halft dussin konceptpapper hvarje gång han skall sammanskriva en af dessa små doftande och spirituella biljetter, som äro så improviserade, att man på dem vore frestad att tillämpa Kellgrens bekanta uttryck om de Bellmanska dityramberna, att de helgjutna frambrustit ur en lågande inbillnings sköte. Och hr X, som lefde i den lyckliga tron, att man skref en roman, nota bene om man hörde till de utvalda, lika lätt som hans hustru vispar till en erême. Hr X vill icke vara skeptisk, han har hört, att det är något mycket styggt, som man bör akta sig mycket väl för att bli, men han kan icke hjelpa, att han känner starka frestelser att blifva det. Och på samma gång vill kanske olyckan, att han får tag i en bok af Kielland, som gör ungefär samma afslöjanden angående embetsmännens allra heligaste, som han nyss gjort i redaktionsbyråerna. I förtreten slår han sig troligen på — det är det vanligaste, man kan nästan säga, att det är *comme il faut* nu för tiden — han slår sig på att tala om konstens förfall, om den öfverhandtagande materialismen, om bristen på djup sedlig öfvertygelse, om tidens sjunkande, om realismens vådor, om svartmåleriet i dikten, om bristen på religion, om hundratals intressanta och oangenäma saker, som visa, att *han* åtminstone icke ämnar göra några eftergifter åt tidsandan eller göra ackord med Kants kategoriska imperativ.

Och allt detta tror den naive hr X är fel och brister, som tillhöra detta sista decennium, när skamlösheten går på torra landet. Sedan den dagen, är allt, hvad tidningar och tidningsmän heter, hr X en styggelse. Det är just från detta håll, farorna hota idealismen. Det är här man byter om öfvertygelser, här man tummar på åsichter, det är här, som sanningen lägges i Prokrustes bädd allt efter omständigheterna. Läsa tidningarna måste han naturligtvis, men de hafva ingen giftigare vedersakare än denne stränge moralist. Han utsträcker nästan sin antipati till allt, hvad författarskap heter, ja till allt hvad författare heter. Han kan aldrig förlåta geniet, att det behöfver arbeta för att åstadkomma sina mästerverk. Det är, anser han, en profanation af människans heligaste känslor, att han skall gråta eller skratta som ett barn åt det, som en annan beräknat, planlagt, med kall blod öfvertänkt. Han vill icke gå i denna snara, han vill icke vara med om att gynna geniet, om han icke får tro, att det i drömmen ser sina syner eller om han icke längre får tro, att dess idkare äro annorlunda beskafade än vanliga dödliga. Ungefär på samma sätt som hans lilla Adolf tror, att det går till, när tuppen värper i hans abcbok d. v. s. på ett mystiskt öfvernaturligt sätt, på det sättet trodde hr X, att konstens skapelser tillkommo, på det sättet trodde han, att det tillgick att författa. Och nu hämnas han genom att icke vidare skänka literaturen sitt bistånd, när den så djupt svikit alla hans förhoppningar.

Det är en slags förbittring, sammansatt af en mängd sådana element som de här nämnda, som åtföljer den stora publikens första inblick bakom författarskapets och offentlighetens kulisser. En afsmak för alltsammans, en hämdgirighet mot pressen, ett ringaktande af författarskapet utmärker den allmänna opinionen i våra dagar, då man mer än förr lärt sig inse, att äfven detta icke är omöjligt att lära och att det är möjligt att missbruka likasom allt menskligt.

När man sammanställer detta förakt med vissa andra förhållanden, som tyda på slafvisk undergifvenhet under pres-

sens omdömen, får man en besynnerlig tanke om allmänhetens konsekvens. Allmänheten citerar tidningarna som kungsord, tager deras uttalanden för goda utan närmare undersökning och anser deras omdömen till den grad afgörande, att det blott behöfs, att pressen mera allmänt förenar sig att göra en bok, en tafla, en politisk personlighet till skottafla för sina sarkasmer för att åstadkomma ett omslag opinionen, om också boken, taflan eller den politiska personlighet, som göres till syndabock, ursprungligen hade ganska stora utsigter att göra lycka.

Sanningen är, att pressen håller allmänheten i ledband, och att denna för att hämnas hycklar en utomordentlig likgiltighet för hvad tidningarna säga. Det är så man alltid tager igen skadan på tyranner, som man fruktar men lyder. Kan någonting vara mera betecknande för den fruktan, allmänheten hyser, än rädslan att nämnas i tryck på ett ofördelaktigt sätt och omvänt den barnsliga förtjusningen öfver att rosas i tidningarna, som vi redan vidrört? Och om man vill hafva ytterligare bevis på, huru förakt och intresse gå hand i hand hos allmänheten, är det nog att hänvisa till den ifver, hvarmed tidningarna slukas af samma personer, som aldrig annars tala om pressen och dess tjenare utan att rycka på axlarna. Hvem kan i närvarande stund undvara tidningar, och hvem underlåter dock att begagna hvarje litet tillfälle att hacka på tidningarna? Hör blott på vetenskapsmannen, som läst en oriktig notis om något, som faller inom hans vetenskapsområde. Med hvilken förtjusning han kastar sig öfver detta misstag, med hvilken naiv förundran detta misstag fyller honom! Att en tidning, till hvilken materialet samlas från tusen olika vidt skilda håll, icke kan eller har tid att kontrollera en liten notis, som fyller en sextondels spalt, är i hans tanke ett högmålsbrott, bevisar efter hans sätt att se ytlighet.

Detta dåliga lynne härrör naturligtvis deraf, att tidningen svikit hans förhoppningar, och huru högtflygande dessa äro, kan af detta exempel lätt inses. En tidning skall

vara — det ligger på djupet af allas tankegång, som resonera i dessa ämnen och beskärma sig öfver dylika småsaker — en tidning skall vara ofelbar; vare sig det gäller vetenskap eller konst, yrkesskicklighet eller högre politik, notiser eller filosofi bör en tidning vara ofelbar. Och midt under dagliga erfarenheter, att menniskor fela, att de insigtsfullaste bedraga sig och att hvarje räsonnemang öfverflödar på svaga skäl, rubbas af ingenting sådant allmänhetens sega fordran, att en tidning eller vi kunna gerna säga en författare — ty detta gäller lika väl författare i allmänhet som publicister — icke skall ha svaga skäl eller misstaga sig eller fela eller förlöpa sig. För hvarje anka, som utsläppes, för hvarje nytt misstag, som begås, en dygdig harm, liknande den fröjd, som fyller en pojkes hjerta, när hans skolmästare begått ett fel eller den underordnades sedliga förtrytelse öfver en förmans försummelse! Vi öfverlåta åt läsaren själf att döma, hvilken som här spelar den ömkligaste rollen, domaren eller den anklagade.

2.

De tidningar, som bäst hålla sig uppe i den finare publikens ynnest, äro de, som fortsätta traditionerna från presens äldre dagar. Kunna de dertill under den gamla masken insmuggla något af det nya innehållet, är deras framgång gifven. Det är icke lätt att karakterisera dem med ett ord. Detta ord skulle väl då vara försigtigheten. Lättare är det deremot att beskrifva systemet. Man föreställa sig det symboliska uttrycket att gå som på nålar i konkret bild, och man har en sådan tidnings bild lifslevande. Eller man kan uttrycka det så, att de hvarje morgon eller afton utföra den s. k. äggdansen, ett af de största konststycken, som finnas, och som består deri, att vederbörande med bibehållet danstempo akta sig för att söndertrampa en massa ägg, som läggas rundt omkring den olycklige dansören.

Det fins emellertid ingenting, som öfverträffar den menskliga konstfärdigheten, och icke ens denna uppgift öf-

verstiger dess krafter. Man vet också icke hvilketdera man skall göra, om man bör förargas öfver eller beundra tidningsstilens traditionella omsvep, valda ordalag och mystiska antydningar.

Vissa regler gälla naturligtvis för denna stil. I kortaste sammanfattning lyder deras hufvudsumma så: återgif de flestes mening, sträfva efter en obestridlig auktoritet, som ingen kan stöta sig på. Sjelfva ordet de flestes mening är ett nonsens, och den fordran, som ligger i detta ord, en uppenbar orimlighet. Det är ingenting annat än att säga: låtsas som om du återgäfve en allmän mening, der någon allmän mening i sjelfva verket icke finnes, låtsas som om du framstälde sådana ovederläggliga sakförhållanden som naturlagarna, der du tvärt om sysselsätter dig med så mångtydiga fenomen som samtidsproblemen. Om du någon gång besluter dig för att tadla eller få lemna fritt lopp åt tidningens agg mot en misshaglig person, gör det då med ett sådant eftertryck som om du gjorde dig till den allmänna rättskänslans tolk, var skarprättare och var det värdigt och med behag. Låt det se ut som om det icke finnes någon appell från den dom, du fäller, när du någon gång fäller en dom. Det är dock mera, när stort nödfall eller kristeligt hat så fordrar och saken icke utan fara kan undvikas, som domsbasunen användes och sabbaten brytes, och det är snarare för mycken fredlighet än för mycken hänsynslöshet, som utmärker pressen här hemma.

Fredligheten framgår också ur grundsatsen att vinna de fleste på sin sida. Att återgifva de flestes mening blir liktydigt med att icke återgifva någon mening alls eller blott en så svag eller i allmänna ordalag uttryckt mening, att alla kunna förena sig derom, så att till och med de fegaste kunna falla i förtjusning och de intetsägande förklara, att just detta var, hvad de alltid tänkt. Med hvilken andakt allmänheten lyssnar till dessa allmänna fraser och sedan använder dem som klingande mynt! Med hvilken andakt den med spejande öron söker uppfånga dessa otydliga ljud ur kritikens

orakelgrotta! Förtegenhetens och den upphöjda tystnadens politik har den s. k. sansade pressen allt mera måst följa för att förtjena namn af sansad. Allt närmåre nalkas dock den tid, då denna tystnad och denna opartiskhet blifva en omöjlighet. Att tåga ihjäl misshagliga personer eller företeelser blir i längden lika omöjligt som att behandla dem som barnsligheter.

Steg för steg ser man också pressen lemna sin upphöjda domareståndpunkt och deltaga i dagens frågor som en af de kämpande. Äfven inom litteraturen och konstkritiken börja de farbroderliga råden på att anses som en öfvervunnen ståndpunkt och den sak anses bäst, som har de bästa skälen att åberopa. Bäst och tydligast visar kanske den engelska pressens historia de olika stadierna på denna väg. Från början var området för tidningarnas verksamhet inskränkt till kungörelser och notiser, som meddelades utan alla kommentarier. Det nästa steget togs, när det engelska veckobladet Spectator företog sig att meddela sederlärande berättelser i allmänt resonnerande form. Stilen var ännu opersonlig satir, och personligheterna, som gisslades, typiska, ungefär som när man i våra tidningar gör sig qvick på hr Stockholms bekostnad.

Som en ännu större och mera genomgripande förändring måste det betraktas, när pressen började sysselsätta sig med parlamentets förhandlingar. Detta oerhörda tilltag väckte, som naturligt var, förtrytelse och harm hos de ledande männen på den tid, då det skedde, icke minst hos konungen sjelf. För den djerfve och mycket olika bedömde man, som gick i spetsen för denna reform, blef visserligen den omedelbara följderna af hans djerfhet förföljelser och fängelse, men han utgick icke desto mindre som segrare ur en strid, der han hade konungen och de mäktige till motståndare. Hans namn var Wilkes, och hans person och historia spelar en högst betydande roll bland de politiska tilldragelserna på Georg III:s tid.

Det var äfven nu smakens fordringar, för hvilka man måste böja sig.

Ehuru dessa referat af det engelska parlamentets förhandlingar mestadels voro torra och icke så litet missledande, var betydelsen af Wilkes seger därför icke mindre. Den politiska arenan var öppnad för pressens kämpar, och en politisk afdelning erkänd som en integrerande beståndsdel i en tidning med anseende. På grundvalen af dessa medgifvanden växte pressens makt och inflytande. Med hvarje dag tillväxte allmänhetens anspråk, och de olika afdelningarna i tidningen inskränkte sig icke mera blott till de nakna faktiska redogörelser, som hittills varit vanliga. Hvarje tidning började snart taga parti och uttala en åsigt, hafva som det nu heter en bestämd färg och dermed också adressera sig till en bestämd publik, antingen den nu sökte denna bland de fattigare klasserna eller bland de mera välmående. Såsom organ för de lägre klasserna uppträdde dock pressen först sent in i vårt århundrade och största förtjensten att hafva grundlagt en folklig press tillkommer Frankrike och bland dess publicister kanske i främsta rummet Emile de Girardin.

Det blef slutligen nödvändigt att icke längre inskränka sig till en kritik af sakförhållandena men öfvergå till en kritik af personerna. Det skedde till en början med mycken tvekan: den gamla regeln hade varit att lemna personerna i fred. Men stundom lät det sig icke göra att skilja personen från saken, embetsmannen från embetsåtgärder, regeringshandlingen från den regerande, parlamentsbeslutet från de röstande. Vid denna stora tviste- och stridsfråga stå vi ännu. I närvarande stund utgör utan tvifvel frågan om personlighetens inblandande i debatten pressens mest brännande fråga. De gränser, inom hvilka ett sådant omnämnande bör ske, hafva varit mycket omtvistade, och de åsikter, till hvilka denna fråga gifvit upphof, hafva gått i vidt skilda riktningar. Den olika hållning, hvilken tidningarna till frågan intagit, har till och med lagt grunden till en indelning af tidningarna, i

det man allt efter deras olika sätt att behandla ämnena skilt mellan s. k. skandaltidningar, sådana som draga under sin domvärjo allt och alla, för hvilka således ingenting är för upphöjdt eller för privat att blifva föremål för kritik, icke kyrkan, icke statsöfverhufvudet, och å andra sidan de s. k. hederliga tidningarna, som så vidt möjligt är afhålla sig från personligheter och låta saken och saken ensam tala som det så vackert heter. En blick på pressen i våra dagar visar, att denna indelning icke längre håller streck. Tidningar, som berömma sig af sin opartiskhet och vilja räkna sig till den senare klassen, göra talrika undantag från regeln att icke införa personligheten i debatten. När frågan gäller offentliga män är man icke så noga som eljes, och numera behandlar man mycket mera ogeneradt än förr politiska motståndare. Principen är således redan införd, det är alltså blott den större eller mindre konsekvens, med hvilken den genomföres och den större eller mindre förbehållsamhet, med hvilken den tillämpas, som utgör skilnaden. Hvad skandalskrifveri i den gamla bemärkelsen af ett ingående på personligheten beträffar återfinnes det i alla tidningar, ehuru uttrycken, der man vill gifva sig sken af stränga och gammaldags grundsatser, äro så väl afvägda, att ett oöfvadt öga lätt tror sig finna en skilnad i innehållet, der skilnaden blott består i formen. Härmed har också principen att skona personligheten öfvergått att blifva en täckmantel för missbruk, i verkligheten kringgås den oupphörligt, medan den åberopas för att förläna vissa af pressens organ en öfverlägsenhet öfver andra och ett högre anseende än dessa. De förtäckta anfall, som dessa företaga mot politiska motståndare, segla under en falsk tolerans' flagg, som göra dem vida farligare än om anfällen hörde till ordningert för dagen och gifvo sig ut för hvad de äro, subjektiva tycken.

Man måste därför på det lifligaste önska, att alla pressens organ ville aflägga den fula ovanan att framställa ett subjektivt omdöme med objektiv säkerhet och med en hög-

tidlig och afgörande ton, som om några motsatta synpunkter icke funnes.

Klarast framträder orimligheten i denna upphöjda ofelbarhet vid de icke så sällan förekommande tidningsgrälen. För en humoristisk åskådare är det icke möjligt att utan ett leende följa de olika parternas uttalanden, bägge präglade af samma tvärsäkerhet i hållning, samma högtidliga domaremin. Hvad som döljer sig under denna till utseendet så opartiska yta, visar sig också, när t. ex. allmänna opinionen i en viss fråga är så stadgad, att frågans motståndare äro i en gifven minoritet. Tonen närmar sig då mera den vanliga samtalstonen, som icke skyr kraftuttryck, omdömena blifva då mera djerfva och oförbehållsamma. Är man deremot icke så säker på en gynsam stämning för vissa idéer, låter man dem blott komma fram på omvägar eller på mera neutrala och fjerran liggande områden. Så är det t. ex. icke omöjligt, att en tidning i sin utrikesafdelning gör sig till talman för åsikter, som i dess inrikesafdelning motarbetas, ja inkonsequensen går stundom så vidt, att man har exempel på tidningar, som äro republikanska till sina sympatier i den förra och konservativa i den senare.

Så länge pressen betraktar sig som en opersonlig myndighet och redaktionen anser sig som en solidarisk enhet och icke som en samling af personer, hvar och en med sin individuella åsigt, om också förenade i ett gemensamt allmänt syfte, så länge pressen önskar åt sig bibehålla rollen af den allmänna opinionens tolk och rådgifvare i stället för uppgiften att tjena som språkrör för en mängd olika uppfattningar, så länge invecklar den sig också i sjelfmotsägelser utan hjälp. Olägenheterna för *tidningsskrifvaren* af redaktionens sammanhållning och stränga anonymitet äro icke de minsta bland de svårigheter, som åtfölja systemet. Ar förf. en stor talang, hafva hans anonyma tankar, som många exempel visa, åratal igenom kunnat sysselsätta allmänheten utan att hans namn och dermed också hans personlighet blifvit känd och beundrad af någon utom den trånga krets,

som tillhör de invigda. Hans anspråkslöshet må vara så stor som helst, så mycken ärelystnad har han i alla fall, att detta måste kännas påkostande. Har han en mera utpräglad originalitet, blir denna vingklippt. Det är nämligen icke han, som talar i den osignerade artikeln. Det är en hel redaktion, som med all säkerhet icke går in på hans individuella åsichter, om han har några mera utpräglade sådana.

Målet för den unge tidningsskrifvaren blir således att icke blottställa sig och att icke utmärka sig. Hvad skulle det tjena till att göra det senare, när han ingen tack har för hvad han kan uppfinna, uppsatsen öfverlefver i alla fall ej dagen, och med hans namn blir ej hans tanke förbunden. Hvad det förra beträffar, att kompromettera sig, vore han kanske ej så rädd därför, om det blott gälde hans eget skinn, men saken gäller hans redaktör lika mycket som honom sjelf, och alla hans kamrater dessutom. Under sådana förhållanden skrifer han medelmåttigt och dessutom icke med godt samvete. Än kommer en spöklik frestelse att i skydd af anonymiteten gå ifrån sin öfvertygelse för att behaga sina förmän, än ett lika oemotståndligt begär att kasta försigtigheten öfver bord och tala rent språk, något som alltid förr eller senare hämnar sig antingen genom censur i manuskriptet eller ännu värre genom efterräkningar längre fram, när hans ord står der tryckt och med trycksvärtans oåterkallelighet ropar ut hans mening öfver hela landet. Än framträder frestelsens Proteuskepnad som böjelse för nådigt gyckel eller obarmhertigt spegelfakteri, ty ingen får veta det, intet öga genomskådar redaktionens kulisser.

Åtskilliga förhållanden tala för att anonymiteten i vissa fall bör bibehållas. Men att dessa fall böra inskränkas, och att det, som nu är undantag, nämligen artiklarnas signering, gjordes till regel, därför kan intet hållbart motskäl anföras.

Anonymiteten i och för sig är icke heller roten och upphofvet till det onda. Tidningens sega fasthållande af en traditionel ståndpunkt, äfven när denna icke mera öfverensstämmer med en ny tids fordringar eller med en förändrad

redaktionspersonals åsigter, publikens barnsliga missnöje med sin tidning, om den talar ur en annan ton än den vanliga och omfattar ett nytt intresse, den falska konservatism och den falska principtrohet, som förhindrar utvecklingen och lärdomen af lifvet, det är denna, som öfvergått till dogm, och som göder jorden för ogräset inom pressen. Likasom öfverallt är det äfven här frihetens sak, som är framåtskridandets.

3.

De åsigter, vi ofvanför uttalat, äro som man lätt kan märka, ganska radikala. Vi hafva förordat ett sakernas tillstånd, der hvarje tidningsskrifvare, som hedrades med sin redaktions förtroende tillräckligt för att vara anställd som medarbetare, som en följd af detta förtroende egde vidsträckt rättighet att i tidningen uttrycka sina egna åsigter och i och med förlusten af denna rättighet äfven skildes från redaktionen. Vi hafva utom eit personligare och subjektivare skriftsätt förordat ett innehåll, som mera sysselsatte sig med de allmänna frågornas upphofsmän och deras åsigter med påyrkade réformer än med de allmänna frågorna in abstracto och principiellt. Inom den lägsta och mest karaktärlösa delen af pressen är denna frihet, som vi förordat, redan nu en verklighet, och har der burit frukter, om hvilkas art och beskaffenhet man kan döma till följd af trädets underhaltiga beskaffenhet. Reformen, i sig sjelf nyttig och nödvändig, har derigenom satts i misskredit. En stor del af dessa tidningars spridning och deras inflytande kan tillskrifvas den praktiska klokheten i denna manöver, som gör deras stil lättläst och tilltalande, medan den andra mera allvarliga och sansade delen af pressen har en tung och tråkig stil.

För att icke helt och hållet öfverflyglas måste de tidningar, som ännu icke följt exemplet, göra det. Och att de förbereda detta steg, derpå tyda deras inkonsequenser, som vi i det föregående antydt.

Man kan således förutspå en framtid, då de offentliga organen ingripa i det verkliga lifvet mycket mera närgånget än nu. Det återstår då att tillse, om varningsropen mot pressens öfvergrepp — så kallas alla försök i den antydda riktningen — och olycksprofetiorna med anledning af ett fortsatt följande af denna väg äro berättigade.

Genom att studera utlandets press kunna vi göra oss en någorlunda klar föreställning om hvad framtiden äfven för oss bär i sitt sköte. Det är ett kaos af meningar, ett tummel af mot hvarandra kämpande åsichter, som denna tafla framställer. Frågan, som bör besvaras, är en fråga, som redan länge dryftats här hemma, om icke sanningen under denna problemernas tidsålder, som redan ingått, kommer att taga skada, och om icke all blygsel och anständighetskänsla kommer att sopas bort vid detta blottande af alla afgrunder och detta sönderslitande af alla slöjor.

Jag ämnar icke bestrida, att icke detta kommer att åstadkomma stora förändringar i vårt sätt att tala, ja till och med i vårt sätt att tänka. Jag tycker mig redan märka, att man icke längre finner i den nuvarande yngre generationen samma grannlagenhet som förr, samma ängslan som förr för det expressiva ordet, för den drastiska bilden. Att åtskillig grannlagenhet, som förefaller oss fullt naturlig, också skall komma att försvinna, är väl också antagligt. Jag ämnar icke förneka, att det tjugonde århundradets människor komma att anse mycket som tillåtet, som vi icke kunna drömma om, likasom jag vet, att vår tids unga dam utan betänkande nämner näsduken med sitt rätta namn, hvilket Ludvig XIV:s tids damer skulle ansett mycket opassande. Att hennes oskuld är lika stor som deras vågar jag påstå med lika stor visshet, som jag tror mig kunna försäkra, att om en tid kommer, då adertonåriga feminina rosenläppar icke behöfva begagna någon omskrifning för det vi skygt benämna inexpressibles, egarinnan till dessa icke skall behöfva blygas för jmförelsen med vår tids unga flicka. Faran för oskulden och renheten är icke stor, om också tonen

blir friare, och man skall ha läst sin historia bra litet eller bra illa för att icke veta detta. Faran för karaktären är också öfvergående. Det är blott, när friheten är ny, som den missbrukas. Man tröttnar också snart att öfverhoppa sina motståndare med osanna och hätska tillmälen, om man också vid första medgifvandet att fritt få uttala sitt hjertas mening missbrukar den beviljade yttrandefriheten. Låtom oss betrakta, om det är så helt bestäldt med motiven hos dem, som förargas så mycket öfver pressens frispråkighet. Måne icke en god del afundsjuka och fåfänga ligger bakom deras förargelse öfver oppositionen? Det är många, som af personliga skäl skulle föredraga, att sanningen vore en gång för alla bestämd och oföränderlig. Ty på detta vilkor kunde de sjelfve hoppas att för evigt kvarstå på samma obestridda ståndpunkt som förr, när de voro en ny tids morgonvakna härolder. De, som hafva sett sin bästa tid och stå kvar med tomma händer, medan skördearbetet omkring dem fortgår och inhöstar nya frukter, utgöra ingen liten skara. Omöjligheten att nedtysta oppositionen kännes för desse och för de fleste menniskor för öfrigt som en verklig olycka. I stället för att klaga och förfasa sig häröfver, vore det emellertid bäst att taga saken kallt, helst ingenting är vissare än att man icke mera får tillbaka den tid, då en åsigt var, hvad man kallar allmänt antagen eller då den icke på något håll väckte opposition. När oppositionslusten icke längre kan förvisas ur verklighetens faktorer, borde man därför hellre än dessa gagnlösa jeremiader försöka det enkla medlet att taga med den i räkningen som ett nödvändigt ondt, om man icke kan betrakta den på annat sätt. Ofta kan äfven denna öfverdrifna ömtålighet för opposition bevisa svaghet i öfvertygelsen, och att man icke känner sig säker på sin sak, om den icke hör till de slags sanningar, till hvilka hela verlden i en enstämmig kör sjunger ja och amen. Men en invändning af farligare beskaffenhet kan framställas. Vi hafva sparat den till sist, därför att den är svårast att besvara och verkligen innehåller ett sken af sanning. Den ly-

der ungefär så: hvad betyder denna eviga strid, en strid, som likasom våra barbariska förfäders nappatag i Valhall blott slutar på aftonen för att börja den följande dagen? Hvad betyder denna kamp, der man icke ser mot något mål af hvila eller något slut i frid? Hvad betyder den om icke stridsifver eller blodtörst? Är icke pressen med sina partiförgreningar och sitt eviga käbbel en representant för tiden, som är ond, tidens onda ande, som är oro utan mål, missnöje utan orsak? Är icke sanningen en och borde den icke vara segerrik? Hvad skall man då säga, när man ser alla dessa sanningsvitnen, som förkunna de mest motsäggande evangelier? Skall icke dessutom respekten för sanningen försvagas och försvinna, när så mycket lögn får ostraffadt utspidas? Och hvad *blir* slutligen sanning, när hvar och en af dessa evangelier ger skäl för sig, hvilkas grundlöshet åtminstone icke den olärde kan genomskåda?

Med dylika argument söker man öfvertyga oss, att vi stå på det sluttande planet mot ett nytt barbari, öfvercivilisationens barbari med namnet skepticism. Om man såsom vårt tidevarfs kännetecken framhöll relativiteten, vore man imellertid sanningen bra mycket närmare. Det är på förvexlingen af skepticismen och relativiteten, på förvexlingen af orden "förneka" och "tro med vissa inskränkningar" som många villfarelser bero. Att "tro med vissa inskränkningar" är ännu icke att förneka. Denna felaktiga slutsats gör t. ex. pessimismen, när den säger, att därför att ingen lycka är oblandad och himmelsk, lyckan i allmänhet ingenting duger till. Så vill man också göra sanningen oduglig, därför att den icke är universell. Men dermed att en sanning är relativ eller att den gäller inom ett visst område, t. ex. blott för vissa personer, är ingalunda förnekadt, att den icke inom detta område har full giltighet, är ett moraliskt bud, hvars öfverträdande straffar sig lika visst som dess iakttagande belönar sig. Det är också ingen, som tviflar på dess praktiska giltighet inom det område, för hvilket den gäller. Det är blott på sanningen som på en gång universell och kon-

kret, som vårt slägte har svårt att tro. De sanningar, som ega en axiomatisk prägel, hafva nämligen det felet att vara lika ointressanta som de äro påtagliga. Och den sanning, som passar för alla stånd, åldrar och lefnadsförhållanden, är verkligen af en så enkel beskaffenhet, att den icke erbjuder särdeles rikt utbyte. Det är verkligen svårt att tro på uppriktigheten hos dem, som försäkra, att förlusten af tron på ett för alla gemensamt ideal gör människorna olyckliga. Svårt är att inse, hvori den giftiga ingrediensen i den lära skulle bestå, som undervisar oss, att det, som är lycka för en, det är olycka för en annan. Det fins ett oskuldens tillstånd, som vissa naturer aldrig vilja förlora, men som dock erbjuder bittrare misräkningar än hvarje annat mera framskridet stadium.

Det är därför intet fel, om den andliga matsedeln bjuder på olika rätter allt efter de olika matsmältningsorganens beskaffenhet, det ville här säga allt efter vår olika bildningsgrad och förmåga att njuta. Denna är, som vi alla torde veta, eller kanske — denna är, som de flesta icke torde veta, mycket olika. Det som för den obildade är höjden af förfining och kanske står på gränsen till läckerhet, som han icke kan njuta mycket af utan att må illa, är för den bildade kanske hvardagsmat, som lemnar mycket öfrigt att önska. Läckerheterna för det ena matlaget äro simpel föda för det andra. Att hvar och en från sin ståndpunkt och i enlighet med sina lefnadsvanor dömer grannens kost, deri ligger ingenting ondt. Hvar och en prisar sin vattvälling, som det gamla ordspråket lyder, och bland sina närmaste bordsgrannar finner han med all säkerhet en tacksam och andäktigt lyssnande åhörarskara. Är icke detta indifferensism i stället för lefnadsfilosofi, skall man fråga. Har ingen lifsåskådning något värde framför en annan, då är det ju också bäst att lägga händerna i kors, hvad tjenar det då till att hålla tal? Dét är alldeles tvärt om just dessa förhållanden, som innebära den kraftigaste maningen att se upp med valet af sin föda. Det är nu man börjar sköta sin and-

liga helsa och välja sitt umgänge, sin andliga krets. Just detta innebär trohet mot traditionen, kraft och insigt att fasthålla vid det för mig bepröfvade, vid det för mig helso-samma, eller om man stöter sig på det materialistiska uttrycket, låt oss hellre säga vid det för mig som välsignelse-rikt befunna. Denna individualiteternas allt mera framträdande fordran på en för dem afpassad diet är det, som pres-sen med sitt brokiga vimmel tillmötesgår. Den fyller sin uppgift bättre i den mån den fullt och rikt kan ge uttryck åt den publiks tankar och känslor, som den tilltalar.

Länge skall det dock utan tvifvel dröja, innan det blir klart för menige man, att hvarje åsigt har sin grund i sär-skilda lefnadsförhållanden, som utvecklats den, och att frå-gan gäller icke om den eller den åsigten är rätt, ty rätta äro de alla i den mening, att de stöda sig på en individuell erfarenhet, men att frågan gäller, om den eller den åsigten verkligen öfverensstämmer med lifvets och verklighetens for-dringar, ty likasom det fins födoämnen, som för tillfället nära men på längden undergräfvat organismen, så finnes det åsikter, som förstöra lifsverksamheten.

Deremot är det icke sant, när man säger oss, att at-mosferen är oren, ja till och med förgiftad, därför att det blåser olika vindar i olika luftlager eller att den af samma skäl är omöjlig att lefva uti. Att fordra, att samma jemna passadvind ständigt skall blåsa, det visar obekantskap med lifvets lagar, med lyckans vilkor, med ungdomens mod, med kraften hos ett släkte, som kan öfverleva till och med stor-marna. Ty organismens stora hemlighet är, att dess förlu-ster omsätta sig till vinster, att dess nederlag förvandlas till segrar, och så är också lifvets hemlighet ett mystiskt varde ur kaos.

Konstakademien, konstföreningarna och konsten.

Af Georg Nordensvan.

Akademier ha i vår tid ej något öfverdrifvet godt rykte om sig, och ett konstverk, som blir kalladt akademiskt, är i och med det samma så god somt utdömdt. Man har då genast klart för sig att det är tråkigt, ointressant och personligt, och ofta att det är gjordt af en medelmätta, som arbetat sig fram till en viss skicklighet i handtverket.

Redan Egron Lundgren — som visste hvad han skref och som visste hvad konst var, — uttalade sig emot akademier. Han påstod rent ut att dessa haft allt annat än välsignelsebringande följder för konsten. Många röster ha sedan Lundgren nedskref sin åsigt höjt sig mot konstskolorna och det på skarpaste allvaret. Man har påstått, att de hindra en naturenlig utveckling hos den unge, att de döda hans fantasi och hans friska känsla. då de tvinga honom att år efter år kopiera de samma dödande tråkiga antika gipser om och om igen och sedan teckna efter lefvande modell, hvilket kan bli ett handtverk äfven det i längden. Man har påvisat huru afgjordt skadligt det måste vara för en ung frisk vilja att få till skolmästare en gammal konstnär, som fått sin lärareplats såsom en slags ålderdomspension och hvars teorier och teknik kanske tillhöra en längesedan förgången tid.

Om läraren är ung och är ett barn af sin tid, då måste umgänget med honom och det inflytande, han gifver, vara af stor nytta för de unga. Men hemma i Stockholm förekommer det så godt som aldrig att en ung konst-

när samlar omkring sig elever. Perséus har varit ett undantag i detta fall, men så var han också det enda.

Våra konstnärer äro, som bekant, nödgade att utvandra, om de vilja hålla sig uppe såsom konstnärer. Stanna de från början hemma, så är oftast deras konstnärsskap dömdt till undergång; och vända de hem efter ett par eller några års vistelse utomlands, så är det ytterst vanligt, att de småningom slappna till och gå baklänges. Och detta kan ske med stora steg. Men de ha då kanske ett namn och de få gerna fortfarande heta "vår utmärkte mästare", fast mästerskapet är utsinadt och talangen jordad.

Det vore både hårdt och orättvist att yttra dylika ord som någon förebråelse mot dessa män. De bästa motiv kunna ju ha fört dem tillbaka till hemlandet, och i sin saknad efter gamla Sverige ha de kanske glömt, hvilka förhållanden som äro rådande inom konstverlden hemma. Och de ha vändt hem i hopp att kunna höja den, att måla för sina landsmän och att måla sitt eget land, hellre än att täfla med främmande konstnärer i att framställa en främmande natur.

Att de ej kunnat hålla sig uppe, hvems är felet? Det är ingen lätt sak att utveckla sig och gå framåt, då man ej omgifves af lif, af täflan, som man blifvit van vid ute vid de stora konsthärdarna. Der fans det målare i tusental och der gjordes taflor i oändlighet. Der funnos visserligen charlataner, som hade namn, och der gälde det konstlade och för stunden moderna ibland som äkta vara. Men lif var der i konstverlden, det låg i luften att man skulle arbeta, sträfva utan rast och ro, öfvervinna de allt mer hopade svårigheterna, öfverglänsa de tusentals medtäflarne, som upphörligt strömmade till från världens alla hörn. Konsten var der aktad högt — kanske allt för högt — och med konstnären bedrefvo folken ett afgudereri, som kunde te sig rent af löjligt ibland — men detta måste ju stärka modet och kraften och öka tillförsigten hos en hvar konstnär, som med allvar grep sig an och som trodde på sin kraft.

Der visste en hvar att hans arbete skulle blifva förstådt, der kunde man våga sig fram med något nytt, och intet var så djerft att man ej der kunde ställa fram det till granskning. Der kommo också fram konstalster af de mest skilda slag och med användande af de mest olika tekniska förfaringssätt. Der var mycket barockt och omöjligt eller öfverdrifvet, men alltid växte det fram något godt ur äfven de mest ensidiga försök. Der hade man ständigt konstverk att se och bilda sin åsigt om, der eggades man för hvarje dag som gick af goda arbeten och af dåliga — ej öfvervägande af det senare slaget — och äfven utan att man sjelf tänkte derpå, så rycktes man med i den nära nog feberaktiga arbetsifvern.

Ty der ute lärde man sig att arbeta. Der var det ej som hemma, att man hyste djup högaktning för sig sjelf, om man målat fem timmar om dagen, uppehåll och akademiska kvarter inberäknade. Och der lade man sig ej till ostörd hvila på sina lagrar, så snart man lyckats vinna några dylika, utan de gamle, ansedde, medaljerade och verldsberömde konstnärerna stodo vid sina stafflier dagen i ända, arbetande på att hålla uppe sitt vunna rykte i täflan med alla yngre krafter, som oupphörligt sträfvade att göra dem platsen stridig, den plats de intagit såsom tidehvarfvets främste inom den bildande konstens verld. Konstnärrens tid är ju ej delad mellan arbete och nöje, utan arbetet är ju hans bästa nöje, och när det slutar upp att vara det, då är han ej heller konstnär längre.

Men att arbeta med lif och fröjd der ute, der konsten är stor och kan våga sig i dust med verkligt stora uppgifter, det är något helt annat än att bo hemma i Sverige under de förhållanden, som för ögonblicket äro rådande der, och måla småtaflor för konstföreningarna.

Nu är det också en annan sak, som är svår att gifva sig in på, derför att den lätt kan misstydas och se ut som ett försök att förringa förtjensten och söka fel hos personer, som äro värda all aktning. Det är att en konstnär lätt

frestas till att bedraga sig sjelf angående djupet och omfånget af sin talang. Han är ung och han är ärelysten, allt går honom väl i händer, och då han lemnar fosterlandet för att utbilda sig på främmande botten, så vet han hvilka stora förhoppningar man fäst vid hans person.

De arbeten, djerfva, ungdomliga verk, han under sin första entusiasm sänder hem, göra honom kanske till en ryktbar man i sitt hemland, ty konstnärer kunna vara profeter i sitt fädernesland. Men huru ofta se vi ej att han i och med dessa första alster uttömt sin talang, att han sedan gör ingenting annat än upprepar sig sjelf.

Att ha fått en medalj vid någon utställning betyder i sjelfva verket bra litet. Med den följer intet patentbref på storhet — lika litet som kungliga medaljen hemma vid akademien gör eleven till konstnär.

Den opposition, som gifvit sig luft emot akademierna har, i hvilket land den än uppträdt, varit af god verkan, för så vidt nämligen att gensagorna riktats mot institutionerna sjelfva, mot förlegade åsigter eller kottorianda, och ej tagit till mål att angripa enskilda personer, som bundna af inrättningens lagar kanske ej fyllt det hopp, man en gång ställt till dem, men som kunna till sin ursäkt anföra sjelfva den ställning, de innehafva. Låt oppositionsmannen få makt sjelf, och han skall troligen sluta med att gå beskedligt inom skacklorna.

Akademien för de fria konsterna i Stockholm har visst aldrig arbetat ostörd af oppositionsmän. Och detta förhållande är helt visst välgörande, ty om publiken hvisslar, somna åtminstone ej de uppträdande, lika litet som när applåderna skalla.

Jag vet ej, huru det konstnärsslägte, som nu kallas det gamla, betraktade akademien i sin ungdom. Men hos de yngre — om de yngsta är här alls ej fråga — af våra dagars konstnärsslägte står nämnda läroverk ej särdeles högt.

Det har nära nog blifvit ett mod att nedgöra "inrättningen" hemma. Många ha tänkt och talat så mycket om hur detta läroverk är ordnad och hur det borde ställas, andra ha af enskilda orsaker blifvit förbittrade på dess stadgar eller på det oblida öde, som hindrat dem sjelfva från att få det understöd eller det medhåll, de hade rättighet att få. Huru som helst, missnöjet är allmänt, *för* allmänt till och med i ty att i anfallen instämna äfven de, som på akademiens bekostnad lefvat sina rundliga år hemma och i utlandet och som ha skäl att vara tacksamma både mot institutionens stadgar och mot dess ledande män.

Det är klart att de, som arbetat sig fram trots akademien eller bredvid denna, skola med oblida ögon se hela läroverket och tala med ett visst förakt om dess monopol på att frambringa konstnärer. De gifva då också skäl för sina åsikter om skolans ringa betydelse i förhållande till hvad den kostar, de räkna upp dem, som af en eller annan orsak lemnat läroverket innan de genomgått det samma i vederbörlig ordning, och man finner att just namnen på dessa äro namn på de mest löftesrika och mest sjelfständiga talanger, vi ega. De omtala historier och smådrag från lifvet inom akademieväggarna, karaktäristiska för den uppfattning, enligt hvilken den som lemnar skolan äfven öfvergifver konstnärnsbanan, de tala om herr X. som blifvit förespådd döden genom hunger, om han ej väntade tåligt tills han blefve försörjd af akademien, eller om huru Z. tillråddes att välja en annan lefnadsbana, då han frivilligt undandrog sig det skydd och den omvårdnad, som läroverket egnar sina skyddslingar.

Åt allt det der skrattar man, men man håller sig fullkomligt allvarlig, när talet faller på sjelfva akademiens inrättning, och då händer det gerna att någon af yttersta venstern talar om, hur onödig hela akademien är och försäkrar att den största tjänst denna kunde bevisa den svenska konsten vore om läroverket upphörde att vara till, på de vilkor nämligen att de summor, som nu utgå till akademien,

skulle på ett eller annat sätt komma de konstidkande till godo i form af pensioner och stipendier.

Han nämner Norge och Finland, två länder, som ej ha akademier men som lika fullt ha dugtiga konstnärer. Och dessa ha alls icke gått förlorade för sitt fosterland, fastän de gått i utländska skolor. Något inhemskt läroverk ha de säkert aldrig saknat eller längtat efter.

Det sägs att hvarje lärjunge vid Stockholms akademi kostar staten 800 kronor årligen, och mer än en elev har funderat öfver något sätt att komma åt de der 800 kronorna, — i synnerhet ha hans tankar gått åt det hållet, om hans anlag varit sådana att läroverket ej förmått utveckla dem utan han blifvit tvungen att gå sin egen väg. Ty sådana anlag finnas.

Akademien har i årligt anslag mellan 70 och 80,000 kronor. Deraf utgingo år 1881 till lärare inemot 29,000 kronor; större delen af det öfriga användes till betjening, modeller, belysning, reparationer och dylikt.

De ordinarie professorerna äro 7, dessutom 3 lärare — i antikritning, perspektivlära och konsthistoria — och för närvarande 8 viceprofessorer.

Lärjungeantalet var åren 1873—77 i medeltal 87 om året — den förberedande skolans ("principen") frånräknade.

Under åren 1867—82 voro de i medeltal 79.

Medeltalet af de elever, som lemnat akademien, är under de senaste nio åren 20 för hvarje år. Häruti inräknas de som dött eller öfvergått till andra yrken etc. Anser man studierna vid akademien böra upptaga en tid af 5 år, så kan man säga att omkring 12 elever hvarje år lemna läroverket efter att ha genomgått det. Alltså 12 nya konstnärer för hvarje år.

Oppositionsmannen är genast framme med invändningar. Tolf nya konstnärer om året! Antag till och med att detta antal vore öfverdrifvet, fastän det är läroverkets styrelse som uppgifvit siffran, så må man likväl ha skäl att fråga: hvad lefva de på, alla dessa, som lemnat det prak-

tiska lifvet för att idka konstens sträfsamma lek? Om de ej äro ekonomiskt oberoende, hvad skola de då lefva på, sedan de kommit ut i verlden?

Akademien underhåller ett par, ger dem 300 kronor årligen i 3 år under akademitiden, ger dem sedan ett eller två tusen, medan de vänta på resestipendiet, och om de uträttat något under denna väntan och om det stora stipendiet blir ledigt i läglig tid, då äro de säkra för sin existens under åtskilliga år, 5 eller 6, medan de uppbära en årlön af 3,000 kronor.

Men huru många kunna få stora stipendiet? För att ha rättighet att söka det skall man ha fått kungliga medaljen, men mången, som för länge sedan förvärfvat denna medalj, väntar ännu i dag på stipendiet och får nog vänta derpå till döddagar, i synnerhet, om han varit djerf nog att skaffa sig medel att resa utrikes, *innan* han fått det, och i all synnerhet om han visar någon benägenhet att draga sig fram af egna krafter. Ty i sistnämnda fall *behöfver* han ju intet understöd.

Smärre stipendier (om 3,000 kronor för ett år, om 1,000 kronor o. s. v.) kunna tilldelas ett par af de vid läroverket fullärda.

Men de öfriga? Och de som haft ett tillfälligt stipendium men ej längre ha det?

Några ha lyckats komma i ropet och de få sälja sina taflor till enskilda eller utomlands. Andra ha sina beskyddare eller lyckas skaffa sig tillfälle att flytta ut, helst naturligtvis till Paris, der de kunna studera men sällan kunna förtjena något i klingande mynt. Andra åter förblifva hemma, stretande efter bästa förmåga att hålla sig uppe. Och de måla för konstföreningarna.

Att bli konstnär är en svår sak, men att komma in på konstnärshuset är nu för tiden allt för lätt, och mången gosse, som ej lyckas öfvervinna elementarskolans svårigheter, tröstar sig med att han kan bli målare, och så låter han sina små teckningsanlag bestämma öfver sitt lif. Och

anlag för teckning ha de flesta; alla barn rita gubbar på hvar papperslapp de komma öfver.

Men att *kunna* utbilda sig till målare är en helt annan sak än att bli en verklig konstnär, — eller borde åtminstone vara det. Den hvars anlag äro så utpreglade — och så ensidiga, att han *måste* bli konstnär och ingenting annat, om han skall bli något, han har skäl att slå in på konstnärshanan. Äfven om han ej eger ett öre, skall han ändå nå ett stycke fram emot sitt mål, blott han har kraft och har lit till sig sjelf.

Man har förebrått vår akademi, att den gör tillträdet till konstnärshanan så lätt, att den uppammar massor af målare, hvilka landet sedan ej kan föda utan som bli förvisade eller rent af förskjutna.

Det är deras eget fel, kan man säga, om de ej kunna hålla sig uppe. "Menniskor med talang dö ej förr än de sjelfva vilja dö." Och en målare har ej mera svårt att slå sig fram i kampen för tillvaron än hvilken annan yrkesman som helst.

Och lika litet som andra har han rätt att fordra understöd eller medlidande. Man ger så ofta staten skuld för en konstnärs fall. Fosterlandet har uppfödt en historiemålare, säger man, nå väl, hvilka monumentala uppgifter har då detta land att erbjuda åt mästaren? Skall fosterlandet låta honom gå under — eller skola andra länder skörda frukten af hvad vi kostat på honom?

Visserligen vore det ju godt och väl, om staten hade stora och många uppgifter för konstnärerna, men detta kunna de knappast fordra af ett fattigt land, och de måste foga sig sådana förhållanden nu en gång äro.

Att det svenska målareslägtet förökar sig i en förfärande grad är en iakttagelse, som man är i tillfälle att göra vid hvarje besök i någon konstutställningslokal. Och därför att man var så säker på att det fans för många målade män och kvinnor i Sverige liksom i andra länder, därför väckte det stor förvåning, när akademiens styrelse för ett år sedan

förklarade att det alls ej var någon fara för öfverbefolkning inom konstnärsvärlden. (Se akademiens utlåtande med anledning af statsrevisorernas betänkande 1883).

Ju flera som försöka sig på konsten, — tyckes man tänka — dess bättre. De som ha styrka att sjunga solo-partierna, träda alltid förr eller senare fram ur körens leder, och ju större kören är, dess flera äro de som tränga sig fram ur den.

Men de stackars korsångarne, hvem tänker på deras öde?

Nog går det an, så länge de äro unga och taga hela tillvaron gladt. Då måla de taflor i dussintal och sända dem rundt kring rikets alla konstföreningar, äro med öfver allt och göra sig påminta vid hvarje möjligt tillfälle. Bli de ej af med taflorna, så låta de dem komma igen vid hvarje nytt inköp. Till slut lotta de bort dem högtals eller sända dem till någon auktion, der de slumpas bort för vrakpris.

Men de ledsna på detta snart nog, och så bli de sådana der målare, som gå och tala illa om de maktegande och anse sig ha blifvit bedragna på den framtid, de drömt sig. Eller också få de någon plats som embetsmän.

Angående professorsplatserna påpekade akademiens styrelse i sitt utlåtande till riksdagens revisorer 1883, huru de vid akademien anställda ej böra ansträngas allt för strängt utan tvärt om måste ha ganska litet att göra, och att akademien hellre bör hålla sig flera professorer med mindre löner än ett färre antal, som då kunde aflönas bättre. I sist nämnda fall skulle nämligen professorslönen blifva endast en pension och platsen en reträttplats, äfvensom konstnärerna naturligtvis skulle förslitas, om de alltför mycket måste göra tjenst som lärare.

Att de konstnärer, som stå i sin fulla kraft, ogerna vilja bosätta sig i hemlandet för att utbilda elever, är i det hela ganska naturligt, då man känner förhållandena här.

Den qvinliga afdelningen, som i vår egen tid — af Boklund, vill jag minnas, — blifvit inrättad vid akademien, har fått höra mycket ondt om sig. Längre nämde man som ett fattigdomsbevis för denna skola att under många år ej mer än en enda elev derifrån ansetts värdig kungliga medaljen, och denna elev var fröken Emma Ekvall, som sedermera ej i utlandet fortsatt sina konstnärliga studier. Efter henne ha emellertid fröknarna Jenny Nyström och Charlotte Wahlström blifvit begåfvade med kungliga medaljen.

I allmänhet kan man ej påstå att qvinliga afdelningen är underlägsen den manliga. Om damerna ibland ha fått lemna främsta platsen åt de manliga krafterna, så ha de andra år, då de haft mindre goda förmågor att täfla med, visat sig öfverlägsna och gått med seger ur täflingen. Damerna ha visserligen i allmänhet sedan de lemnat akademien ej gått vidare på konstnärnsbanan med sådan framgång som deras kamrater af maskulina könet gjort, men detta förhållande är lätt förklarligt. En ung dam har ofta svårare än en ung man att kunna slå sig ned i utlandet för en längre tid. Hennes familj vill ha henne kvar i hemmet, hon har inga eller helt få bekanta i den främmande staden. Med ett ord, äfven om hon i flera fall har lättare att uppehålla sig på främmande botten — detta hvad sakens ekonomiska sida vidkommer — så är det i andra afseenden svårare för henne än för ungherrar att bygga och bo i nägon af konststäderna på kontinenten.

Hon får i stället en atelier i Stockholm, der hon — kanske efter ett eller par korta besök i Paris — utöfvar tafvelmåleriet.

Lyckas hon verkligen få stanna utomlands ett år eller två, så har hon alls ej svårare än ungherrar att slå sig fram der. Samma svårigheter erbjuda sig för dem som för henne, och om en eller annan dam med talang — som till exempel fru Hildegard Thorell — efter återkomsten från

Paris visat sig stanna i sin utveckling* så bevisar detta ju alls icke någon underlägsenhet hos damerna.

Men hvad jag sagt om den manliga afdelningen, — att den lockar allt för många unge män att slå in på konstnärshanan — det gäller enligt min åsigt äfven om den qvinliga och det kanske i ännu högre grad. Man bör betänka att denna afdelning ådrager akademien stora kostnader. Man måste för dess skull ha dubbelt så många lärare och modeller som eljest behöfdes. Och frågan blir, huruvida det utbyte, Sveriges konst får genom gratisundervisningen i måleri för flickor, på minsta sätt motsvarar de dryga kostnaderna härför.

Icke som ville jag missunna damerna denna fria undervisning. Hvarför skulle det ena könet ha företräde häri framför det andra, då det har visat sig att damer kunna lära sig sköta penseln lika bra som herrar kunna det. Damernas närvaro inom läroverket ger dessutom detta ett särskildt behag och ger åt konstlivet en finare prägel än hvad detta eljes skulle få. Det är alltid uppfostrande att umgås med älskvärda damer, och akademiens qvinliga elever ha visat sig ega ett godt inflytande på de manliga. Detta sagdt på fullt allvar och utan minsta bimening. Ty huru pikant ett skämtsamt yttrande om den qvinliga afdelningens ändamål än kunde blifva, säkert är att det pikanta der skulle komma fram på sanningens bekostnad.

Afvogheten mot akademiens kvinnoafdelning kommer sig, tror jag, endast af den dryga kostnad, den ådrar staten, samt den inskränkning, hvartill denna afdelning dömer undervisningen inom den manliga skolan. Det vore bättre, menar mången, om åtminstone *en* afdelning kunde göras så bra som möjligt, i stället för att lärarekrafter och kostnader nu få delas på båda afdelningarna.

Af målarskolans fyra atelierer upptagas två af damerna. Förr målade antikskolans män stilleben i den ena,

* En tids hvila till nya framsteg, som vi hoppas, hvad fru Thorell angår.

men så behöfdes rummet till landskapsmålningsatelier, då damer och herrar af landskapsskolan ej fingo rum under samma tak, hvarför antikelevernas målning helt och hållet upphörde. Nu börja de att måla efter lefvande modell, då de kanske aldrig förut hållit i en pensel. I bästa fall ha de målat litet landskap. Ty naturligtvis gå alla antikeleverna, som ha tid dertill, i landskapsskolan, då detta är enda sättet att få måla i olja, innan man kommit upp i modellskolan, och då för öfrigt en målare i våra dagar, han må egna sig åt hvilken bransch som helst, alltid måste ha liten aning om hur ett landskap *bör* målas, äfven om han sjelf ej kan måla det med öfverlägsenhet.

För att mildra den dryga kostnad, som undervisningen inom två afdelningar medför, skulle man kanske rent af kunna sammanslå undervisningen. I utländska privata konstskolor — statens akademier i utlandet bestå sig som bekant ej med några afdelningar för qvinnor — går det mycket bra för sig att män och qvinnor studera till samman. Så ock på enskilda atelierer här hemma och utomlands. Likaså på landskapsskolans sommarutfärder. Och säkert är att studierna ej förlora något derpå. Att tonen öfver hela skolan vinner är en afgjord sak.

En delning de olika könen emellan kunde ju ske vid tecknandet af naken modell i helfigur, och denna delning kunde ju lätt åstadkommas utan betydande omändring af arbetsordningen.

Ville man vara radikal, kunde man yttra den åsigt, att damerna *antingen* borde teckna efter naken modell i männens sällskap *eller ock* helt och hållet undvika att teckna den nakna manliga människokroppen *i helfigur*. Ty icke är det nödvändigt för alla. Åtminstone kan man utan att vara det allra minsta bekajad af pryderi invända ett och annat häremot. Dock, det är en smaksak.

Att den qvinliga afdelningen emellertid betydligt ökat akademiens utgiftsstat, är ett oomtvisteligt sakförhållande. Huruvida resultatet af dess verksamhet är sådant, att ut-

gifterna därför kunna anses skäligen att betalas af staten, derom äro meningarna mycket delade.

I alla fall, utbrista damernas ridderlige försvarare, gör qvinliga afdelningen i stort sedt lika mycket skäl för sig som den manliga.

Möjligt — men i så fall är kanske äfven den manliga afdelningen allt för dyr i förhållande till resultatet af dess verksamhet.

Derom äro meningarna delade i ännu mycket högre grad.

Att med bestämdhet yttra något om de synliga resultaten af denna verksamhet är vanskligt nog. Det tjenar föga till att komma fram med en rad af namn, hvarken för att visa prof på hvad läroverket åstadkommit eller för att påvisa, hur akademien har misstagit sig i fråga om den talang, som låg i linda hos någon ungdom, af hvilken man väntade just ingenting. Man kan säga att akademien har uppfostrat så godt som alla de konstnärer, hvilka i utlandet blifvit berömda och gjort heder åt sitt fosterland. Men man kan äfven påstå, att dessa, äfven om akademien ej funnits till, blifvit fullt ut lika framstående konstnärer. Stipendier och undervisning ha hjälpt dem, det är sant, men äfven akademilösa länders ungdom kan, der anlag verkligen finnas, komma i åtnjutande — på ett eller annat sätt — af såväl det ena som det andra. Och hur mycken del läroverket med rätta eger i hvarje målares utveckling, det är ej lätt att afgöra. Några ha der lärt sig allt, andra alls intet. Det beror helt och hållet på individens skaplymne och på arten af hans konst.

För öfrigt "utgår" ej den unge målaren efter fullbordad lärokurs ur akademiens läroverk. Man kan här ej ens tala om någon kurs, lika litet som om vissa läroår, dem eleven har att tillryggalägga, innan han blir konstnär. Ty hans utvecklingskurs varar tills hans stillastående eller tillbakagång

börjar. Genom studierna utom och inomhus utbildar den unge mannen sina anlag, sitt förstånd, sin person — och samtidigt går han också på akademien. Men detta sistnämnda bör ej få bli hufvudsaken, lika litet som elementarskolan bör upptaga den uppväxande gossen i sådan grad att hans ungdom förflyter mellan dess väggar. Nej, i lifvet utbildar gossen sig, skolan kommer bredvid, ej onödig eller onyttig men ej heller som det allra förnämsta.

Man hörde ibland förr framkastas den åsigten att han som från akademien styrde kosan ut till de stora konststäderna, der fick börja med att arbeta sig ur de förfaringssätt, han lärt sig hemma, och sedan detta var gjordt arbeta sig in i en helt ny metod. Om det någonsin har varit så, kan jag ej afgöra. Säkert är att ett dylikt påstående hvad nutiden beträffar saknar all grund.

Nog kan eleven vid vår konstakademi komma in i hinderliga manér och nog kan han der lära sig ett och annat, som ej förhjelper honom framåt så särdeles, men svårigen är detta, om det någon gång händer, läroverkets fel utan individens, som haft! nog liten sjelfständighet att släppa sitt bättre vetande för att trampa i andras spår eller följa meningar, som han känner på sig vara föga lämpade efter de vindar, som blåsa nu. Men i stort sedt är det en högst aktningvärd sträfvan efter enkel sanning rådande i det som åstadkommes vid akademien. Resultatet kan bli bättre eller sämre det ena året mot hvad det plägar vara, lifaktigheten äfvenså, — säkert är att på den grund, som en förståndig yngling *kan* lägga då han gör sina studier på akademien hemma, på denna grund kan han också med trygghet gå fram, till hvilken af de stora konststäderna han än må styra kosan. Hans teknik förändrar sig naturligtvis i någon mån, kanhända ganska betydligt, hans blick och uppfattning skärpes och blir ej alltid den samma, men förstågan att se verkligheten och uttrycka den i form och färg, den utvecklas dock på den grund, som hemma blifvit lagd.

Att lägga denna grund säkert och utan att binda, det är ju en konstakademis främsta mål.

Lifaktigheten inom akademien har varit mycket olika olika år — det sista lär ha varit ovanligt dödt. Likaså inom de olika skolorna, beroende dels på årstiden, dels på läraren och dels på andan inom elevkretsen. Den har yttrat sig i originalförsök och arbeten utom läroverket mera än genom öfverflödsgerningar inom detsamma.

Ty i allmänhet tillbringar man ingen ledig tid på lärorummen, oaktadt dessa stå öppna äfven mellan lektionstimmarna, men öppna endast för teckning efter draperi eller gips, hvilket den mera försigkomne eleven hunnit ledsna på under de år, han tillbragt i antikskolan.

Det låter mycket ståtligt, då man på högtidsdagen hör uppräknas, huru liflig verksamheten varit vid läroverkets alla olika skolor och hvilket stort antal elever tagit del i undervisningen inom hvarje läroämne. Hur mycket hvar och en gjort, talas icke om, och så godt är det.

Ty icke öfveranstänger man sig i dessa biämnena. Perspektiv och draperi affärdar man ganska lättvindigt, anatomi läser man förhållandevis mera grundligt och troligen alldeles tillräckligt, då det visat sig vara farligt för en konstnär att kunna för mycket i detta ämne.

Kompositionsskolan, hvars vigt och betydelse akademiens præses aldrig underlåter att påpeka i sitt afslutningstal på högtidsdagen, vet man ej mycket af. Ett ämne — bibliskt, mytologiskt eller historiskt — uppgifves för hvarje månad att komponera öfver, men ytterst sällan händer det att någon elev gör en komposition, och någon håg för en dylik öfning märkes aldrig förr än när det lider emot högtidsdagen, då en och annan tar sig före att behandla något uppgifvet eller sjelftaget ämne för att få sin teckning upphängd på utställningens vägg. Men sällan är det som dessa ganska fåtaliga kompositioner utvisa någon större begåfning åt det

hållet, och få äro också de elever, för hvilka historiska eller gammalbibliska ämnen lämpa sig. När de försöka sig på dylika ämnen blifva kompositionerna oftast stela och själslösa efterbildningar af någon ansedd konstnärs sätt att sammanställa sina bilder och att se den tid, som skall framställas. Och om kompositionerna äro hvad man kallar "akademiska", så ligger åtminstone ej orsaken dertill hos den lärare, som nu för tiden granskar och bedömer försöken, ty hans fördomsfrihet har nogsammt visat sig vid många tillfällen, både i egna konstverk och när det gällt att gifva nyttiga vinkar för ungdomsförsöken.

"Kompositionen" ligger föga för vår tids konstnärer. Vi ha sett, hur målare, som aldrig befattat sig med något dylikt, nått stort rykte i Paris, der det nästan är en förtjenst att anordna taflorna så barockt och originelt som möjligt. Stundens mod här naturligtvis föga att betyda. Hur man än ämnar måla, då man blir målare och gifver sig ut på det hala, så skadar det emellertid säkert ej att ha studerat och tänkt något öfver figurers sammanställande på en duk. Äfven om man sätter sig öfver alla erkända lagar härför och skapar nya, så måste det ju naturligtvis finnas *någon* slags komposition i en tafla.

Om målarskolan skall jag här ej tala. Det vore så frestande att komma in på anekdoters, på minnenas område — och det hör ju ej hit. Det kunde också bli frestande att yttra sig om olika undervisningssätt, om olika synpunkter nu mot förr, om ett och annat, som ej heller hör hit, då jag ville undvika att tala om personer.

Blott det må sägas, att lifaktigheten inom målarskolan varit störst, då eleverna varit något så när försigkomna och då någon eller några af dem återkommit till läroverket efter en tids vistelse i utlandet, der de sett åtskilligt och lärt att se med öppnare blick än förr.

Från talet om kompositionsskolan är öfvergången lätt till täflingsmålningen eller "prismålningen", som den kallas. I och för denna uppgifves hvarje år ett ämne inom figur- och ett inom landskapsmåleri att behandla, — dessutom ett skulptur- och ett arkitekturämne.

Detta, att bestämma motivet för de taflor, efter hvilkas beskaffenhet elevens skicklighet bedömmes, är helt visst både onödigt och hinderligt för honom. Man uppger ett ämne, der den nakna människokroppens framställande blir hufvudsak, t. ex. "Hero vid Leanders lik" eller "Scen ur syndafloden". Eller ger man ett historiskt ämne såsom "Kristina Gyllenstierna vid Stockholms belägring".

Och hur utfaller täflingen?

Det historiska ämnet visar sig alldeles omöjligt att behandlas af eleven. De som ha en något så när elegant penselföring och någon *chic* i tekniken, ha ej ett spår af historisk uppfattning, och de, hvilkas konstnärliga instinkt leder dem på rätt spår hvad tidsfärgen vidkommer, de ha ej kunnat i detalj utföra taflan så som de tänkt sig denna, och deras arbete gör på betraktaren ett ännu mera ogynnsamt intryck än deras, der en viss finess i det yttre fått täcka öfver den inre tomheten.

Med att måla naket reda sig eleverna bättre än när det gäller att måla historiska ämnen. Men taflorna bli likväl i nio fall af tio ej så litet tråkiga. Man ser med hvilken likgiltighet målaren stått framför taflan. Han kan ha målat sina modeller aldrig så flitigt, något lif blir det sällan i hans tafla, därför att målaren ej känt sig tilltalad af sitt ämne.

Dessa uttalanden om "pristaflorna" sagda utan hänsyftning på något särskildt arbete. Från den allmänna regel, jag uttalat, ha vackra undantag förekommit, såsom hrr Hellqvists, Tiréns, Björcks prisbelönade täflingstaflor, ett par andra behandlingar af prisämnena att förtiga. Då lärjungekretsen ett år varit ovanligt dugtig, då åstadkommes naturligtvis äfven dugtiga täflingsarbeten. Låt oss tänka på Ernst

Josephsons, Karl Larssons eller Richard Berghs pristafloer. Alla voro de originelt och samvetsgrant genomförda, — men ingen af de tre konstnärerna har sedan en enda gång känt sig hågad att välja ett historiskt ämne, ej ens Larsson, som eljes försökt sig på alla områden.

Naturligtvis är täflaren ej tvungen att måla prisämnet. Han får till högtidsdagen lemna upp hvilken tafla han vill, med sjelfvaldt ämne, och på de år, som sist förflutit, ha de inlemnade taflorna med sjelfständigt behandlade ämnen blifvit allt flere, medan pristafloerna deremot smultit i hop till allt färre. Men det har dock varit vida svårare att få kungliga medaljen eller annan reel utmärkelse för ett sjelftaget motiv än för det föreskrifna ämnet. Vi sågo härom året — 1881 tror jag det var — huru ett par elever, som behandlat prisuppgiften något för fritt, blefvo alldeles utan belöningar för sina arbeten, af hvilka åtminstone ett var fullt ut jämgodt med de belönades taflor och lika hoppgifvande som det arbete, som erhöill kungliga medaljen. Och som litet hvar af täflarne fika efter denna medalj, så underkasta de sig — eller ha åtminstone underkastat sig — att behandla ett motiv, som de aldrig skulle ha valt sjelfva.

Man ihågkomme att Salmson, Kronberg, Severin Nilsson, Josephson, Larsson, Jenny Nyström, Hall och flera finga sina medaljer för pristafloer med ämne ur svenska historien, Hugo Birger och Björck för nakna figurer. Nu måla desse män folktyper och moderna genrebilder, landskap, allegoriska bilder, spanska scener eller danska fiskare, kort sagdt allt annat än hvad deras debut tycktes lofva. Hellqvist är säkert den ende, som — hittills åtminstone — blifvit sina ideal trogen, men det har han utom anlagen, som pekade åt det hållet, sitt inflytande af Münchenerkolan att tacka för.

Till pristafloerna tecknas en skizz under bevakning. Det går till liksom vid skrifningarna till studentexamen vid elementarläroverken. De elever, som ämna täfla eller som för ro skull ämna teckna skizz, samlas uppe i akademiens stora

sal. Ämnena läsas upp och eleverna planteras ut i skilda rum för att anstränga sin uppfinningsförmåga.

Hvarför allt detta?

Om det är för att hindra eleven att "låna" idéer till sin tafla, så hindrar denna skizzteckning inom slutna dörrar honom alls ej derifrån, då han naturligtvis har i sitt minne en mängd såväl grupper som figurer från mångfaldiga taflor och teckningar, han sett.

Och tänk hvilken svårighet det är att på rak arm göra ett utkast öfver ett ämne, som man kanske aldrig hört talas om eller som alls ej lämpar sig efter täflarens skaplymne. Jag mins en för detta kamrat, som sedan blifvit en skicklig och ryktbar aqvarellist, hur svårt han hade att ställa till samman två figurer och huru "Gustaf Vasa inför kung Hans" satte honom oöfvervinneliga myror i hufvudet.

Naturligtvis är det först efter ett långvarigt begrundande af ämnet, som man får klart för sig, huru detta på bästa sätt bör uppfattas. Akademiens styresmän ha visserligen ej hållit så strängt på att den i hast hopkomna skizzen vid utarbetandet af sjelfva taflan följes med noggranhet. Men om skizzen ej behöfver följas, då blir ju skizzteckningen utan all betydelse, blir en öfningslektion och ingenting annat. Och om skizzen deremot skall utgöra taflans grund, då får man af denna ej fordra att den skall vara ett genomtänkt konstverk utan nöja sig med att den blir följden af ett ögonblicks ingivelse.

Antagom att eleven finge måla alldeles hvad han ville till pristäflan, en scen från landsbygden, en enkel studiefigur ur lifvet eller hvad som helst, då vore det löjligt, icke sant, att fordra af honom att han på förhand, inom slutna dörrar och utan att ha tillgång till någon modell, skulle teckna en sådan typ eller en sådan grupp, som han ville måla.

Man utgår vid prisämnets gifvande från en *komposition*, då man borde utgå från *lifvet*. Man säger till eleven: "Sätt i hop "Hero och Leander" eller rita "Luther, då han bränner

upp den påfliga bullan“, så få vi se hur du tänker dig ämnet“, — i stället för att man borde ha sagt: “tag en figur eller en grupp eller hvad du vill ur verkligheten, som intresserar dig, och måla den, så få vi se, hvad du duger till.“

För öfrigt är det föga svårt att uppställa skäl för och emot detta. Täflan med på förhand bestämda ämnen förekommer ännu vid utlandets akademier, och man anser att man af de taflor, som på sådant sätt åstadkommes, kan rättvisligen bedöma de täflandes inbördes skicklighet.

Men det, som är minst sagdt egendomligt, är att hos oss äfven landskapsmålarne få sitt ämne uppgifvet, och att äfven de skola på en förmiddag och instängda i lärorummen teckna en skizz till den tafla, de ämna måla.

För det första har landskapsmålaren lika svårt som figurmålaren att måla ett uppgifvet ämne. En skåning eller kustbo, som *kan* måla sin hembygd och känner den i grund och botten, han bör naturligtvis få framställa denna natur och ej tvingas att resa upp till Norrland för att måla furor och vattenfall. Sätt Gustaf Rydberg att komponera sådant på ett rum eller befall Tirén att måla ett skånskt landskap! Det är ju personligheten, som skall gifva konstverket dess värde, och i målning lika väl som när det är fråga om författarskap kan man tala om *le style personnel*. Målaren kan visserligen sätta sig och förfärdiga en tafla af hvilket slag som helst, men bäst målar han hvad han känner bäst.

För det andra: att bedja landskapsmålaren sitta inne och komponera sitt motiv! “Solbelysta pilar“, “Ekskogsinteriörer“, “Alskog“. På lediga stunder kan han skizzera små landskap som tidsfördrif, men ämnar han måla en tafla, så var säker på, att han går ut och söker sina motiv i naturen i stället för att taga dem “aus der Tiefe seines Bewusstseins“. Ett hemmagjordt landskap är väl det ledsammaste konstverk, man gerna kan tänka sig, det må för öfrigt vara aldrig så förtjenstfullt komponeradt.

Och har nu eleven komponerat sitt utkast, skall han då vara tvungen att följa det, äfven om han ute i fria naturen under sommaren — ty skizzteckningen sker på våren — finner goda motiv till sin tafla, fastän olika mot den skizz han gjort? Nej, jag känner honom och vet att han skall rivva utkastet i tusen bitar och måla hvad han har för sina ögon, obekymrad om kompositionslagar och förordningar. Så vida han ej är mera akademielev än konstnär, ty i så fall, gör han kanske om naturen för att få den att likna sin fantasiskizz.

Och om landskapet nödvändigt *skall* komponeras — hvilket alldeles icke är nödvändigt — så bör detta åtminstone ske om hösten och ske med ledning af studier, gjorda i det fria, men aldrig bör det ske, innan man ännu haft tillfälle att se sig omkring i det slags natur, som skall bli föremål för konstnärlig framställning.

Hvem som lyckas bäst vid pristäfflingen, det beror på mycket annat än på skicklighet: på tur, hvad ämnet beträffar, på täflarens sinnelag, om han hör till arbetsmyrorna, som förstå att indela sin tid och kunna ha ett arbete färdigt på bestämd dag, eller om han bör räknas till de sökande, som göra om och förstöra hvad de gjort, och sedan börja på nytt igen, tills det återstår helt kort tid och de *måste* måla färdigt så godt de kunna i hastigheten, måla i sista minuten, göra om uppe i utställningssalen hvad som der tar sig ut på ett helt annat sätt än, då taflan stod på staffliet i ateliern. Slumpen har vida större inflytande i fråga om taflor än hvad publiken i allmänhet anar, och mycket beror på, om dagen i ateliern varit lika eller olika med den belysning, taflan får i utställningslokalen. Ett par franska målare, som gjort succés på salongen, ha till en del att för sin framgång tacka den omständigheten att de fått måla sina taflor färdiga uppe i utställningssalen, der de kunnat beräkna effekten.

Det är med konstutställningar som med examina. Tur, "flax", som man säger, afgör mycket. Det ärliga, samvetsgranna arbetet skall för eller senare bli aktadt efter förtjänst, och den konstnär gör bäst som arbetar för arbetets egen skull och ej för framgången. Men denna är nyckfull.

Man håller på med en tafla och har den skapligt upplagd, men så börjar man sedan utan minsta orsak att försämra den, målar in sig i en tråkig färg, som man sjelf ser bli sämre för hvar dag. Och när det så återstår tio dagar tills taflan skall vara inlemnad, då finner man omöjligheten af att få den dräglig. Hvarefter man lydande en erfaren kamrats råd väljer ut bland sina gamla studier en bit, som man hyfsar upp i hastigheten. Studien får en god plats, "gör sig bra", der den sitter, blir uppmärksammas och såld och dess upphofsman kommer i tidningarna som en lofvande ung konstnär.

Så kan det gå till. Utgången behöfver ej precis vara orättvis, fastän ödets lek kan vara något öfverraskande ibland.

På högtidsdagen den 14 maj utdelas belöningarna, bestående i medaljer och mindre stipendier (från 25 kronor till ett par hundra — 400 kronor gåfvos sista högtidsdagen åt en elev för en stor oljefärgstafla). Då bedömas äfven de öfriga arbeten, som elever eller för dettingar lemnat in. Akademien uttalar sin tillfredsställelse med A:s sträfvan, ger B. sitt erkännande för "framsteg i allmänhet", förklarar att den "fäst synnerlig uppmärksamhet" vid C:s, D:s och E:s taflor och att den fäst bara "uppmärksamhet" vid F:s arbete.

En gång på högtidsdagen företog sig akademien att nämna ett par nyligen utgångna elever till *agrées*, men det hade hvarken akademien eller de utnämde någonting för och det har sedan ej upprepats. Titeln *agrée* är också alldeles betydelselös. Den gifves åt alla målare och målarrinnor; som gjort sig något kända hemma eller i utlandet

— undantagandes åt August Hagborg, hvilkens namn otroligt nog ej hittas på listan bland de utvalda.

Efter högtidsdagen somna lektionerna af. Eleverna promenera i Kungsträdgården eller ute på Djurgården, och uppe i målarskolan sitter professorn och tecknar gips i sällskap med en eller två elever eller också alldeles ensam. Och då han ledsnar på det görat, säger han åt vaktmästarn, att "om det kommer någon, så skicka efter mig", hvarpå han går ned i Blanch och dricker en kopp kaffe.*

Den unga, så kalladt realistiska skolan i vårt lands literära värld får oupphörligt smälta beska tillvitelser, därför att den vågar hylla andra åsigter än de, som hemma äro allenaherskande bland rättänkande medborgare. De unga målarna ha det vida bättre. Dem följer man i allmänhet med vänliga känslor och välönskningar, och för att blifva uppmärksammade behöfva de sällan gripa till så häftiga medel, som en och annan af pennans män funnit för godt att göra.

Och likväl uppträder det unga konstnärssläktet fullt ut lika revolutionärt som skriftställarne mot all god gammal sed och bruk och i synnerhet mot hvad det lärt på akademien. Det är ju ungdomens sätt att, när den kastar sig öfver något nytt, göra detta med ett öfvermått af kraft. Vi böra ej skaka på hufvudet häråt. Öfverdrifterna skola säkert gifva med sig, ynglingen skall bli man, — gubbe hoppas jag att han aldrig skall bli.

Vid akademien har han målat efter naken modell, kopierat naturen så troget, så naturalistiskt han kunnat. Han reser sedan utomlands, ibland utan medalj — som Hagborg, Skånberg, Borg, Bergh, Thegerström, Zorn, Krouthén,

* Om yttrandet ej är faktiskt så är det "historiskt".

Arsenius och flere gjort, — ibland efter att af ett eller annat skäl tidigt ha lemnat läroverket — som Kindborg, Liljefors m. fl. gjort, de som ej passade der, — ibland med medaljen i fickan — som Kronberg, Larsson, Josephson, Tirén, Björck, Rosenberg. Ibland har han helt oväntadt vunnit en medalj, som ej gagnar honom till något. Och ibland hör han till de ihärdige, som hårdnackadt gå kvar i skolan och måla en lång rad af prisämnen, som kanske till slut förskaffa dem en medalj för trogen tjänst.

Han kommer emellertid ut och blir hufvudyr af hvad han får se rundt omkring sig.

Och de taflor, han först sänder hem, de ha ej den minsta likhet med det han målat i hemlandet. De kunna vara rent af onaturliga i sträfvan efter ljus i färgen, landskapen kunna se ut att vara målade med krita och sockerbagarfärg, eller kan det se ut som vore färgen tvättad bort från dukarna och som hade den lemnat efter sig en pjaskig, ljust violett ton, der genomskinligt blodlösa figurer simma.

Lyckligtvis plägar detta första konstlade skede blifva af kort varaktighet. Det kan till och med helt och hållet uteblifva. Och glädjande är att *de* unga, som under de allra sista åren dragit ut, tyckas ega vida större själfstillit och klarare blick än deras företrädare. Man finner deras studier i allmänhet vara ganska själfständiga och utan spår af receptmåleri, hvarken af gammal eller ny skola. Klart, friskt och enkelt gjorda, med gråa toner men utan detta askgråa eller detta kritaktigt gredelina, som nybörjaren gerna griper till, då han skall tolka den franska belysningen, solskenet som silar sig genom hvita moln.

Visst blir det ibland effektsökeri, visserligen är ej allt som skickas hem af första slag, men hvem begär det? Man fordrar endast ärligt arbete, lit till egen blick och eget ömdöme — och det är just det, våra senast utskeppade unga målare i allmänhet visat sig ega.

Detta sakförhållande, att ungdomen — så väl de som länge studerat vid akademien som de andra — vid sin an-

komst till Paris är säkrare nu än hvad emigranterna förr varit, bör, tycker jag, tala till akademiens förmån. Ty icke kan läroverket berömma sig af allt som de unga utmärkt sig för, men någon del har väl alltid läraren i lärjungens vunna skicklighet.

Ordet "brödkaksmålningar" faller en ovilkorligen i minnet, då man går uppe på en af Stockholms konstutställningar, sådana dessa se ut i vanliga fall, då intet särskildt anmärkningsvärdt konstverk och ingen större sändning från utlandet lifvar upp lokalen. Ty man har ovilkorligen en känsla af att de äro tillkomna för brödfödans skull, alla dessa små obetydligheter, som kläda väggarna. Det öfvervägande flertalet dukar behöfver visst icke kallas dåligt. Der finnes åtskilligt, som är godt arbete, och mycket, som hvarken är bra eller dåligt, vid sidan af det, som man gör bäst i att ej tala om. Men intrycket af det hela *blir* tråkigt, det hjälps inte. Och orsaken ligger, tror jag, just i den ringa lust, den ringa målarglädje, som röjes i det mesta af allt, hvad brödkaksmålningar heter.

Konstföreningarna äro understödsinrättningar, men om de såsom sådana göra åsyftad nytta, det är frågan. Mycket unga och mycket gamla målare understödjas af konstföreningarna, och det ser ibland verkligen ut som vore dessa till endast för att skaffa afsättning för medelmåttiga taflor. Gå år efter år på konstföreningen och se hur lika taflorna från ena året äro dem från det andra, hur snart sagdt alldeles samma saker gå igen den ena gången efter den andra. Man behöfver endast vara borta någon tid, kort eller årslång, och sedan komma dit igen, så tycker man genast att man sett allt detta förut, fastän de utställda taflornas flertal är alldeles nytt.

Konstföreningarna ha naturligtvis hjälpt till att intressera den stora allmänheten för konsten. Men på den, som med största möjliga intresse eller samvetsgrannhet eller hvad

man vill kalla det följt deras tafvelutställningar, på honom verka de i det stora hela förslappande och om hans intresse för konsten hålles varmt, så ej är detta konstförenin-garnas förtjenst. Målare kalla i dagligt tal dessa för "konst-förnedringar".

I stort sedt ha målarna föga nytta af dem, många anse motsatsen. Ty konstnärsskapet måste ju lida på detta utportionerande af talangen i små doser. Målarna lefva svårligen på de slantar, de kunna få af en konstförening för en eller annan liten tafla, men de föras in i en vana att måla kraf och obetydligheter, som de sjelfva förakta, att måla sådant som folket vill ha, att måla för maten.

En ung landskapsmålare hade till föreningens för nordisk konst inköp utarbetat ett landskap, en någorlunda stor duk, omsorgsfullt och väl genomförd. Men dagen före sista inlemningsdagen kom han på en ny idé: "Min tafla är visst för dyr och för stor, tänk om den inte blir köpt just der-för! Om jag skulle måla ihop en liten bit på några timmar, så ha de åtminstone att välja på två taflor af mig!"

Han satte sig och lekte ihop en liten månuppgång eller hvad det var, en sådan der tafla, som man målar utan studier och som i bästa fall kan bli värdig att sitta på en vägg, men hvars konstvärde ej är särdeles stort. Dagen derpå lemnades den stora taflan och den lilla slarfbiten till "nordisk konst". Och mycket riktigt blef den lilla slarf-biten inköpt och vid årets slut bortlottad, medan taflan åter fick söka sig en egare på annat håll.

Historien är ganska betecknande för många dylika till den svenska konstens fromma stiftade inrättningar.

För allmänheten äro de förstås beqväma att ha. Att köpa taflor faller just ingen in. Hvertill skulle det tjena? Det är ju både beqvämare och billigare att vara medlem af en konstförening och vinna en tafla på lotteriet till julen. Att man, om man vinner, får en tafla ur högen af de in-köpta, det betyder mindre, hufvudsaken är att man är med-lem af en för konsten gagnelig inrättning.

Och dessa föreningar måste för att få så många vinster som möjligt att dela ut köpa så många taflor som möjligt, till så ringa pris som möjligt. Hvad kan man under slika förhållanden begära af de konstverk, som hamna i föreningens ego?

Stockholms konstförening har, det måste likväl erkännas, på senaste åren börjat slå in på en bättre väg och köpa ett mindre antal konstverk, som då kunnat betalas bättre, i stället för att dela ut sina penningar till idel småsaker. Men landets andra konstföreningar?

Tänker man rätt på saken, så slutar man med att tro att föreningarna ej heller gagna allmänheten stort. Att de kunna väcka håg för konsten hos en eller annan ungdom i någon aflägsen landsbygd, det är godt och väl, men huruvida denna individ blir lyckligare, när han målar taflor än han skulle blifvit i något annat yrke, det är en oafgjord sak, liksom det också är vanskligt att påstå att han verkligen kommer att bli en duglig konstnär. Ty vi ha sett så många underbarn med afgjord håg för konsten, hvilka flyttade in på den banan blifvit allt annat än hvad de sjelfva och deras beskyddare haft skäl och haft rätt att hoppas.

Detta alls icke sagdt i afsigt att yttra ett ringaktande ord om konstnärsanlagen, som ju kunna visa sig utpreglade äfven hos barn, som aldrig sett en tafvelutställning. De verkliga anlagen få alltid tillfälle att visa sig. Bli de ej uppmärksammade eller gå de under af brist på odling, — ja, det är en sak, som har intet att skaffa med det ämne, vi här sysselsätta oss med.

Om konstföreningarna ej äro till öfvervägande nytta för hvarken konstnärerna eller för allmänheten, hvem gagna de då? Deras tjänstemän kanske? Det fins i Sverige helt få aflönade platser för konstnärer, och de tjänster, som borde gifvas bort åt dylika såsom ett slags reträttplatser, de stanna oftast i händerna på hofmän eller estetici. Derför skadar

det alls ej, hör man sägas, att åtminstone ett par målare kunna få anställning såsom styresmän vid konstföreningarna.

Jo, det skadar, ty de hindras genom sin tjänst i sin utveckling som konstnärer. De äro för en lön af 500 till 1,800 kronor årligen bundna i Stockholm, der de måste vara till hands ständigt, mottaga och afsända taflor, hänga upp dem och taga ned dem igen. Det är ej värre med konservatorn i en konstförening än med mången annan, som för en liten men säker inkomsts skull får lemna å sido — småningom, utan att han alls ämnar det — den sysselsättning, som lämpar sig bäst för honom och som han omfattat med sin ungdoms brinnande ifver. Är han, konservatorn, en man, som utan saknad för konsten kan undvaras, ja då är platsen ytterst tjenlig för honom, men är han en utöfvande målare af någon betydighet, så är det högst troligt att hans embetsmannaställning utöfvar ett skadligt inflytande på hans talang.

I ett afseende ha konstföreningarna särskildt verkat till men för all konst, derigenom nämligen att de ömhuldat och uppmuntrat dilettantismen och detta i en rent af förfärande grad.

Sverige är för öfrigt dilettanternas förlofyade land. Dilettanter ha ofta en afgjord framgång, deras arbeten äro mera "svenska", än hvad de emigrerade konstnärerna kunna åstadkomma, under fotografier af deras taflor stå att läsa orden "Nordiska konstnärers arbeten", de bli omtalade och stå i biografiska lexikon som konstnärer, äfven om de aldrig gjort en duglig tafla i sitt lif och fastän en och annan af dem kanhända aldrig fikat efter något konstnärsrykte utan målat sina taflor för eget nöje eller för sin utkomst, då han sett att de varit begärliga.*

* En i år utkommen uppslagsbok: *De bildande konsternas utöfvare i Sverige 1600—1884* upptager ett så stort antal dilettanter bland de verkliga konstnärerna, att hela arbetet derigenom får en löjlig prägel.

På konstföreningarna trängas deras taflor anspråksfullt bland konstnärernas och de för detta konstnärernas arbeten. Ibland kunna de vara ytterst redbart och sorgfälligt genomförda — interiörer med linier raka som solstrålar och färger, svaga och överkliga utan must och utan lif —, ibland äro de gräsligt okonstnärligt, handtverksmessigt, skrikande osant eller pjollrigt sött utpetade, — än ha de ett namn att trygga sig till, ett namn, känt ej på det konstnärliga området utan på något helt annat men som i alla fall inger vördnad för bäraren deraf. Men nästan alltid bli de omtyckta och prisade, ty den stora publiken — både den som ser och den som läser — undviker gerna en djupare tanke eller ännu hellre en finare känsla för att vända sig till den, hvars uppfattning och hvars blick är lik åskådarens egen, det vill säga är så lagom fin och djup.

Och hvilka så kallade konstverk man ibland kan få se på konstföreningarna! Jag saknar ord att beskrifva dem, och att gå in i detaljer om dåliga föremål är heller ej något behagligt göra. Det som man måste klandra, det gör man bäst att gå förbi med tystnad. En hvar, som känner våra utställningar, måste för öfrigt gifva mig rätt i detta utdömande af åtskilligt, som uppträdt med anspråk på att vara alster af svensk bildande konst, men som i sjelfva verket var intet annat än afskräckande exempel på, huru djerft en och annan vågar måla.

En anmärkning i parentes! Jag försöker ej nedsätta den aktningvärda dilettantismen, den som sysslar med en vacker konst för sitt nöje, ej heller den som säljer hvad han målar och som målar så godt han kan utan stora anspråk eller stor inbilskhet. Det är endast det slående dåliga, jag vill ha bort från hvarje utställnings vägg. Och detta uppenbart dåliga är exponerad t året om i Stockholm på de "permanenta" utställningarna.

Det är bestämdt ett fel, detta att konstföreningarna äro öppna året om. Allmänhetens intresse för nya konstverk skulle säkert vara större, om vi en gång om året anordnade

en "salong" — helst på hösten, då de våra landsmäns arbeten, som varit utställda på parisersalongen, kunde komma med — så att allmänheten kunde få ett samlat intryck af hvad som blifvit gjordt i konstvåg under det gångna året. Ty just derom ha vi nu föga vetskap, undantagandes de år, då någon stor utställning förekommit i Kjöbenhavn eller Göteborg och då konstvännen har rest dit för att der få ett litet begrepp om hvad den svenska konsten kan åstadkomma och hvad den har åstadkommit.

Blef ej litet hvar öfverraskad, då han på Göteborgsutställningen 1881 fick se en präktig samling svenska konstverk af hvilka han förut sett endast ett och annat, medan andra — deribland verkliga mästestycken, sådana som Hugo Salmsons "Repetitionen af Tartuffe" — aldrig ens varit utställda i Stockholm* och alls ej voro kända derstädes. Af konstföreningarnas permanenta småkraftsutställningar får man alls ingen kännedom om landets konst, knapt ens om konstnärernas verksamhet. Nej, det behöfs en årlig utställning, och en utställning, som är värd att omfattas med något intresse såväl af de utöfvande konstnärerna som af den beskådande och köpande allmänheten.

Nu är det visserligen sant att akademien hvarvt annat år skall anordna en dylik öfversigtsutställning, hvarom jag här ofvan talat, men denna förordning har ju föga vigt, då den ej följes, ty sedan år 1877 har ingen sådan utställning förekommit, jag vet ej af hvilka skäl men troligen därför att den sedvanliga lokalen i akademiens hus ej kunde nyttjas annat än på sommaren, sedan läroverkets termin var avslutad.

Men nog vore väl i alla fall en öfversigtsutställning, blefve den än anordnad på sommaren, bättre än att de konstverk, som konstnärerna bry sig om att skicka hem — det vill säga de konstverk, som ej få afsättning i utlandet eller äro på förhand beställda af göteborgare — blifva

---

* "Tartuffe" har sedan ofvanstående skrefs visats i Stockholm.

blandade i högen af diletanttaflor och eleverbeten uppe på "föreningarne".

Men, invänder man, en gång om året borde väl ändå det allra bästa som målas eller som modelleras vara att se i rikets hufvudstad, och det vore på hösten, då staten inbjuder alla konstnärer till täflan om att få sina arbeten köpta af museet. Det borde väl vara målarens högsta önskan att få sin tafla att stanna på museiväggen som prof på den insats, han förmått göra i fosterlandets konst. Äfven om staten skulle betala mindre än hvad enskilde mecenater förmå — det gör till exempel franska staten, — så borde väl äran att få sälja till kommunen uppväga skilnaden i priset.

Ja, så tycker man. Men svenska staten, som årligen köper in konstverk, går dervid till väga på ett ganska underligt sätt. I stället för att välja bland allt, som ställes ut, och taga det bästa deraf — franska staten gör hvarje år en razzia på salongen och förekommer oftast de privatpersoner, som spekulera på konstverken — så bjuda vi konstnärerna att på bestämd dag lemna in de konstverk, som de äro hågade att aflåta till museet. Dessa konstverk ställas då upp till allmänt beskådande och utgöras af ett par ungdomsarbeten, af några danska eller norska taflor och af ett par diletanttaflor, hvilka naturligtvis ej sky att tränga sig upp på museet, kanske derför att der finnes åtskilligt förut af samma slag.

Bland de insända konstverken utväljas de, som anses bäst och hvilkas pris ej är allt för högt. Inga andra taflor, som målats i riket komma i fråga att inköpas af staten, vore de än aldrig så goda.

Det är sällan en mästare bryr sig om att skicka en tafla till museets inköp. Han har den ofta bestäld af någon enskild person eller får han sälja den i utlandet, der han bor. Eller ock drar han sig till minnes de senaste inköpen och aktar sig visligen att utsätta sig för obehaget att bli refuserad, kanske — som händt — till förmån för en honom vida underlägsen tafvelmålare.

Och därför är det i de flesta fall ungdomar, som sända taflor till statens inköp. Det händer att staten får ett och annat godt arbete af dem, såsom Larssons båda aquareller, inköpta i fjor, eller Hasselbergs Snödrotte, men det händer också att den blir fast för taflor af ett mycket tvifvelaktigt värde eller till och med af intet värde alls. Här om kan en hvar öfvertyga sig, blott han går igenom listan på det som blifvit inköpt under de sista tio åren. Hur många af dessa arbeten bidraga väl till att gifva en verkligt hel bild af svenska konstens utveckling under den tiden? Ha vi ens, sedan Kronbergs Jagtnyf och Törnäs kända vårlandskap köptes in, fått en enda oljemålning af verklig stor förtjenst in bland de många småtaflor, som utgöra stammen af den så kallade svenska skolan på nationens museum? Jag vågar tvifla derpå. Och jag vågar äfven uttrycka den fasta åsigt att vi ej få något dugligt konstverk i statens ego — om ej genom en slump någon gång — så länge vi fasthålla vid detta sätt att inköpa konstverk. Det är dock folkets penningar, som användas vid inköpen; ett ytterligare skäl till stor försigtighet i valet af det man köper.

Konstsamlingen på museet skall ju vara representativ för landets konst, men detta är den knappast, hvad vår samtids konstverk vidkommer. Tvärtom är den moderna riktningen inom måleriet ganska ensidigt och mycket svagt företrädd i museets samlingar.

“Men hur vill du då ha det?” frågade jag en målare, som varit mycket skarp i sina utlåtanden om konstförhållanden hemma.

“Jag vill ha rikt folk som köper taflor”, svarade han uppriktigt.

Och så kom det några fula ord om konstföreningarna. “Jag skulle skälla på dem, om de hade köpt min tafla, men nu gjorde de inte det och därför kan jag inte ge på dem som jag ville.”

“Inte det? Hvad gör du då?”

“Jag grämer mig.”

— Det är just hvad många, ja, hvad de allra flesta konstnärer göra. Undantagandes de som äro i en sådan ställning, att de kunna sätta sig öfver allt samman.

Missnöjda äro de flesta. Med eller utan skäl, men missnöjda äro de.

För att få frågan bragt på tal har jag tagit mig före att nedskrifva ofvanstående. Då man skrifver sådant, hoppas man ju att bli vederlagd eller åtminstone att bli mot-sagd, att väcka meningsutbyte. Minst af allt anser man sina egna åsigter såsom de enda rätta.

Juli 1884.

Om konsten att författa realistiska romaner.

Ett utkast af Christer Swahn.

Man klagar öfver, att vi här i Sverige jämförelsevis hafva brist på modern originallitteratur och visar på Danmarks Drachmann, Schandorph och Jacobsen, Norges Ibsen, Björnson och Kielland, Frankrikes Zola, Daudet och Ohnet. Denna klagan är berättigad, och det är därför jag i min ringa mån vill söka afhjelpa denna brist genom att angifva, huru lättast och bäst realistiska romaner skola fabriceras.

Det är en öfvervunnen ståndpunkt att anse någon särskild begåfning af nöden för att blifva framstående realistisk författare. Förr i tiden talade man om skaldeinspiration och diktaryra, framställde författare såsom en klass för sig och gjorde klyftan mellan jorden och parnassen himmelsvid. Nu deremot kunna alla blifva författare, icke minst sådana, som blifvit underkända i studentexamen i modersmålet, ty hvad pedanter kalla språkrykt och logik behöfva icke realismens alster. Tvärt om skola s. k. språkfel räknas till författarens egendomliga stil, oafslutade meningar och omkastade satsdelar anses såsom älskvärda friheter hos en obunden ande.

De realistiska romanerna förete vissa egenheter, hvilka äro af den beskaffenheten, att de måste respekteras, ty i annat fall kunna icke alstren räknas till ifrågavarande skola, och dermed är deras fall gifvet. De tångifvande inom litteraturen äro alla realister, och om man vill hafva deras hjälp inom pressen för att få arbetet lanceradt, måste man följa de gifna reglerna. Vi skola därför i korthet anföra dessa

utmärkande drag, på det att den, som vill egna sig åt affären, må kunna känna vägen och målet.

“Natur!” är realismens stora stridsrop, och därför placeras man helst romanens hufvudpersonligheter i dess sköte eller låter åtminstone, om händelsen passerar i stora världen, ett par mellanakter spelas på landet. Man måste nämligen uppfriska inbillningen med blomsterdoft och fågelsång, låta sinnet inandas den svala morgonbrisen och örat tjusas af skildringar, huru hafsvågorna bryta sig mot skären. Men dervid är att fästa uppmärksamheten på, huru förgångna tider skildrade, och huru realismen gör det, ty i annat fall löper man fara att följa de gamla hjulspåren och dymedels icke producera en verkligt realistisk roman.

En solnedgång t. ex. skildrades förr i tiden ungefär sålunda:

“Skymningen hade kommit, och en lätt slöja af mystiskt dunkel bredde sig öfver de djupa dalgångarna. Träden stodo mörka och vemodiga i skuggan af hafsklipporna, under det att deras toppar glänste i den sjunkande solens blodiga sken. Molnen i vester bildade ett gyllne haf, i hvars vågor solen sakta sänktes, och när den omsider helt och hållet försvann, gick det som en suck genom naturen: 'Pan är död'.”

Realismen åter:

“Och så kom skymningen. De hviftande cherofyllerna, som länge sett kronacéernas brungula stäm i den mergelfylda grafven, slogo ihop sina hufvuden, likasom tänkte de på proletariat och preventiva åtgärder, under det att de blågråa, citronstrimmade verbenorna läto den förtätade gasen sätta sig ned bland sina rudimentära pistillantenner. Solen, som under dagens lopp gladt människorna med 15° Réaumur, gjorde ännu några svaga skenrörelser, i det den för denna dag fullbordade sin symmetriska paralax.”

Innan jag går vidare i framställningen af realismens skildringssätt, jemfördt med den föregående riktnings, ber jag att få anmärka, att de i det sista stycket använda ve-

tenskapliga termerna icke äro så allvarligt menade. Realismen är nämligen icke att inregistrera bland de discipliner, som sprida vetande, utan använder endast såsom dekorationer vissa uttryck och vändningar, som på det hela taget ingenting betyda. Det ger stilen färg, och detta är hufvudsak.

Mot denna bakgrund af natur aftecknar samhället sig, representeradt af en hjälte eller en hjeltinna med åtföljande infattning af skiftande personligheter. Vi antaga, att frågan gäller huru en hjeltinna skall vara beskaffad, och företaga oss därför att närmare ange hennes kvalifikationer. En hjälte kan lätteligen bildas i enlighet med henne.

Den omoderna riktningen skildrade romanens hjeltinna sålunda:

“Hon var i sin fagraste ungdom. Hufvudet, som kunnat tjena till modell vid framställandet af en Okeanid, bars högt af den smidiga halsen; hennes växt var smärt, gången elastisk. Pannan var hög och klar, ögonen djupa och kring munnen låg ett löje, rent som en solstråle och ljust som en majdag. De fina, penslade ögonbrynen antydde en energisk natur, och den lätt krökta näsan bar vittne om blått blod. Det hela utgjorde en bild af ungdom och skönhet.”

Realismen åter:

“Ellen Bärne hade redan sin ungdom bakom sig. Ingen kunde säga, att hon var skön, ty munnen var bred, näsan groft bygd, och en stor lefverfläck vid högra ögat gaf henne ett gammalt utseende. Hennes händer voro stora, ibland smutsiga, och i hennes ögonvrår lurade någonting, som kunde innebära dolskhet. Men när hon, dekolleterad och varm, trädde ut i balsalongen, skeno hennes hvita skuldror, och hennes svarta hår ringlade sig trolskt ned öfver axlarna. Man såg, att hon visste hvad kärlek var.”

Hjeltinnan måste lida af någon sjukdom, som antingen kan vara tidehvarfvets verldssmärta eller en specificerad åkomma såsom “Gengångare“-sjukdom eller morfinism. Skilnaden mellan riktningarna framgår af följande exempel.

Den omoderna:

“Hon blef med hvarje dag allt blekare. Ögonen lyste med en hektisk glans, de blå ringarna under dem blefvo allt djupare, och hennes genomskinliga händer kunde endast med svårighet lyfta medikamentsskeden till läpparna. En dag fann hennes trotjenarinna henne död vid trappan till kapellet. — Hjertat hade brustit.”

Realismen:

“Så satt hon nu der på sina fäders gård och kände, huru morfinruset fordrade allt starkare och starkare doser. Hon hade redan använt ett större antal gram på en dag än förut under veckor, och hon kände, att hennes nervcentra voro ohjelpigt afficerade. De peristaltiska rörelserna i händerna återkommo med fördubblad styrka, och i glandula pinealis hade en nevralgisk hufvudvärk inrotat sig. Pulsen slog 97 slag i minuten, och en afton måste läkaren använda mysk för att hålla hennes krafter uppe. Hon dog på senhösten. Vid obduktionen befans, att gangliösa kaverniteter bildats i högra hjertförmaket, och att manganhaltigt jernoxidulhydrat, som afsatt sig i placenta, gjort respirationen omöjlig.”

Om den “historiska” troheten i kostymerna har realismen synnerlig omsorg.

Den omoderna riktningen skildrade sålunda:

“Käckt svingade hon sig upp på hästen, som bar af i ilande fart. Hennes svarta ridklädning böljade för aftonvinden, och hatten var nära att blåsa af i vägkröket. Trogen sin faders, den gamle konnetabelns, råd, lät hon tvänne väpnare följa sig, men höll dock, tack vare det smidiga ridspöet, ett betydligt afstånd mellan dem och sig.”

Realismen:

“Nere i trädgården nära balsaminerna och krustacéerna satt Ellen Bärne. Enligt det sista hofmodet bar hon en grön flöjelshatt med tredubbla tvärslag i sockertoppsformat, kort, brunt lif, besatt med flandriska arabesker, och den röda kjolen var utsydd med de nyss från Loretto hemkomna

spetskaplesserna. Hennes stora fötter voro inneslutna i gummiskor med sindalsbräm och krokiga spännen. Hon petade sig tankspridd i näsan med skaffet af ett delfinhorn, som hon hade utsirat med silfvermummor, ombundit med ett knafvelsband och med förkärlek använde till promenad-käpp.“

Särskild vigt är att fästa vid avslutningen af de särskilda kapitlen. På den nu öfvervunna ståndpunkten lät man helt simpelt mörkret komma och hjeltinnan gå upp och lägga sig, o. s. v., men nu fordras någonting helt annat. Man skrifver t. ex. efter skildringen af, huru hon blifvit gäckad i sin första kärlek:

“Hon var lemnad ensam, ensam med sin spetsnäsduk. Hon såg på den lilla tingesten och brast ut i ett hysteriskt skratt. Hon tyckte, att hvarje håll i dess broderier hånlog mot henne, och med ett raskt grepp slet hon den midt itu. Men ej nöjd dermed, stoppade hon den i munnen, tuggade sönder den och spottade ut den på golfvet. —

Ellen Bärne var åter sig sjelf.“

Eller ungefär i denna stil skildra, huru hon lemnade fädernehemmet:

“Ett slag i en dörr, ett språng in i en vagn, en pisksmäll. — Ellen Bärne hade för alltid lemnat sina fäders urgamla gård. —“

Det sätter hvad man kallar “piff“ i det hela och afbryter på ett anslående sätt mot den gammalmodiga lugna avslutningen.

Men för att ej längre trötta med dessa paralleller, anmärka vi slutligen några allmänna egenheter hos den realistiska romanen.

Hvad som nödvändigt deri fordras är, att någon viss samhällsklass får ovett. Man kan taga prester eller embetsmän eller godsegare, hvad som helst, ty då få de andra klasserna sitt lystmäte utaf skratt. Men man måste nöja sig med en klass i sönder, ty om humorn är universell, blir den på samma gång förhatlig.

En personlighet, som gör mycken god effekt, är en sanningssökare, som vill omfatta det stora, det ädla, "det verkligt mänskliga". Denna kan vara pensionsflicka eller guvernant, student eller läkare, endast intresset hålles vaket dermed, att frågan efter sanningen upprepas och nyanceras. Man narrar dermed läsaren att vända blad efter blad i hopp om att finna gåtans lösning och avslutar det hela på ett pikant sätt med ett frågetecken.

Romanens tema är kärlek, men de båda älskande böra icke förenas med hvarandra, åtminstone icke genom kyrklig vigsel. Visserligen har Emil Zola i "Au Bonheur des Dames" brutit mot denna regel, men detta utgör icke något bevis för, att hans exempel är efterföljansvärdt. Man kan visserligen tänka sig ett bröllop såsom angenämt, men skrikande barnungar, vidbrända soppor och ändlösa räkningar hos sömmerskor äro fakta, som måste afskräcka från att instänga menniskor i äktenskapets ryssja. Det hela får en vida bättre avslutning, om *han* i slutet af boken småleende anmärker, att han visserligen älskar henne, men icke ämnar gifta sig, eller om *hon* icke alls medgifver någonting, men öppnar en finare fruntimmersaffär, hvilken *han* med den sorglösaste min säger sig anse vara den bäst furnerade i hela staden. Vill man göra slutet tragiskt, kan man låta *hennes* trolla undan konjaksbuteljer ur stora salsskänken eller gifva *honom* en lunginflammation, som hindrar honom från att lifnära sig med renskrifning.

Sådan skulle i största korthet den allmänna karaktären hos den realistiska romanen vara. Receptet torde härmed vara gifvet, och jag är öfvertygad om, att det icke skall dröja länge, innan jag här och hvar ser lärjungar, som handla i enlighet med dessa teorier. Dock må man icke förglömma att förse boken med ett grant omslag, gifva den ett pikant namn och utsända den i bokmarknaden några veckor före jul.

För den, som icke har tid att skriva romaner, skulle jag vilja rekommendera mindre realistiska utkast, s. k. no-

velletter. Dessas innehåll är icke svårt att anskaffa, ty allt kan dertill användas, blott man blandar deri något naturbeskrifning, sjukdomsskildringar, s. k. historisk trohet, pikar åt någon viss samhällsklass och låter hjälten tala om sanningen, som icke finnes i världen. Man kan t. ex. skildra, huru en ung flicka spelar piano och sedan med en tung suck sätter sig på verandan en sommarafton, huru man kan föräta sig på gamla dagar, huru svårt det är för fattigt folk att anskaffa delikatesser, huru en student går ett slag i en park och sedan tillbaka igen o. s. v. Någon tid innan arbetet skall utkomma är det skäl i att med utsatt signatur i någon mera känd tidning eller tidskrift skriva en smickrande recension öfver realismens koryféer här i Sverige: en Pettersson, en Andersson; en Jansson, namn som aldrig skola dö i vår vitterhets häfder. Dermed är din boks lycka gjord, ty då skall först Pettersson i ett loftal öfver Andersson nämna dig som en lofvande författare, och sedan Jansson i sin lefnadsteckning af Pettersson erkänna ditt arbete såsom mycket förhoppningsfullt. En vacker dag skall du till och med erhålla kallelse från dessa och dessas lärjungar att skriva något i en realistisk kalender öfver t. ex. "Den literära vixelbepriingsens sociala och ekonomiska fördelar." — Din lycka är gjord: du är odödlig.

Två typiska romaner.

Ett lif. — Lise Fleuron.

Den ena är redan ett och ett halft år gammal, den andra alldeles ny, men båda ha ungefär samtidigt sett dagen i svensk omklädning och båda äro typiska, hvar och en för sin olika riktning inom den moderna romanlitteraturen. De ha ej det minsta gemensamt med hvarandra, oakadt de båda vilja skildra det lif, som lefves midt ibland oss i den tid som är. Den ena är en följetongsroman med följetongskaraktärer och följetongsspråk, den andra en hänsynslös naturalistisk skildring, skrifven med öfverlägsen talang men vämjelig allt igenom. Hvilken af dem man än läser, så blir man ursinnig öfver att en författare vågat skrifva så rått och ofinkänsligt som Maupassant gjort i *Une vie* eller så allt igenom tarfligt som Georges Ohnet i sin sista bok "Lise Fleuron". Är man konstnärligt anlagd, så ger man naturligtvis Maupassant priset, trots hans grofheter, men tillhör man allmänhetens stora hop vämjes man åt dem men glädes och lider med den arma Lise Fleuron.

Ett par ord om dessa båda typiska böcker torde vara på sin plats i *Ur dagens krönika*.

* * *

Antingen känner man till Guy de Maupassant förut, känner hans stilistiska förmåga och känner hans oblyghet, och då läser man utan öfverraskning *Une vie* (jag säger ej *Ett lif*, ty i den svenska öfversättningen äro de allra värsta

oblygheterna strukna), och finner kanske boken litet anständigare än hvad man haft skäl att vänta.

Eller också är författaren en ny bekantskap, fast ej just någon fin bekantskap, att göra. Då blir man i sanning förvånad och har allt skäl i världen att blifva det. Men här man sinne för stil och för skildring af den enkla verkligheten — *humble verité* är ju bokens vackra motto — då läser man ändå berättelsen till slut och glädes åt ett och annat deri som verkligen är förträffligt skrivet — Jeannes flickdrömmar, bilderna från Corsica eller från hafvet, moderns utmärkt skildrade resa till Paris eller hennes sista besök på sina föräldrars slott — men då man läst till slut och tänker på hvad man läst, ja, hvad har man då för utbyte deraf? Man har läst en detaljerad beskrifning på en bröllopsnatt — mycket uppbygglig — man har varit med den unga hustrun, när hon får sitt barn, och äfven sett huru hennes piga gör sammaledes, man har följt med henne, då hon öfverraskade sin man, sett henne upptäcka att såväl hennes fader som hennes moder varit af samma ull som mannen, och till slut följt henne, då hon totalt öfvergifves af sin son, som gör slut på förmögenheten och lefver undan i Paris i sällskap med en dam. Att "heltinnan" under slika förhållanden håller sig sjelf ren, det skall vara bokens stora förtjenst. Denna är för öfrigt knappast någon karaktärsskildring alls, ty om Jeannes inre utveckling får man ej veta stort. Man följer henne utan intresse och är aldrig hennes vän, utom i ett par episoder i berättelsens början och i dess slut, der man både förstår henne och drömmar eller lider med henne.

Men allt det mellanliggande! En serie af uppskoflade smutshögar, lagda i rad. Zola kan vara oblyg nog, men det är dock på ett annat sätt. Man kan läsa "Le joie de vivre", der man hela tiden har medkänsla för den genom-sunda Pauline och ej allt för mycket fäster sig vid den ruskiga bakgrund, hon är målad emot. Och — en omständighet af vigt — det som är vidrigt i den boken kan skäras bort

utan att boken förlorar mycket för det. Det är ganska löst pålappadt och ser ut att ha kommit med för att den stora del af publiken, som känner sig tilltalad af oanständigheter, ej skulle finna sig bedragen på boken. Men tag bort alla dylika ur *Une vie* och det blir just ingenting kvar.

Une vie är således ett skoningslöst blottande af den last och uselhet, som finnes hos samhällets högre lika väl som hos de obildade. Boken sträfvar således att väcka afsky för lasten, visande i kraftiga bilder, huru den födes, frodas och skjuter skott, som sedan i sin ordning gå i blom. Är det så?

Ja, om det vore så helst! Men förhållandet är tvärtom att man alls ingenting lär af boken. Hvad Maupassant är, icke är han reformator af sederna och icke vill han heller vara det. Tendens har aldrig funnits i hans berättelser, undantagandes i de skizzer, som äro riktade mot preussarne. Han är endast stilist, är ingenting annat än konstnär, fast han håller sig inom sin egen sfer. Derfor stå också alla vidrigheter i *Une vie* der för deras egen skull. De tjena intet högre syfte och ha således ej *något* berättigande för sin tillvaro. Man kan hvarken ursäkta dessa eller förklara *hvarför* de kommit med. Författaren har målat det som det roat honom att måla, och det går i publiken, det han skriver, till och med i länder, der människorna ha intet drag gemensamt med dem, han visar fram för oss.

Såg jag inte en gång en uppgift om att Maupassant börjat sin literära bana med en bok "för ungarlar"? Om detta är sant, då är det lätt förklarligt att han fortsatt så som han gjort, liksom också att han blifvit så pass ansedd som han verkligen är. Han är ej heller förgäfvets Gustave Flauberts adoptivson. Författaren till "Madame Bovary" lärde honom naturligtvis att bygga på sin egen personlighet, att skriva hänsynslöst, utan att fråga efter de smakens vindkast, som för dagen äro rådande. Och så gjorde lärjungen. Han såg förhållandet de olika könen emellan såsom det mest framträdande och det mest beaktansvärda i lifvet,

och så skref han om det. Den ena boken efter den andra. Började med "Boule de suif", en historia, hvars innehåll svårligen kan relateras, lika litet som flere af hans öfriga arbetens. Någon gång kan det ligga något humoristiskt groteskt i hans skildringar från sådana ställen, dit dikten aldrig borde tränga in (såsom i den utsägligt motbudande "Maison Tellier"), och det fins nog också åtskillig sanning i sådana pariserbilder som "La femme de Claude". Men hvilket slag af dikter! Claude dränker sig under en fest vid Bougival af harm öfver att hans "femme" hängifver sig åt en last, sådan att till och med Maupassant endast andyningsvis kunnat nämna den. Och det som ej ens *han* vill nämna . . . .

Det är rent af löjligt, att den novellsamling, som innehåller dessa båda berättelser jämte ett par till af samma ull, är af författaren tillegnad åt — Turgeniev!

Det fins många författare af oblyga böcker i Frankrike. De flesta förstå att taga sin sak på fullaste allvar. Intet koketteri med lasten, ingen förgyllning af det låga, endast det allra lägsta valdt till fotografiering och afbildadt med vetenskaplig noggrannhet. Det är därför som de ej kunna kallas osedliga utan endast oanständiga, "hvilket är en helt annan sak".

Maupassant bör dock ej ställas i led med massan af snuskförfattare. Och han skulle aldrig fått sitt rykte, om hans diktning ej hade verkligt goda egenskaper. I synnerhet i stilen. Maupassants stil tyckes oss, främlingar, alls ej utomordentlig. Särskildt äro hans ofta förekommande liknelser rätt ofta löjligt misslyckade — exempel finnas många i början af *Ett lif*. Men parisarne finna denna stil så lofvärd, att Richard Kauffman till och med kunnat yttra att "han är en modern Boccaccio och Rabelais, — han skriver så som Teniers och de gamle holländarne målade" — "sedan Merimées dagar har Frankrike ej egt en språkkonstnär jemförlig med Maupassant." Och ändå har Frankrike

under denna tid egt stilister sådana som — förutom Flaubert — de båda Goncourt och Daudet.

Men stilen är ej allt. Den jämte teckningen af personerna och uppfattningen af den yttre verkligheten har gifvit Maupassant ett namn som en verklig diktare af rang. Att han är det kan svårligen förnekas, äfven om man tycker mindre om hans genre. Han har ju skrivit småskizzer, som kunna läsas äfven af den, som håller på diktens kyskhet. Att flertalet af hans arbeten äro sådana som de äro, det tycks bero endast på hans låga uppfattning af människan och af lifvet. Detta är hvarken så bra eller så dåligt som folk tror, påstår han sjelf i slutorden till *Une vie*, och den åsigten är ju sund nog, men det är icke nog med att yttra detta, utan man bör väl, då man sjelf skrifer, gifva denna vackra åsigt kött och blod. Maupassants diktade eller ur lifvet hemtade personer tyckas tvärt om vilja visa att lifvet är något mycket lågt och vämjeligt. Det skall vara en ovanligt stark natur, som skall stå ut med så många grusade förhoppningar som hjeltinnan i "Une vie" och likväl ha styrka att fortsätta detta lif. Hon måste vara så der slapp och liknöjd allt ifrån början, som Jeanne blir emot slutet, och hon måste vara så fri från allt djupare personligt lif, som hon är, för att lefva sitt lif till slut. Af hvad vi i boken lära känna om hennes sjäslif, kunna vi dock svårligen draga den slutsats, att Maupassant är någon psykologisk skildrare med djup i sin skildring.

Det är mången, som skulle kasta undan *Une vie*, så snart han kom till det första vidriga stället deri, och sedan anse att hvarje ord, sagdt om den boken, vore förspildt. Andra läsa den, lockade af de detaljerade beskrifningarna deri. Någon nytta har ingen af boken, och om estetisk njutning kan man ej ens tala, då det är fråga om boken i dess helhet. Är denna då en tidsbild af värde? Knappast, ty så ensidigt som Maupassant ser människorna eller — om han verkligen målar af dem med naturtrohet — så ensidigt som han i så fall väljer sina modeller, kunna hans

höcker — åtminstone de som han hittills skrivit — aldrig blifva fulla uttryck för vår tids människor och af de idéela rörelser, som uppröra den tid, vi lefva i. Samtiden har intet att lära af boken, och om framtiden skulle befatta sig med den, så skulle dess åsigt om vår tids människor bli föga smickrande för oss.

På det år, som förflutit sedan *Une vie* efter att ha stått som följetong i parisertidningen "Gil Blas", der den passade ypperligt att läsas på kaféerna vid absintglaset, utkom i sin första upplaga, hunnit öfversättas såväl till danska som till svenska språket. Vi måste ju följa med vår tid och taga reda på de idéela strömningar, som utgå från verldsmedelpunkten vid Seinen! I båda öfversättningarna ha de minst blygsamma ställena blifvit försigtigtvis strukna, ty nordens publik är ännu ej tillräckligt uppfostrad för att kunna smälta herr Maupassant, sådan han uppträder inför den mindre fördomsfulla pariserpubliken.

Hos oss är man för öfrigt ganska van vid att i stympadt skick få läsa utländska moderna romaner, ehuru öfversatta med författarens tillåtelse. I Zolas "L'Assommoir" förekommo först ett par, om vi minnas rätt, föga betydande strykningar. Sedan utgafs samme författares "Une page d'amour", väldeligen stympad, och sedan har saxen varit framme och klippt bort anstötliga ställen både hos Zola och Daudet och — hvad som har mera att betyda — hos Gustave Flaubert, en längesedan afliden författare, som aldrig kunnat lemna sitt samtycke till någon stympning af sitt arbete. Då "Fru Bovary" i fjor utkom i svensk öfversättning — icke just för tidigt — påpekade en granskare i Stockholms Dagblad förhållandet med strykningarna deri, och nu på sista tiden har man från mera än ett håll frågat med hvad rätt dylika uteslutningar ske. Åtminstone vore det väl en skyldighet att på titelbladet eller i ett förord påpeka att öfversättningen är lämpad efter den svenska publikens förmåga att

fördraga den utländska spisen. I England finnes ju både bibeln och Shakspeare i upplagor afsedda för ungdom eller för läsning högt i hemmen, — ja, af Shakspeare ha ju äfven vi svenskar nu en sådan hyfsad upplaga. Och vi hålla nu på att få en dylik äfven af de franske realisterna, — dock ej af *Une vie*, ty skall den hyfsas, så blir det icke stort kvar af hela boken.

Hvart genren leder? Den har redan ledt till sådana praktexemplar af "sedeskildringar" som Paul Alexis' "Un collage", om hvilken Kaufmann mycket träffande och uppriktigt sagt att "den är ett svineri från början till slut". Mellan den och Maupassant är dock skilnad, det måste medgifvas.

Ty Maupassant *kan* vara bättre än sitt rykte. Det är väl något för vågadt att påstå, som en literaturanmälare nyss gjorde i Nya dagligt allehanda — han var i parentes sagdt märkvärdigt gynsamt stämd mot "Ett lif" — att Maupassant genom detta arbete öfverträffar sin mästare, Emile Zola, och att det går upp emot Flauberts beryktade "Madame Bovary". Undertecknad kan ej se annat än att Zola är lika sund som Maupassant — när Zola nämligen behandlar sådana ämnen, der han får tillfälle att visa en sund lifsuppfattning. Maupassant är möjligen mera mångsidig, — lifligare är han alldeles säkert.

Hans senaste arbeten — särskildt novellsamlingen "Miss Harriet" — visa, påstås det, ett betydande omslag till det bättre. Der fins egentligen ingenting, som ej en man och en qvinna kunna läsa högt till samman. "Det råa är borta, det naturalistiska intet annat än öfverströmmande blodfullhet." Så påstås det.

* * *

Lise Fleuron är en ny roman och ändå verkar den så gammal. Georges Ohnet är en ung författare och likväl

skrifver han så som en gammal romanfabrikant. Hans sista bok gjorde man bäst i att ej tala om, men man tiger ej ihjäl en författare, som säljer sina arbeten i hundratusentals exemplar och förtjenar in millioner på sina böcker och teaterstycken. Han har sin publiks bevågenhet och han *har* sin fasta position, kritikern må brumma aldrig så mycket.

Den *franska* kritikern brummar sällan, allra minst då han har att göra med en författare på modet. Då böjer han sig vördnadsfullt. Och efter en framgång sådan som Ohnets bugar han sig till jorden.

Ohnet skref *Serge Panin*, en rätt bra roman, ehuru alls intet mästerverk. Men der hade han en utmärkt figur, madame Desvarrennes, typen för den handlingskraftiga, starka fransyska qvinnan. En i dikten alldeles ny gestalt. Hon gjorde bokens lycka och författarens likaledes.

Han skref sedan *Le maître des Forges*, som var sämre än *Serge Panin*, men som tog publiken med storm och som, i likhet med Ohnets andra romaner omformad till teaterpjäs, gick Europa rundt, på de flesta ställen helsad med jubel af publiken men mindre omtyckt af granskarne. Här är ej tid att tala om detta dussinarbete med dess hemmagjorda konflikter, dess arrangerade scener, dess gamla vanliga teaterfigurer och dess löjliga duellslut.

Följde sedan *La comtesse Sarah* och så *Lise Fleuron*, nya uppkok på gamla recepter. Lokalfärgen och några typers sanna prägel skall ej förnekas, men å andra sidan, hur schematiskt är det ej allt samman. Vi känna igen allt ihop. Hvilken gammaldags löjlig historia, denna om Lise och hennes afundsamma rival. Der fins kanske i boken en och annan träffande teckning ur teaterlifvet — ty det är ju detta som skall skildras i *Lise Fleuron* — men.... Saken är den att vi ha blifvit bortskämda. Frankrikes bästa romanförfattare ha visat, hur man kan skildra en samhällsklass, hur man kan se lifvet, om man har skarpa ögon. De ha ibland gått för långt, det är sant. Maupassant är rå och förblir det, det ligger i hans natur. Men hellre det

än att som Ohnet vara publikens lydige tjenare och kopiera berömliga romanfabrikanter från tider, som flytt. Det blir så själlöst, det han skrifver, så följetongsartadt och flackt schablonmessigt, att* man för att njuta af hans böcker måste antingen utesluta hvarje tanke ur sitt hufvud eller åtminstone glömma bort allt hvad som blifvit skrifvet under de sista decennierna.

Som följetonist i en tidning för damer är Ohnet lämplig. Han tyckes äfven vara ypperligt på sin plats som den stora publikens roare. Som gradmätare på dennas smak få också hans böcker sitt egentliga värde.

Passepartout.

Två generationer.*

Strödda aforismer

af

Oscar Levertin.

Strax före jul utkom i Köpenhamn ett litet elegant debut-arbete, hvilket väckte en så pass omfattande uppmärksamhet, att första upplagan inom ett par veckor var utsåld. Boken var en samling småstudier, dess titel "Unge Mennesker" och den unge till Herman Bangs literära fraktion hörande författaren hette Peter Nansen.

Det lilla häftet var formelt sedt icke af någon öfverväldigande betydelse — stilen är lätt, ledig, men utan någon synnerlig personlig färgton öfver sig. Det hela föreföll för slapt, för energilöst skrivet med allt för mycket jägtande efter psykologiska konstgrepp af tvifvelaktig sanning. Vida märkligare var emellertid boken som en konsekvent och träffande sedeskildring af en hel del nutidsungdom, särskildt af nutidens unge män.

Allt det nervösa i sträfvandet, allt det misstroget tvifvelsjuka i tänkandet, allt det ängsligt krampaktiga i känandet hos dagens manliga ungdom, deras viljor af vax och deras lustar af blå, tungsintheten och maktlösheten, med ett ord allt det Peer Gyntska och Niels Lyhne-artade i tiden kom förträffligt fram i dessa Nansens småstudier.

---

* Trogen sitt program, vill "Dagens krönika" fortfarande med nöje lemna andarne tillfälle att tukta hvarandra. Ensidig idealism är lika litet som ensidig realism vår lösen. *Red.*

Det var väl också därför boken gjorde uppmärksamhet, så mycket mer som högerbladens kritiska keruber, förskräckta, i sedlighetens namn riktade mot den sina Tinnerholmska flammande svärd....

Och det var egentligen om detta jag ville skriva, detta att aldrig ännu ett arbete kommit ut, der en uppväxande generation skildrats på nytt sätt eller ur ny synpunkt förr än de äldre genast med full hals ropa: "Neej, sådan är icke ungdomen". Vore det då icke bra mycket rimligare, att de hedersmännen sade: sådana voro icke *vi*?

Men när recensioner skrivas, när de nya böckerna och de nya åsigtorna diskuteras, då glömmas åren, som gått liksom krämporna för i dag — och ungdom blir uttrycket för ett slags punschdrickande, serenadsjungande ungt djur på två ben med gladlynt humör, litet förstånd och klen skäggväxt. — Och dock är skilnaden mellan far och son just nu så stor som väl sällan, denna skilnad, hvilken så många upprepade gånger betonats, men trots detta faktiskt blifvit allt för litet erkänd, ty annars skulle väl icke så många brytningar söndra hemmen, så många slitningar uppstå mellan nära anförvandter och störa lugnet kring aftonlamporna. Annars skulle väl icke i så många familjer uppspelas mer eller mindre sorgliga moll-variationer på det gamla temat "fäder och söner".

Gör blott i tankarne en liten sammanställning af 40—50-talets och 70-talets nordiska ungdom.

Den förra var en lycklig, optimistisk slägt, som trufdes godt med lifvet, drack mycket, sjöng mycket, estetiserade mycket och skref mycket vers. Och det var ingen liten uppgift den lagt på sina unga skuldror — den gjorde ju sig till bärare för "nordens skönaste tanke", spelande en sorts politisk medlare-roll. Det var ju den, som skulle åstadkomma den så beprisade sammansmältningen, "den fria mäktiga norden, som skulle föra till seger folkens sak".

Och ungdomen drog ut på studenttåg. Kring fyllda bålar höllos högstämda tal och till bräddade skålar recite-

rades storslagna vers. Idéerna flögo som fjäderbollar mellan sällträen, och man löste de mest invecklade frågor, lika lätt som man benar fisk. Det var knappast ett studentgille, där man icke kom fram med de stora orden och de stora löftena — och under allt detta var man auktoritets-troende som barn, och royalistiska som pensionerade embetsmän. Så gick den generationen ut i lifvet och märkte snart, att den gjorde bäst i att läsa in idéerna i en byrålåda för att taga fram dem, då de passade, vid högtidliga tillfällen, tillika med de svarta byxorna och ordensstjernorna.

Kom så sista kriget, då danskarne öfvergifna föllo kring Dybböls skansar, och den gentila liffsiden om "den fria, eniga Norden", afslutades med en sista akt, hvars tragiska fiasko gaf de sköna talesätten och de vackra försäkringarna en viss obehaglig, nattstånden bismak.

Dermed var det slut med den nordiska "treenighetsglädjen", och den unga generationen växte upp under reaktionen, i Sverige speciellt under reaktionen efter den vunna statsförfattningsförändringen, under det Napoléon le petit, den ihåligaste af alla krönte äfventyrare, angaf världstonen med sina folkvänliga farcer, sina galanta äfventyr och sin kalla, lösliga otro.

Den nya generationen var redan i födelsen skeptisk. Fäderna, hvilka på ålderdomen blifvit mer och mer konservativa, hade i sin ungdomstid förbrukat all dess entusiasm, och deras exempel dref sönerna att dubbelt så girigt leta fram alltings skuggsidor, att dubbelt så nervöst sönderplocka allt, så mycket mer som de just kommo lagom till att njuta frukterna af den moderna kritikens arbete — särskildt på det religiösa området. Och de blefvo en slägt af oroliga tviflare, af misstrognas grubblare, hvilka så vant sig vid att ängsligt dissekera *allt* att det till sist blifvit dem svårt att hänföras af *något*. Och det var det värsta, att då de verkligen fingo syn på idéer, hvilka stämde öfverens med tiden, på åsichter, hvilka deras förstånd måste gilla, så många funnos, hvilka icke voro starka och modiga nog att helt om-

fatta konsekvenserna af sitt eget tvifvel, utan antingen stannade i halfheter eller upplöste allt i pessimism och universalskepsis, för att icke tala om alla, som blefvo öfverlöpare till det gamla lägret.

Och orsaken härtill? Jo, nervösa, som de äro, vår tids unga män, tvifla de till och med på sitt eget tvifvel, och rädsla för att taga stegen ut, våga de icke bränna sina skepp, men tycka om att hafva en återvändsgränd öppen äfven till idealer, hvilka deras kritik hånat ner. Så förgår deras dag under en pendelaktig vexling mellan olika åsigter, mellan de gamla, ur hvilkas moderligt lockande famntag de icke helt kunna slita sig, och de nya, med hvilka de icke öppet våga ringförmäla sig.

Om något är en dylik osäkerhet, en dylik brist på fast mark under fötterna egnad att göra en generation beklämd och tungsint. Och af samma anledning handlar ju en så stor del af den moderna, nordiska literaturen — och minsan icke den sämsta — om öfvergångsmenniskor, hvilka svika de nya gudar, de ana skola varda herskande i framtiden för att åter börja offra vid de gamlas altare, eller i allmänhet om stort talande och litet uträttande denuncianter. Tänk blott på Adam Homo, Peer Gynt, Niels Lyhne, kand. Albrecht (Schandorph), Axel Ström (Reinhard), William Högh (Bang), Arvid Falk, Rudin och Neschdanov (Turgeniew).

Men icke för tänkandets område ensamt är nervositeten generationens särmärke, kanske ännu mer för känslolifvet. De djupa passionerna, de varmblodiga, handelskraftiga lidelserna, de höra icke nutiden till, men väl den sensitivartadt retliga känslighet, som lik de spända, spröda strängarna på ett ömtåligt instrument, sättes i en skälvande dallring vid hvarje intryck, och den sinlighet, som lyckliga perioders menniskor känt glöda i sina ådror som en obekymrad, frisk och lyckliggörande naturdrift, tar nu skapnad af ett ögonblicksrus, som bryter fram med ett konvulsionsanfalls alla symptom.

Sannerligen den träffande bilden för tidens lidelse är icke längre som fordomtima elden men spritlågan.

Men så sakna vi unga också ett af hufvudvilkoren för att kunna känna friskt och lifslustigt, vi sakna aldeles förmåga att fånga nuet, att i glädje suga i oss stunden genom alla porer. Vi äro gudbevars för förståndiga för att ryckas med af minutens flyktiga fröjd, och samtidigt med att vi börja känna oss heta om hjertat af hänförelse, sätter vår kritik öfver oss sin kylande dusch-stråle. — Och icke nog dermed. Vår reflektionslusta äflas till den grad att dissekera och plocka sönder våra känslorörelser och tycken, att vi påminna om småbarnen, hvilka peta sönder sina dockor för att få reda på hvad som finnes inuti. Och undertiden förgår alltsammans som luftiga morgondimmor för vindarnes skarpa andedrägt, ty än har ingen känsla behållit sin fångslande doft, detta magiska je ne sais quoi, då man anatomiserat ut dess beståndsdelar under hyper-reflektionens förstörande och förgrofvande solmikroskop, och intet rus har bevarat sin bornyr, då man med filtreringsapparat, profglas och termometer undersökt hvarje klunk.

Och den starka civilisationen, allt det öfverförfinade i samhällslifvet, allt det för mycket konvenabla i umgänget hafva väl också de i sin tid bidragit till att sätta en egendomligt blaserad, på samma gång torr och het prägel på ungdomens känslolif.

Så brådmogenheten hos de uppväxande — detta, att de uppträda som halffärdiga kavaljerer på barnbalerna, göra ifrån sig ynglinga-svärmerierna på skolbänkarna och lära sig nyttan af att "antichambrella" i gymnasialklasserna — tyder icke också detta på något forceradt i tiden. Kan någon bjertare motsats till den föregående generationens svärmande, gluntsjungande unga man tänkas, än den nyas, hvilken gör ifrån sig ungdomsorgier och examina lika fort och inträder i lifvet lika ung till åldern som gammalförständig till sinnet, städad och trött, mestadels lika böjlig i ryggen som i åsigterna.

Det ligger en djup sanning i bröderna Goncourts geniala uttryck: det fins i vår tid män, hvilka synas hafva icke sin *lefnads*, men sin *tids* ålder.

Om allt detta tages litet mera i betraktande, skulle väl de unga författarne sparas från att höra de evigt idislade beskyllningarne för pessimism och koketteri med svagheten.

Åh, herrar recensenter, vi alla, hvilka icke äro så urkraftiga som Ni, vi skulle afundas Er all den kärnsunda berserka-styrka, Ni släppa lös i Edra recensioner, om vi icke visste, att den så mycket oftare råkas i Edra tidningsartiklar än i lifvet. Men sägen I, det är ett utländskt mod af samma godtyckliga art som de moderna redingoterna, detta att beständigt hänga läpp och agera lifstrött. Såå, I tron då verkligen, att en för så många menniskor gemensam sinnesriktning icke skulle hafva djupare rötter än en af några enstaka individer företagen importation? Och detta, fast det vore så oändligt mycket behagligare och beqvämare att vara och uppträda som förnöjda lofprisare, hvilka funno allt godt, såsom lyckliga, svärmande trubadorer? Nej, alla de stora, sociala problemen, hvilka hänga hotande och olösta öfver oss, låta oss se tungsintare på lifvet, och de aldrig i någon tid så skarpt iakttagna pauperism-förhållandena, göra oss mindre benägna än I, att tro, att allt ledes till det bästa af en verldsordnande hand.

Och dock om I haden rätt, och vi verkligen sörjde i otid, och martyrlikt njöto af att sörja, I egden dock icke rätt att uppträda öfverlägset tadlande, ty sönerns fel bero icke så litet på fädernas lyten, och der fäderna jublande draga ut på Don Quichote's-strider mot väderqvarnar, blifva sönerna antingen tvifvelsjuka Thomas' eller hånfulla Ther-sites-naturer.

Dock hur tungt det nu ser ut, för visso kan man hoppas på något bättre. När brytningen mellan auktoritetstrons och den vetenskapliga forskningens period helt är öfver, skall väl ett annat lugn komma öfver menniskorna, ty det förefaller, som man ej behöfde misströsta om en generation,

hvilken har tron på vetenskapen och tron på utvecklingen att stödja sig vid.

Då skall man med afseende på de båda släktena kunna erinra sig den gamla myten om Ikaros och Dædalos.

Lik Ikaros var den föregående generationen ungdomsyr, djerf och förhoppningsfull, lik Ikaros tänkte den i sin naiva tro att kunna flyga till himlen, men föll dess snöpligare pladask ner igen, i det vaxvingarna smälte för solstrålarne.

Då den nuvarande generationen vunnit mera klarhet och icke längre måste känna hvarje litet steg framåt både som osäkert, enär det leder ut till ett obekant land, och smärtsamt, då det innebär öfvergifvandet af något gammalt från barndomen kärt, skall Dædalos blifva dess karakters-typ. Som bekant bygde och timrade Dædalos träget, och uttrycket för hans grubblande själ var labyrinten. Men hur han sträfvade nere på jorden, lärde han sig till sist flyga icke djerft eller skyhögt som Ikaros, men desto säkrare, åldensund han insåg, att det till intet gagnade att söka nå himlen — ty der har jordens son ingenting att skaffa.

Några ord om landsortspressen i våra dagar

af

en medarbetare deri*.

Det snart stundande årsskiftet kommer säkert som vanligt att medföra, bland andra goda och älskeliga ting, äfven en hel del nya tidningar och publikationer, såväl inom hufvudstaden som i landsorten.

Det är så vanligt vid årsskiftena, att man knappast fäster sig dervid, och lika vanligt är det att en stor del af dessa nyvaknade "Skabningar" efter en kort tid sluta sin efemera tillvaro i all tysthet, sörjde och saknade af få, och utan någon annan dödsruna än de qvarlevandens lakoniska notiser med öfverskrift "restitution af prenumerationsavgifter".

Många af dessa pressens dagsländor tillkomma uteslutande af spekulation, af naiv tro på att man på tidningar skär guld med täljknifvar, och med föresats att begagna alla lofliga medel för att nå detta lika lofliga mål.

Men något tal om, någon tanke på en idé att kämpa för, någon bestämd mening att föra fram, saknas oftast.

Prenumerationsanmälsans gyllene löften äro skimrande äpplen, som när man rör vid dem falla till aska, och den "sanningens fana" utgifvaren höjer, finner man vid närmare granskning tyvärr allt för ofta vara endast en grann klut med falska konstgjorda färger, en klut som under årets lopp

---

* Af skäl, som icke äro svåra att gissa, har förf. önskat vara anonym. Hans namn är eljest ingalunda obekant inom pressen,

Red.

kan vridas och vändas, skifta färg som kameleonten, stickas i fickan eller hissas högt, allt efter omständigheterna, för att vid årets slut — om den fins kvar så länge — åter dyka upp med "det sannas, det godas, det skönas" inskrift i feta typer.

Så ökas år från år antalet af dem som skola föra folkets talan, hålla idéens fana högt, sprida kunskap och upplysning vida omkring, ända in i den låga kojnan på landsbygden och fattigmännens ruckel i gränden.

Men läslusten och förmågan att betala äro icke så stora, att de motsvara den ökade tillgången på tidningar, och följdén blir den vanliga, der efterfrågan icke står i proportion till tillgången, nämligen att tidningarne sjunka i värde och en konkurrens uppstår, som går öfver måttet af hvad tidningarne i flesta fall kunna bära. Deras ekonomi — som sällan från början är god — förvärras alltmera. Konkurrensen mellan tidningarne — isynnerhet i småstäder der endast tvenne tidningar finnas — antager proportioner som skulle komma en köpman att häpna, och så går man raskt på i ullstrumporna med att förstöra affärerna för hvarandra; att smickra och krumbugta för vinnande af annonser och tryck, att ljuga och skräfta och öfverösa hvarandra med ovetit och hån; att tiga der man borde tala, för att ej förlora en kund, och tala der man borde tiga, för att vinna en annan.

Under all denna äflan och strid sjunker tidningens innehåll — man har ej råd att skaffa värdefull läsning — och under tiden står allmänheten och ler i mjugg öfver narrarne, som tro sig visare än andra, men icke se, att de undergräfvat det, som de i första rummet borde vaka öfver: *pressens anseende*.

Så uppstår detta pressens proletariat och den — om man granskar strängt — ofta ovärdiga press som går och galler för utmärkt.

Jag skall söka att i denna uppsats närmare påvisa hvarför och hvarigenom denna press — landsortspressen —

icke intar den ställning, den borde och kunde intaga, men vill först förutskicka ytterligare några anmärkningar.

Mången — kanske de fleste — skall säkerligen vid genomläsandet af ofvanstående rader tro att de här ha för sig en man som hatar pressen, en af dessa gengångare som icke tåla ljuset, utan drömma sig tillbaka till de "goda dagarna" då presstvånget i all sin glans florerade, eller ännu bättre till den tid då tidningar voro lika få och sällsynta som flugor i november.

Men man misstår sig.

Den som skrifer dessa rader är en man, som så att säga med modersmjölken insupit kärlek till pressen, närt sig vid dess barm sedan han var blott en yngling, som kämpat i dess led länge och lärt sig älska denna press hvars uppgift är så stor, så hög och hvars magt är så obegränsad; en man som ännu står midt i striden och som hoppas få kämpa i pressens tjänst till sin död. Men äfven en man, som icke är blind för felen inom denna press, och som älskar sitt yrke för högt för att icke vilja göra allt hvad i hans förmåga står att rödja undan ogräset och kratta upp jorden, hvare det växer för att bereda god mark för god frukt.

Men han har under sin verksamhet som tidningsman på skilda orter fått se mycket dåligt frodas inom pressen och han har haft tillfälle att genom resor i landet — äfven i grannländerna — sätta sig rätt mycket in de förhållanden hvarom han här skrifer.

Då han emellertid här talar endast om landsortspressen, kommer detta icke af att han anser hufvudstadsbladen höjda öfver allt klander, utan deraf att han icke så noga känner förhållandena inom desamma som i landsorten, och han vill endast här framdraga fakta.

Kunde hans ord i den allra minsta mån bidraga till höjandet af den dåliga anda som råder på många tidningskontor i småstäderna, och vidga resp. utgifvares horisont

en smula öfver annonstaxan, saxen och klisterburken, skulle han anse det för en stor belöning.

* * *

Den stora allmänheten känner föga till de inre förhållandena inom tidningspressen, hon endast känner dess verkningar, vet att vinden blåser, men icke hvarifrån den kommer eller hvart den far. För allmänheten i gemen är tidningsbyrån ett mystiskt rum, och pressens slammer som ett mummel af okända magter.

Låtom oss kasta en blick in bakom ridån en smula.

Jag vill som exempel taga en stad på cirka 6 à 8,000 innevånare.

Der finnas — antaga vi — tvenne tidningar X-allehanda och X-bladet.

X-allehanda är det äldsta på platsen. Det kom till för många år sedan.

Orsakerna hvarför och sätten hvarpå en tidning i en småstad kommer till äro mångahanda.

Ofta är det endast en vanlig affärsspekulation, men lika ofta är det en följd af missnöje med den gamla på platsen. Antingen har denna varit för röd eller för grå; antingen har den sagt för mycket eller för litet. Kanske har den också med några hårda ord knuffat en man som har pengar och energi nog att sätta upp en ny för att ge svar på tal. Ofta har tidningen för sin tillkomst att tacka någon afsigkommen eller af andra skäl irrande publicist, som med ljus och lykta söker efter en stad der plats finnes för en andra tidning, denna plats må nu vara aldrig så liten.

X-bladet kom till endast för att förtjena penningar. Hur gick det?

Förslagets upphofsman är låtom oss antaga det — en äldre konstförvärdt med litet skolbildning. Han — eller oftast han i spetsen för ett aktiebolag — köper ett tryckeri med tillbehör. Kontrakt med pappersbruk uppgöres, och

så börjas arbetet, utan de ringaste förutsättningar hvarken i andligt eller materielt hänseende för att lyckas.

Kapitalet är för knapt att tillåta engagerandet af en verklig och van tidningsman. Utgifvaren klipper sjelf och skrifer nödortfigt ihop en eller annan platsnotis. Hufvudsaken är dock att nedsätta X-allehanda i publikens ögon och med både möjliga och omöjliga medel draga till sig detsamma abonnenter.

En lifsfråga för nationen, en märklig debatt inom riksdagen eller en yttring af kraft och lif inom konstens värld är för X-bladet och X-allehanda af ojemförligt mindre intresse än ett tryckfel hos motparten, hvaraf man kan begagna sig för att slå ned på honom.

Så pågår kampen utan ände. Konkurrensen fordrar emellertid utvidgningar och "redaktören" hinner ej med allt sjelf. Så får han för ett par hundra kronor biträde, i bästa fall af en läroverkskollega i staden eller en nybakad student, som helst skrifer i "estetik", — i värsta fall af någon på dekadans vorden skrifkunnig man af hvad kaliber som helst.

Går bladet en smula framåt binder han vid detsamma med "fast lön" den unge studenten, och förhållandet blir då ofta nog detsamma som Gustaf af Gejersstam så träffande skildrar i sin i senaste Svea intagna berättelse "Ett lefnadslopp".

Men redaktören vakar öfver honom, att han icke skall skriva "halsen af sig".

Allt måste gå lugnt och sansadt till väga och han får aldrig "bråka", sådant skadar prenumerationen och minskar annonskontots summa.

Göra de magtegende i samhället ett dåligt bruk af denna sin magt — tyst! de indraga annars sina annonser.

Äro ett teatersällskaps prestationer under all kritik — tyst! de trycka sina affischer här.

Skrif ej *mot* regeringen, då blir borgmästaren ond, ej *för* densamma, då blir köpman Z, som är rabulist, ursinnig.

Rör ej vid kyrkan, ej vid arméen; klipp notiser om benbrott, olyckor och eldsvådor.

Denna tidning blir hvad man på tidningsspråket kallar "hvita plåstret" d. v. s. ett organ som icke har någon mening alls, och skam att säga lyckas sådana bäst.

Men så händer det också att X-bladet är radikalt och X-allehanda är konservativt, dessa slagord nu tagna i den bemärkelse man gifvit dem, men som ofta icke håller streck.

Nu blir striden än häftigare, ty nu gäller det icke allenast penningarne, det gäller också en mening. Dessa fall äro dock icke så vanliga i de minsta städerna, der meningarne få vika för penningarne.

Mången gång händer det att utgifvaren verkligen är besjälad af den rätta andan, att han *vill* göra allvar af sitt program och föra sanningens talan — men ändå gör han det ej, eller också blott ibland, så der med modifikation. Den ene vågar han sig på, den andre icke.

August Strindberg säger på ett ställe, jag tror nästan att det var i denna tidskrift, att "tidningsmannen står utanför samhället derför att han ställt sig öfver detsamma". Ja, så borde det vara och är väl ibland så, men redaktören af "Hvita plåstret" står icke utanför samhället. Tvärtom, han har vänner öfverallt i staden, ty han är så beskedlig, och hvarför skulle han väl röra vid någon af dem, äfven om de i offentliga lifvet begå handlingar som förtjena klander?

Han har *konsiderationer*.

Jag understryker ordet, ty det är konsiderationerna som depravera vår press, som drar ned den och gör den till ett sken af hvad den borde vara, som gör den misstänkt i den stora allmänhetens ögon och som hindrar förtroendet för densamma att växa i proportion med folktillökningen och den stigande folkupplysningen.

Det är konsiderationerna som äro pressens olycka och förderf.

Men det finnes någonting annat som, mer än personlig vänskap och dylikt, gör att tidningsmannen har konside-

rationer. Det är något som tvingar honom att ha sådana och det är hans dåliga *ekonomi*.

Här ligger *ytterst* orsaken till landsortspressens betryck.

Men är det då så nödvändigt att landsortstidningarne skola ha dålig ekonomi? De skylta ju med förhållandevis rätt höga prenumerationssiffror och deras "yttersidor" äro nästan alltid upptagna af annonser? Skulle de icke kunna stå sig bra?

Jag framhåller nu, att jag här icke talar om alla landsortstidningar — många äfven af dessa göra briljanta affärer — utan jag talar om det mångtal tidningar som i 5:te klassens städer år från år vingla sig fram, ena året med förlust, andra med några hundra kronors vinst, med ett ord, om dessa tidningar som nätt och jemt kunna hålla sig uppe.

Låtom oss då se till. Hvad inbringar en dylik tidning? Siffrorna måste naturligtvis här alltid blifva blott approximativa, men jag tror mig dock kunna säga att de skola komma rätt nära sanningen.

X-bladet har — enligt hvad postuppgifterna gifva vid handen — 500 postprenumeranter. Om vi taga medelpriset 5 kr., gör detta 2,500 kronor. Vi lägga dertill 300 stadsprenumeranter efter samma pris och vi äro uppe i en summa af 4,000 kronor. Bruttot af en trevecklig och sexspaltig tidnings annonsinkomst pr år kunna vi beräkna till 10,000 kronor och bruttot af accidenstryck till 3,000 kronor. Vi äro nu uppe i en inkomstsiffra af 17,000 kronor.

Utgifterna göra: arbetslöner cirka 100 kronor i veckan = 5,000 kronor; papper 1,800; redaktörens lön 2,000 och biträdets lön 1,200; hyror och räntor m. m. 1,000; prenumeration å andra tidningar, korrespondenser och telegram cirka 1,000 kronor. Dessa äro de hufvudsakliga utgiftsposterna och uppgå till 12,000 kronor. En vinst skulle således uppstå af 5,000 kronor.

Men nu komma rabatterna å annonser och tryck. De utgöra i medeltal 33 proc. och utgå således med cirka 4,000 kronor. Återstå 1,000 kronor.

Detta är då vinst! Jo, vackert. Den lysande postsiffran ljuger; en stor del af dessa exemplar som uppgår i postsiffran har redaktionen sjelf prenumererat på, det gör penningar. Så komma provisioner till prenumerantsamlare, osäkra fordringar o. d., och nettovinsten går upp i rök. Oftast blir det i stället förlust.

Tidningarna måste dessutom lemna vidsträckt och långvarig kredit. En köpman som annonserar tycker sig icke få någon valuta. Han kan ej taga på, ej känna på hvad han fått för sina pengar och är aldrig lifvad att betala kontant.

Så måste tidningsmannen ligga i händer på bankerna för drifkapitals skuld och dessutom "se sina vänner" då och då på ficklån på några hundra kronor.

Derför har tidningsmannen konsiderationer. *Derför* är han så underligt slapp mot en och morsk mot en annan, och *derför* kan aldrig en liten landsortstidning ta till sitt valspråk "åt hvar och en hvad han förtjenar".

* * *

Det synes för mig som skulle blott ett enda medel stå till buds för att undanrödja detta sakernas dåliga tillstånd, och för att höja landsortspressen i både ekonomiskt och om jag så må säga moraliskt hänseende.

Och detta är en nära sammanslutning till hvarandra af tidningsutgifvarne i småstäderna. Bildandet af en tidningsmannaring utan afseende å "färg" och politiska åsigter.

Denna ring skulle då ha till sin uppgift att borttaga först och främst den *personliga* polemiken platsbladen emellan och skamliga spaltstrider om hvem som förtjenar mest. Härigenom skulle mycket vinnas, ty folket, den läsande allmänheten *kan* ej ha och *får* aldrig den aktning för pressen som borde finnas, då hon ser huru pressens organ fara fram mot hvarandra, ofta tagande heder och ära af hvarandra för ett 50- eller 100-tal prenumeranters skull.

För det andra skulle denna ring verka för ett bestämdt vidhållande af det prenumerationspris som uppgifves å hvarje tidning, men hvilket ofta blott är nominelt, då utgifvaren för att skada sin konkurrent säljer billigare under hand.

Likaledes skulle ett bestämdt annonspris hållas och ett bestämdt rabattsystem följas, om nu rabatt nödvändigt skulle finnas.

Häremot kan kanske anmärkas att annonspriset måste ställa sig olika allt efter de resp. tidningarnas spridning. Men det är icke härom jag talar, utan om att hvarje blad skulle vidhålla det å bladets första sida uppgifna pris, hvilket ju kan ändras ett annat år om upplagan växer, men då också måste tillkännagifvas.

Häri genom vunnas dels ekonomisk vinst och dels att det utätningssystem som nu florerar mellan tvenne platstidningar kunde i hög grad städfas.

Köpmännen äro vanå vid konkurrens, men de fordra ärlig konkurrens och de skulle respektera tidningarnas beslut i en dylik fråga. Blevde annonseringen äfven något mindre i början, då publiken finge betala sina annonser dyrare, så blefve dock behållningen alltid lika stor som förut, om ej större, och publiken *kan* ej upphöra att annonsera.

Låge en dylik reform, som jag här endast i dess svagaste konturer antydt, inom möjlighetens gräns — och jag tror det — så skulle en sådan inom kort förändra vår nuvarande landsortspress till den grad att man knappast skulle kunna känna igen den. Den skulle gifva henne stadga och värdighet, en fast grund att bygga på och hopp om en ljusare och lyckligare framtid.

* * *

Hvad jag här ofvan yttrat skulle mycket kunna fullständigas och åtskilliga svåra poster läggas på tidningarnes skuldsida; men det sagda kan vara nog. Alla dess fel häröra som jag tror ytterst i deras dåliga ekonomi och icke i bristande vilja.

Landsortspressen har dessutom stora förtjenster, förtjenster som väga upp felen och göra denna press värd all den uppmuntran som kan komma den till del.

Det är först att den står så nära folket, att den i de flesta fall bättre än hufvudstaden känner dess lynne, dess tarf och dess vilja. Landsortspressen har dessutom den förtjensten att vara mera än hufvudstadens *omedelbar*, ty om äfven biintressen o. d. kunna inom densamma göra sig gällande återstår dock mycket som är ett rent och fullödigt uttryck af hvad som är verkligt inom den krets der tidningen utgifves. Landsortstidningen påverkas icke så lätt af den intrig- och partistridfyllda luft som hufvudstadspressen inandas.

Om jag undantar ett eller ett par enstaka fall — icke värda att räknas dit (samt när det gäller konkurrens) — så är landsortspressen human i sitt språk, mild i sina omdömen och aldrig fal. Landsortspressen är arbetsam och flitig, vaken och pigg, och skulle — om den förstår sitt eget bästa — kunna inom kort vinna den ställning den borde ha.

* * *

Innan jag slutar dessa korta anmärkningar skulle jag vilja ytterligare en gång framhålla att de framkommit endast af ett motiv, nämligen att belysa ett par fel, för att vinna möjlighet att få dem undanröjda. Ty jag tror på denna möjlighet, jag tror på pressens framgång och på dess framtida storhet, såvidt som jag tror på "den fria tankens rätt och den fria forskningens andliga seger".

Men just därför har jag känt behof af att säga hvad jag sagt, ty pressen är mig kär, men ännu kärare är sanningen.

Prestkonferensen.

Af A. F. Å.

Den 2—4 sistlidne september hölls i hufvudstaden den andra svensk-lutherska prestkonferensen. Den öppnades med en predikan af domprosten Charleville, i hvilken nutidens otro och samhällsupplösande tendenser framställdes såsom Djefvulens verk och förebud till ankomsten af "Anti-krist", "syndens menniska", "den laglöse", hvilken skall föregå Kristi återkomst.

Första dagens förhandlingar började med ett föredrag om det närvarande kyrkliga tillståndet af professor Norrby, som likaledes gick illa åt nutidens frisinnade idéer och sträfvan den men tillika gjorde det märklige erkännande, att statskyrkans fall endast kan vara en tidsfråga. Derjemte diskuterades åtskillige mer eller mindre uppbyggliga och praktiska frågor, t. ex. den huruvida det nyfödda barnet omvändes i dopet eller icke. I denna diskussion framträdde den högkyrkliga och halfkatolska lundensiska riktningen i hela sin glans. Det gjordes från denna sida gällande, att genom dopet ett oförgängligt frö till evigt lif nedlägges hos menniskan, en lära, som sjelfva "Väktaren" finner betänklige, emedan hon följdriktigt leder till den uppfattningen, att alla som äro döpta blifva salige!

På andra mötesdagen led den stränga lutherska konfessionalismen, representerad af biskoparnes flertal, som med erkebiskopen i spetsen genom sitt motstånd hindrat hållandet af den evangeliska alliansens möte i Sverige, ett kämbart nederlag. Konferensen beslöt nämligen — om ock först

efter omröstning — att per telegraf sända en broderlig helsing till denna samtidigt i Köbenhavn församlade allians. En mängd högkyrkliga medlemmar reserverade sig följande dag deremot.

Dagens förhandlingar inleddes med ett föredrag af professor von Schéele, hvilket hufvudsakligen gick ut på, att den kristnes tro icke skall grunda sig på trossanningarnas natur- eller förnuftsenslighet, utan fastmera på kristendomens absolut bindande auktoritet såsom en öfvernäturlig uppenbarelse, hvilken bringar in något nytt i det menckliga medvetandet, icke blott utvecklar det förut varande.

Professor Johansson betonade starkt nödvändigheten af en revision af den nuvarande kyrkohandboken, icke blott på grund af dennas formella brister, utan äfven och framför allt på grund af dess rationalistiska tendenser. Man borde ha en fullt "kristlig" d. v. s. fullständigt ortodox handbok. Härmed instämde professor von Schéele, men ansåg diskussion i ämnet öfverflödigt emedan frågan redan var att anse som utagerad. Men så lätt gick saken ändå inte. Pastor primarius d:r Fehr erinrade om, att den svenska lutherska kyrkan icke är någon frikyrka utan en folkkyrka, och att det icke går an att antaga en alltför skarpt dogmatiskt tillspetsad ritual, utan att fastmera minoritetens rätt måste respekteras. Härpå gaf professor Johansson det en Loyolas lärjunge värdiga svaret, att han för sin del alls icke respekterar ifrågavarande minoritets rätt. En resolution antogs till förmån för en revision af handboken i den af hrr Johansson och v. Schéele. åsyftade riktningen d. v. s. för bortrensandet ur densamma af allt, som kan anses luta åt rationalism.

Vidare diskuterades frågan om den i den svenska kyrkan i en nära framtid hotande prestbristen. Dervid betonades, att otron nu vunnit sådant insteg vid våra elementarläroverk, att det är nästan omöjligt för en yngling att genomgå desamma utan att förlora sin kristna tro. En resolution antogs i det syfte, att presterna böra inom sina

församlingar uppsöka allvarliga ynglingar med anlag för det presterliga kallet och sedan förmå församlingsborna att skramla ihop pengar för att bekosta deras studier, och att dessa ynglingar böra studera i särskilda, under kyrklig uppsigt stående och för tidsandans farliga inflytelser skyddade läroanstalter! Nej, herrar teologer, det tjenar till ingenting att försöka bygga några fördämningar mot framåtskridandets väldigt frambrusande flod! Man erinrar sig här ovilkorligen dessa ord af Vilhelm von Braun i hans förträffliga poem om prestbristen:

”O, det kan vara tid att fram i dagen
Den rena sanningen en gång blir dragen
Utur det mörker, der i seklers längd
Hon hållits dold af arga presters mängd!”

Under den tredje och sista mötesdagen försökte sig konferensen med några reaktionära projekter i lagstiftningsväg. En resolution antogs till förmån för en förändring af den nuvarande äktenskapslagstiftningen i den af senaste kyrkomöte angifna riktningen d. v. s. på det sätt, att äktenskapskildnader lagligen försvåras och man sålunda närmar sig det ideal, som i detta hänseende föresväfvar de kyrkliga reaktionärerna — förbud mot fränskilda makars ingående af nytt äktenskap, såvida ej äktenskapsbrott å den andra makans sida egt rum. Att man tror sig kunna med utsigt till framgång arbeta för någonting sådant i en tid sådan som vår, då en ny uppfattning af äktenskapet alltmera arbetar sig fram och gör sig gällande, en uppfattning, enligt hvilken individualiteten framför allt skall göra sig gällande i förhållandet mellan man och qvinna och således endast sympatetiska förbindelser erkännas såsom verkliga äktenskap — detta, synes oss, vitnar mera än någonting annat om, huru stockblinda dessa reaktionärer äro för allt hvad djupast rör sig inom vår tid. Annars skulle de för visso inse, att det rätta sättet att motverka de tilltagande äktenskapskildnaderna, öfver hvilka de klaga, är det positiva och icke det negativa, är att verka för qvinnans höjande till

både moralisk och ekonomisk sjelfständighet och inpregla i det allmänna medvetandet den sanningen, att ingäendet af en sådan förbindelse annat än af de djupaste och renaste motiver är både mannen och qvinnan ovärdigt. Endast sålunda förverkligas på ett inre och sant etiskt sätt detta Kristi i hans bergspredikan framställda ideela kraf på äktenskaps-ets oupplöslighet, som våra kyrkliche zeloter i strid mot förnuftet och naturen mena sig kunna förverkliga genom yttre tvång.

Att desse zeloter ingenting lärt och ingenting glömt, visar sig äfven i det klumpiga försöket att inskränka tryckfriheten. En resolution mot den osedliga literaturen antogs, i hvilken bland annat yrkades att romaner skola granskas af tryckfrihetskommittéen innan de få tryckas. Af diskussionen framgick tydligt nog, att man till den osedliga literaturen räknade icke blott sådana literära alster, som äro egnade att egga sinligheten, utan äfven alla, i hvilka uttalar åsigter om könsförhållandena och äktenskapet, som ej låta förena sig med ortodoxernas s. k. kristliga verldsåskådning.

Slutligen kom frågan om "vår tids hemliga ordensväsen". Ehuru man i fråga om frimureriet pligtskyldigast erkände, att det ligger något lugnande i att veta att "vår älskade konung" är dess högste chef i vårt land, skulle man dock af diskussionen nästan kunnat tro, att de vördige fäderna fruktade, att bakom dess mysterier lurar något slags kontrakt med den lede fienden, sådant som de i medeltiden så mycket omtalade. Ännu räddare var man för goodtemplarorden med dess folkliga tendenser och dess stora utbredning bland massorna. Den byråkratiska skugggrädsplan visade sig här gå hand i hand med den s. k. kristna religiösa zelotism, som icke kan fördraga några organisationer, i hvilka ingår ett af den religiösa konfessionen oberoende broderskap mellan menniskor. Äfven goodtemplarordens storartade verksamhet för nykterheten kunde därför icke finna nåd för de församlade fäderna, så vältaligt och varm-

hjärtadt denna verksamhet än framhölls af flere bland konferensens medlemmar, bland andra af kyrkoherden d:r Staaff.

Mötet avslutades med en predikan af professor Rudin, som på sitt vanliga varmhjärtade och högstämda sätt skildrade motsatsen mellan sken och verklighet i fråga om religion och kristendom och framhöll, att den laglöshetens anda, om hvilken här så mycket talats, är en helt naturlig reaktion mot det lagens ok, som kyrkan i evangelii namn pålagt människorna.

Ett literärt jätteverk.

Skildradt af Helen Zimmern.

(Öfvers. från författarinnsans handskrift af *M—r.*)

En professor vid ett amerikanskt universitet rådde nyligen studenterna att om de kommo till England och hade besökt Westminster Abbey samt Londons Tower, så var det nästa, som de borde göra, att bese den bygnad vid Mill Hill, nära London, der den stora nya engelska ordboken utarbetades. Och professorn hade rätt, ty sedan man tagit i betraktande en förfluten tids märkvärdigheter, är det väl också skäl att skåda den närvarandes, och det skulle vara svårt att i hela England påträffa ett ställe, der ett mer sant nationellt och monumentalt verk är under utförande än i denna lilla lugna engelska by, hvars läge icke ens finnes utsatt på någon karta. Det är här som det arbetas på en ordbok utan like i något lefvande språks lexicografi, en ordbok, hvilken skall öfverglänsa äfven de utmärkta verk, som åstadkommits af La Crusca,* Littre och Grimm. Likväl har arbetet ännu icke fortskridit längre än från *A* till *Ant*. Då det blifvit fullbordadt, antager man att det skall upptaga sex stora quartvolymmer om ungefär aderton hundra sidor, och att tryckningen kommer att erfordra ungefär tio år. Men arbetet, ehuru i vissa afseenden nytt, är likväl redan en generation gammalt, ty d:r Murray, dess närvarande redaktör, med hvars namn verket skall gå till efterverlden, är icke dess upphofsman. Arbetet har en

* Akademien La Crusca i Florens har utgifvit en ordbok öfver italienska språket.

ganska egendomlig historia. Domprosten Trench, en af Englands förnämsta språkforskare, utpekade de flerfaldiga felaktigheter, som förekomma i amerikanska och engelska ordböcker och framställde den frågan, huruvida det icke vore hög tid att en ny engelsk ordbok utarbetades. Hans förslag föll i god jord, ett upprop till den läsande allmänheten om bistånd möttes så välvilligt, att ganska snart en hel armé af frivilliga arbetare öfver hela England och Amerika började söka efter och uppteckna oregistrerade ord. Men planen var icke organiserad, somliga af de frivilliga dogo, andra tröttnade, och då man slutligen i mr Furniwall fann en redaktör för massan af det samlade materialet, visste han knappast hvad han skulle göra dermed, i synnerhet som ingen bokförläggare ville taga upp idén på sin bekostnad, och emedan i England man icke kan för dylika arbeten vända sig till staten, ehuru i sanning en ordbok öfver engelska språket väl borde kunna sägas hafva anspråk på understöd af nationen. Slutligen — liksom då det var fråga om en ny bibelöversättning — kom universitetet i Oxford till hjälp och föreslog att utgifva verket och betala alla omkostnader, hvarefter förlagsrättigheten skulle tillhöra universitetet; och d:r Murray, en framstående språkforskare samt president i filosofiska sällskapet, valdes till redaktör. Att förvalta det arf som denne gentleman tillträdde var verkligen ingen sinekur. Man kan bilda sig någon idé om det blifvande arbetets herkuliska karakter af det faktum att det literära materialet, som nu öfverlemnades till d:r Murray, vägrade öfver två tons. Ej heller var det på något sätt ordnadt. Mr Furniwall hade låtit det samlas efter dess eget behag, och det öfverlemnades till den nye redaktören i säckar, korgar, bundtar och lådor, allt huller om buller. I många fall var stilen oläslig, i andra befan's papperet aldeles förmultnadt. Bläcket hade på en del anteckningar förlorat så mycket af sin färg, att dechiffringen blef lika svår som att läsa en palimpsest. I en säck hade en rätta och hennes unga familj gjort sig ett trefligt hem. Sådant var

det material, som d:r Murray mottog, och detta kaos skulle han ordna. Det första han gjorde var att utfärda ett upp-rop om flera bidrag af den läsande allmänheten, emedan han insåg att det kaotiska materialet, äfven då det blifvit ordnad, icke skulle vara tillräckligt. Mellan två och tre millioner citat hade blifvit samlade; han behöfde åtminstone en million flera. Detta var 1879. Efter tre år hvilade ytterligare en million pappersremsor, insända från aderton hundra frivilliga medarbetare, på sina särskilda platser i breffacken i *Scriptorium*, såsom d:r Murray kallar den byggnad, der han förvarar hela sitt ordboksmaterial, och der hela ordboksarbetet göres; ty d:r Murray insåg snart att antingen han eller ordboken måste lefva i hans hus; det fans icke rum för dem båda. Men hvad skulle han göra? En qvinnas fyndighet löste denna fråga. Ordboken står i större skuld än verlden någonsin skall veta till d:r Murray's skotska hustrus goda förstånd och sjelfförsakelse. Enligt hennes förslag uppsattes i trädgården en af dessa jernpaviljonger, som ofta användas i England såsom rörliga kyrkor eller föreläsningssalar, och i denna fuktfria, eldfasta byggnad bekläddes hela väggytan från tak till golf, med breffack, alla pryddligt etiketterade i alfabetisk ordning. Rummet delades derefter genom bord i två sektioner. Den ena upptages af redaktören sjelf och hans förste assistent, mr Erlebach. I den andra sitta snabbfingrade biträden, som äro sysselsatta med att sortera och ordna pappersremorna, hvilka komma in från de frivilliga medarbetarne. Ehuru detta arbete kunde tyckas vara rent mekaniskt, är det likväl förenadt med stort besvär. Den första sorteringen består helt enkelt uti att lägga lapparna i alfabetisk ordning. Sedan arrangeras hvarje ord i grupper, ty många engelska ord hafva fyrtio eller femtio olika betydelse. Sedan händer det att hvarje af dessa ord har så många som hundra citat-lappar, hvilka höra till dem. Dessa skola åter i kronologisk ordning arrangeras under sina respektive författares namn. I korthet sagdt, hvarje bokstaf i alfabetet un-

dergår icke mindre än tjugu sorteringar innan den framlemnas till redaktörernas bord. För dem återstår det slutliga och mödosamma arbetet att fastställa hvarje ords etymologi och bestämma den ordning, i hvilken dess särskilda definitioner skola placeras på den tryckta sidan. Rundt omkring väggarna af denna del af bygnaden och så nära att redaktörerna lätt kunna räcka dem med handen stå skördarna af alla deras lexikografiske föregångares mödor, äfvensom en lång rad volymer, som innehålla bref rörande ordboken, skrifna till d:r Murray från alla delar af verlden, från Rom, Japan, Wien och Kalifornien, från städer och byar, från män af alla klasser och vilkor; från män sådana som Gladstone och nuvarande amerikanske ministern i England, och ifrån personer med de mest obskura och ovanliga namn. Der finnas bref från fruntimmer, som ursäktat att de äro hindrade att vara medarbetare emedan de skola gifta sig; der finnas bref från nuvarande invånare i hus, der förut bodde frivilliga ordboks-medhjelpare. Dessa tjugu kvartsvolymer, innehållande korrespondens, äro skrifna på papper af hvarje storlek, form och färg, med handstil af hvarje grad af uselhet eller godhet. Då redaktören en gång skall förtälja detta verks historia, med ordbokens afslutade volymer framför sig, skall han hafva att välja mellan en massa af detaljer, som kunna hentas ur denna jättekorrespondens.

Tack vare d:r Murray's artighet gjorde jag nyligen en utflykt till hans *Scriptorium* och kan ej uttrycka hvilken egendomlig känsla af vördnad och häpnad kom öfver mig, när jag stod i den lilla bygnaden, hvilken, inom dess med breffack rikt försedda areal, innesluter hela det engelska språket, icke blott som det nu talas, utan som det har talats och uppfattats sedan år 1100 af vår tideräkning. Den kanske mest i ögonen fallande olikheten mellan denna ordbok och de verk som utgifvits af Grimm, Littré och La Crusca är dess historiska karaktär. Med erfarenhet såväl af felen som förtjensterna hos de store föregångarne, har

dr Murray följt den planen att behandla hvarje ord med sträng historisk sanning i afseende på dess härledning, dess historia och dess begrepps-utveckling. Detta har uppnåtts genom att låta hvarje ord, så vidt som möjligt, förtälja dess egen betydelse medelst citat från den första gången det befunnits skrifvet på engelska, ända till i dag, om det varat så länge, eller om icke, till dess det dog bort från språket. Dr Murray har varit mycket omsorgsfull att undvika ett stort fel, som begåtts af alla hans föregångare. Förut befintliga ordböcker innehålla många ord, hvilka aldrig uttals af människoläppar. De forna ordboksförfattarne hopgjorde ord helt ogeneradt; och deras efterföljare hafva kopierat frikostigt. Hädanefter skola alla dessa stumma ord — d. v. s. sådana som aldrig existerat annat än i ordböcker — omsorgsfullt utmärkas som sådana i detta stora arbete, och intet ord, hvilket någonsin begagnats som ett lefvande ord, skall nekas en plats. Detta ökar antalet af ord, men motsvarar en ordboks verkliga uppgift — nämligen att innehålla, om möjligt, *hvarje* ord i språket. Som det var nödvändigt att bestämma tiden då språkets historia skulle börjas, fastställdes denna till år 1100, emedan de flesta anglo-saxiska ord, hvilka icke voro bestämda att fortleva, dogo bort inom en generation efter eröfringen. Citaten uppfylla det dubbla ändamålet att framställa historien och upplysa om bruket, genom att till öfverflöd och med noggrannhet supplementera redaktörernas slutledningar i texten. Ordet *text* brukas med flit emedan många af orden behöfva långa artiklar, icke blott för definition utan äfven för att förklara huru de olika betydelserna uppstodo, huru ett begrepp smälte i ett annat, huru ett enkelt och vanligt ord kom att hafva en figurlig bemärkelse. Vi vilja taga tvenne ord som exempel. *Aesthetic* är ett ord, som nu användes af alla, men få af dem hvilka begagna det, känna till den strid det i Tyskland i förlidna århundradet hade att utstå mellan tvenne filosofiska betydelser — af hvilka den ena antogs i England omkring 1830 —

båda skiljaktiga från den man vanligen tillägger ordet. "Modern öfverdrift", anmärker dr Murray, "har genom adoption af en sentimental archaism såsom skönhetens ideal ännu mer aflägsnat ordet aesthetic och dess härledning från deras etymologiska och rent filosofiska betydelse."

Agnostic, det andra ordet, användes först af Huxley i ett aftonsällskap hos James Knowles, utgifven af "The Nineteenth Century", i afsigt att under ett gemensamt namn klassificera alla de som förkastade ateism samt med honom trodde på en okänd och ofattlig Gud i enlighet med Apost. Gern. kapit. XVII, vers 23. *Ἀγνοστω Θεῶ*. (Den okända Gudenom). Denna bemärkelse blef snart förvrängd af biskopen i Manchester, Fraser, som i "The Manchester Guardian" talade om Agnostics såsom personer, hvilka hvarken erkände eller förnekade Gud, utan satte honom åt sidan. Derefter vrängde rektor Lulloch ännu mer den ursprungliga betydelsen genom att definiera Agnostics såsom de, hvilka icke ville tro på något som de icke kunna uppfatta genom sinnena, och sedan ytterligare Carlyle, hvilken i sin vanliga slägghammarstil talade om Agnosticon som den krassaste form af otro. Sålunda förändrades inom loppet af endast tre år hela bemärkelsen af ett ord! Denna historia om ett ord är verkligen betecknande, och dr Murray's ordbok är full af dylika betecknande artiklar. Ehuru ordboken naturligtvis icke är någon encyklopedi, så gaf likväl i många svåra fall undersökningen af och jämförelsen mellan olika ord anledning till de mest intressanta definitioner angående den sak som var i fråga. Sålunda har det moderna bruket af *Abstemious* (som ej dricker vin) rönt inflytande af ordets likhet med *Abstain* (afhålla sig), och ordet *Aisle* (sidogång i en kyrka) genom förblandningen med *Isle* (ö) och *Alley* (gränd). Under ordet *Advent* (som egentligen betyder ankomst) omtalas först ordets kyrkliga samt religiösa betydelse och derefter anmärkes att det på senare tider många gånger användts att beteckna viktiga personers eller talares *ankomst*, och "poetiskt eller i högtidlig stil för hvarje

ankomst". *Adventure* såsom verb har sex betydelse, af hvilka blott en är obruklig. Vetenskapliga ord hafva orsakat mycket besvär. Ordet *Adamant*, till exempel, har en besynnerlig historia. Ursprungligen ett grekiskt ord, betecknande den hårdaste metall eller kåda, upptogs det af latinarne, hvilka tillade det en annan bemärkelse — på grund af dess likhet med ordet *adamara*, som betydde: fatta böjelse för, älska — och lämpade det på magneten, hvarifrån *aimant*, franska ordet för magnet, härleder sig. En sammanblandad bemärkelse fästades sålunda vid ordet, som öfvergick i franska språket och derifrån, i fjortonde århundradet, i engelska, der det hade det egendomliga ödet att hos somliga ordboksförfattare betyda "den naturliga motsatsen af diamant eller magnet", under det att den hos andra fortfarande representerade den ena så väl som den andra. Under ordet *Almanac* kunna vi se utvecklingen af almanackor från de permanenta astronomiska tabellerna, kända af Roger, Bacon och Chaucer, genom dem som för bestämda perioder trycktes hos Grafton, (hvilkas små sidor äro citerade) ända till nuvarande tids "nyttiga statistiska annaler". Om utrymmet tillät skulle vi verkligen citera *ad infinitum*, så fulla af mångsidig, egendomlig och värderik undervisning äro dessa sidor. Såsom ett framstående exempel på folkets böjelse att uppfinna betydelsen och härledningen af ord, hvilkas betydelse eller ursprung råkat i glömska, må anföras ordet *Abominable*. Det kommer *ab-omen*, *abominari* (önska bort ett dåligt omen, afsky). I medeltidslatin, gammal-franska och från det fjortonde till sjuttonde seklet i engelska språket stafvades det regelbundet *abominable* och förklarades komma *ab homine* —, "skild från människa, djuriskt, omenskligt", en härledning, som hade inflytande på bruket och betydelsen af ordet.

Hvarhelst vi bläddra finna vi något intressant på dessa sidor. Bokstafven *A* upptager ensamt tolf kolumner, såsom varande den längsta artikeln i denna volym, ty bokstafven *a* har en historia, som gör den till en utmärkt lektion i

grammatika och literatur. *All* åter erfordrar tio kolumner för dess lika behandling. D:r Murray erkänner att detta lilla ord varit ett af de styfvaste arbeten, som fallit på hans redaktörslott. *Nomina propria* äro naturligtvis uteslutna från ordboken, undantagandes då de tillvunnit sig någon särskild betydelse, såsom *Adam* i *Adam's öl*, eller *Abram*, hvilket vi hafva hört sägas brukade betyda brunt eller mörkbrunt. Frasen "*to sham Abraham*" (göra sig sjuk) har spårats till reformationstiden, då landet var uppfyllt med kringvandrande tiggare. Man antog att den alluderade på tiggaren *Lazarus*, som kom i *Abrahams sköte*.

Men vi måste verkligen upphöra att gifva vika för frestelsen att anföra exempel och tala något litet om d:r Murray's arbetsmetod, som är öfver allt beröm. De första sidorna, på hvilka han gifver sina förklaringar, förtjena noggrant studium. På ett beundransvärdt sätt har han bevisat att språket är en lefvande, rörlig massa, liksom *Ygdrasil* alltid växande och alltid bortdöende, hvars ordbok icke är en faststald kvantitet, omskrifven af bestämda gränser. En snillrikt uppgjord figur visar hur engelska språkets cirkel har ett tydligt teckadt centrum men icke tydlig omkrets, genom att placera det allmänna språket — som på ena sidan är literärt, på den andra samtalsspråk — i centrum, med underlydande på den literära sidan af utländska och vetenskapliga ord; på samtalsspråkets sida med underlydande af tekniska, slang- och dialektord. Härvid måste man ihågkomma att en af arbetets största svårigheter är att bestämma huruvida vissa ord borde eller icke borde uteslutas ur skriftspråket. Ord behandlas i denna ordbok under trenne hufvudtitlar, nämligen *hufvudord*, *subordinerade* och *kombinerade* ord. Den viktigaste beskrifningen sättes under hufvudordet, under det att de två andra innefatta obrukliga former af hufvudord och ord bildade dåligt, af tvifvelaktig existens eller erkänt bruk. I ett ögonkast i kontinuiteten af ett ords lif, emedan vi se icke blott dess

närvarande, utan alla dess äldre stafningssätt, jemte punkterna för dessa.

Citaten, hvilka i så hög grad förhöja värdet af ordboken, gifva i sanning ljus och lif åt den. De äro — som jag redan sagt — nästan uteslutande resultatet af frivilligt arbete af omkring tretton hundra personer i England; Amerika, kolonierna, Irland hafva gjort litet, Skotland mindre, men Tyskland har lemnat en icke obetydlig andel. Alla kända verk före år 1500 hafva blifvit genomlästa, hvarje ansedd författare anlita att gifva sin part af ordskatte, och det väl kända sakförhållandet att hvarje skriftställare använder en skiljaktig ordbok har ofta erhållit oförväntad bekräftelse. Men man har icke endast lagt kontribution på litteraturens jättar, utan man har också beskattat ett stort antal tekniska arbeten i alla olika grenar af konst och industri, så väl som romanförfattare, för det samtalspråk de innehålla, äfvensom gamla tidningar för de besynnerliga saker, hvilka understundom omnämnas i deras annonser. Sålunda hafva tillkännagifvanden om försäljningar eller om tillförsel af varor ofta gifvit det första kända exemplet på bruket af ett ord, som sedan blifvit allmänt.

Särskilda föreskrifter om hur man skulle läsa gåfvos till hvarje frivillig. Dessa föreskrifter voro till antalet tolf, af hvilka de viktigaste äro: "Gör ett citat för *hvarje* ord, som förefaller er sällsynt, obrukligt gammalmodigt, nytt, egendomligt, eller begagnadt på ett egendomligt sätt."

"Anteckna särskildt meningar, hvilka visa eller antyda att ett ord antingen är nytt, eller användt på prof, eller som behöfver förklaring såsom varande obrukligt eller gammalt, och hvilket sålunda kan hjälpa att bestämma tiden för dess införande eller bortgång ur språket."

Hvarje citat skrefs på en särskild alltid lika stor pappersremsa. Några af dessa citat voro dubletter, andra öfverflödiga, men genom den rika tillgången blef d:r Murray slutligen i stånd, genom att sofra och åter sofra, att erbjuda allmänheten citat, som måste anses som typiska.

Ett underbart arbete är det i sanning och ju mer man betraktar det, dess mer beundrar man det och dess mer häpnar man öfver företagets storhet. Vi hoppas blott att den store lärde, som leder det hela, måtte få behålla helsa och krafter att bringa sitt ofantliga arbete till ett lyckligt slut. Troligtvis finnes ingen, hvilken icke med glädje mottog nyheten att engelska regeringen i dessa dagar beslutit gifva honom en årlig pension af £ 350, den största pension som civillistan har rättighet att bevilja. Boken är och skall blifva epokgörande samt borde egas af hvarje engelska talande persom och af hvarje för filologi intresserad, ty utom alla dess andra förtjenster utkommer den till ett pris som gör detta ganska möjligt.

Det finnes en väl känd engelsk anekdot angående en gammal skotsk lady, som tog upp d:r Johnson's ordbok i tanke att det var en läsebok för ungdomen, och efter en stund lade den ifrån sig med den anmärkning, att boken var mycket underhållande, men något osammanhängande. Hade hon lefvat för att se d:r Murray's ordbok skulle hon funnit den mindre osammanhängande och mera underhållande. Sådant är i korthet detta monumentala verk, som blygsamt och utan trumpetfanfarer utgifvit sin första publikation.

Ett samtal om August Strindbergs "Giftas"

upptecknad af

Stephan Marmén.

Villastaden. Hösteftermiddag. Luxuöst möbleradt förmak med rococo-möbler och portiärer försvinnande i skumraskets skuggade dunkel. Brasa i kakelugnen. Eldsken öfver bryselmattan. Kaffebord.

Personer:

Professorskan, mor till en flicka i Åhliniska skolan och en gosse i sjetten nedre. Ännu ung med frisk hy, klara ögon och skrattet så smittande muntert och sonort.

Filosofie-kandidaten, zoolog, 25 år gammal, blaserad entusiast, naiv människokännare, radikal utopist. Författare till ett refyseradt teaterstycke och några stämningfulla novellettungar med mycket korta titlar.

Kand. ... Eh bien, hur var det med den förbjudna frukten, fru professorska?

Prof. Den är lockande, menar ni? Jojo det ha vi fruntimmer kunnat intyga allt ifrån Evas dar, men å proposit, kan ni gissa, hvad jag har här i sykorgen?

Kand. Under virkningen der? Neej! också förbjuden frukt?

Prof. Jaa surkart!

Kand. Hvad menar ni?

Prof. Se der!

Kand. "Giftas", tolf äktenskapshistorier af August Strindberg. Och der ligger den så förstucktet, dold af trådnystan, synålsbref och andra sedesamma och husmoderliga emblemer... Haha! Det kunde fresta mig att hålla en liten filosofisk oration öfver qvinnans natur.

Prof. Göm på den till en annan gång, och låt oss i stället språka litet om "Giftas". En klunk cacao först. Skål!

Kand. Nåå, ni tycker om boken?

Prof. Neej! Jag kan inte med den, tvärt om!

Kand. Såå? På grund af angreppen mot Ibsen då! För jag vet, att jag kan räkna er till de konstförståndiga, sjelfständiga och moderna, inte till hela den kacklande hopen, som tanklöst snattrar om sina mäns käbbel.

Prof. Tackar! Mycket smickrad af ert omdöme; men den här gången är jag icke med längre... Ni vet sjelf, hur oändligt mycket jag håller af "Dockhemmet" och Ibsen i allmänhet. Jag betraktar honom som nordens store sedelärare... prest får man naturligtvis inte kalla'n i sällskap med en sådan hedning som ni. Och det är icke *ett* arbete af Ibsens hand, som icke låtit mig känna mig friare, sjelfständigare, mera medveten om lifvet och mig sjelf. Och så öser Strindberg ut en hel flod med sofismer och halfva osanningar öfver honom. Ah, hvad det är orättvist. Har han då inte sjelf gått och lärt i Ibsens skola?

Kand. Hvad jag förstår er bra, fru professorska! Ni hade under hela er uppväxt längtat efter en kraftigare och nyare lifsåskådning. Så kommo Ibsens saker ut. Och ni blef så förtjust i dem, som man bara blir mot den, hvars tankar äro ens andliga "bagage". Och nu vill ni, att tiden skall stanna vid Ibsen eller skona honom mer än någon annan. Är det inte så?

Prof. Det kan ju vara!

Kand. Joo! Ni hör till Ibsens-kulten, till dem, som sjunga hallelujah åt hvarje ord, han säger. Jag vet det.

Akta er, att det inte går med er som med Ibseniterna i Upsala!

Prof. Hvilka då?

Kand. Åh, det var en hel hop ungdomar med anlag för extas och mystik. Bra karlar för resten! men de skulle gudbevars lefva à la Brand. De kunde icke smaka ett skedblad köttsocker utan att tänka på, om de bröto sin individualitet, de hittade på ett nytt släktskapsförhållande d. s. k. "etiska syskonskapet", och de gingo af på bakgator när de mötte unga flickor. Ty det var en episod i Per Gynt, som gick ut på, att tankar och begärelser voro lika syndiga som gerningar.

Prof. Ni öfverdrifver!

Kand. Åh nej! men hvad jag ville komma till var, att alla snart nog måst draga in på staten, ty erfarenheten lärde dem — och det icke på blidaste vis — att hela lifvet var fotadt på en serie kompromisser och halfheter.

Prof. Men hvad hör det egentligen hit?

Kand. Joo. Ungefär på enahanda sätt förhåller det sig med "Dockhemmet". Den lära, det predikade, var gripande och hög, men tänk den allmänt tillämpad... hur skulle det gå. Ibsen tar (liksom Björnson i "En handske") för allvarligt, för strängt på förhållandet mellan man och qvinna... Och Strindberg har så rätt, när han påpekar, att verkligheten gestaltar sig helt annorlunda. Ty de äktenskap i stora mängdens, i småfolkets klass, för hvilka Dockhemmens teori har någon betydelse, de äro minsann lätt räknade.

Prof. Men det är just i den punkten Strindbergs orättvisa ligger. Han tar sig för att tillämpa dockhemmens moral på en hel del äktenskap, hvilka Ibsen aldrig afsett. Så skrifver han t. ex. en novell, qvick för resten, som heter "Ett dockhem", om en hederlig sjökapten och hans hustru, och gör sig med allt skäl i verlden lustig öfver fruns öfverspända idéer, men kan det nu drabba "Dockhemmet"? Der intet finnes att taga, har kejsaren förlorat

sin rätt, och mellan två menniskor af det slag, att de helt gå upp i hvardagslivets sysslor och sträfvanden, kan väl något egentligt andligt samlif icke finnas . . . Men läser man Ibsen, som hin läser bibeln, undrar jag hvad det skulle vara för konstigheter, man icke skulle kunna få fram bara ur en enda af hans pjäser . . . Och djupare sedt hafva verkligen Nora och hennes man, som Strindberg påstår, *sammanbestämt* sina barns uppfostran och framtid? Jag tror det inte . . . Ni mins, hur Hostrup besvarar frågan i Eva? Nej, Strindberg skall lika litet kunna fritala hr Helmer som inbillas mig, att kvinnorna i allmänhet ej tyranniseras af sina män. Är i nittionio fall af hundra en mans hustru något vidare än den, som föder hans barn och sköter hans hushåll?

Kand. Må vara! Det är en sanning i, hvad ni säger. Men hur ensidigt har den icke framhåfts, särskildt af fruntimmerna . . . Ni läser t. ex. "Tidskrift för hemmet", och har väl märkt, hur den puffar för allt, hvad kjoltyg heter, framställer allt, som kvinno-emancipationen vore världens alfa och omöga och allt annat bosch!

Prof. Det kan jag gifva er rätt i. Och en reaktion i den vägen är utan tvifvel behöflig . . . Men i Herrans namn, hvad är det då Strindberg kommer fram med, som är så "noch nie da gewesenes"? Att kvinnans främsta kall är moderns! Hvem har bestridit det? Jag tror nästan det står i katekesen. Som nyhet åtminstone är satsen mindre öfverraskande.

Kand. Mycket sant! Men i tider af förkonstling är det något nytt att påpeka det simplaste och naturligaste. Och det måste alla vara ense om angående "Giftas", att den innebar ett godt ord i god tid om, att kvinnan gör lika mycket gagn genom att fostra upp sina barn som genom att slita ut sig vid en kontorspulpet.

Prof. Medgifves! Men att Strindberg vis à vis emancipationen visar benägenhet att kasta ut barnet med badvattnet, det kan väl aldrig förnekas. Men nog derom!

Det är en annan sak som jag gerna skulle vilja, att ni svarade mig på.

Kand. Hjertans gerna!

Prof. Rör om i brasan först! . . . Se så der! Tack! . . . Jo, skall det vara absolut omöjligt att uttrycka sig städadt och icke som en hamnbuse, när man skrifver böcker nu för tiden . . . Jag är inte prude, men jag stänger ändock fönstret, när jag hör ett par mosiga åkare gräla på gatan . . . och personerna i Strindbergs historier de tala alla sammans som åkare — och ibland ändock värre. Ett sådant språk i en bok med en så söt titel, ty "giftas är ju detsamma — som vispkräm".

Kand. Har ni läst Vischers berömda afhandling om cynismens berättigande i poesi, fru professorska? Eljes kan ni få låna den af mig.

Prof. Så äkta karlaktigt svaradt. Nu skall jag, arma stackare, förstås krossas af någon spränglård tysk, som . . .

Kand. Ni slipper, ni slipper! Men medge det, att brutaliteterna hos Strindberg hafva något friskt öfver sig, en viss ogenerad bonhommie, en skrattretande, drastisk komik, som låter en tänka på 1700-talets naiva romanförfattare . . . Mig personligen har nu "Giftas" låtit ihågkomma ännu äldre ting, som gamle Stjernhjelm's kraftigt muntra "*Bröllopsbesvärshågkommelse*" . . . Tänk bara på en sådan liten perla till historia som "*Måste*", hvilken trohjärtad, Dickensk humor, hvilket varmt förhålligande af äktenskapet döljer sig icke under den grofkorniga berättelsetonen. Det är en grofhet, som är för sund för att vara anstötlig . . . något kärnfriskt i samma väg som det nutidens blaserade fransmän kalla "le joyeux rire de nos pères".

Prof. Sakta i backarne! Ni vill advocera bort, hvad jag sa'. Svvara mig uppriktigt, lede sanningen någon skada, om språket vore litet mera hyfsadt, bara litet . . . Det fins en uttryckens och tankarnes brutalitet, som går hand i hand med den största förfining och bildning, en sjelfkär, och ändamålslös originalitetslusta, som icke har något med konst

eller natursanning att beställa. Det är den råheten, som i min tanke skadar Strindbergs bok... Vore den bara en smula mera ansad i tonen, och många flera skulle läsa och behjerta den särskildt bland unga damer, och det är dock för dem, som en stor del af bokens lärdomar äro skrifna. Men det är så roligt att reta folk!

Kand. Förlåt mig. Men jag tror, att ni misstar er i denna fråga. Samfundsdisciplinen vis à vis ord och uttryck är nu en gång i sig sjelf så onaturligt åtdragen nu för tiden, och fruntimmerna hafva allt från sin första ungdom fått vänja sig vid att omfatta den i dess strängaste form... Jag glömmmer aldrig, hur det aflopp, när jag en gång försökte läsa Holberg för ett par unga flickor... Det skulle jag inte vilja göra om igen.

Prof. Ja, kanske det är på det viset... Men vet ni, jag tycker, att hela "Giftas" är sämre skrifven än "Röda rummet". Stilen är banal i sin enkelhet, flamsig i sin ledighet... Hvad det är dumt att icke inse, att ju mera utmejslad en mening är, dess djupare verkar den, dess bättre fäster den sig i minnet, klar för ögat, fast för örat.

Kand. Det har ni rätt i, fru professorska... Konstnärligt taget är "Giftas" tyvärr icke utan lyten. Men formens naturlighet står dock så väl samman med den naturlighet, hela boken afser... Och ser ni, det är därför jag håller så oändligt mycket af den, att den käckare och frimodigare än något jag på år och dag läst häfdar det naturligas rätt mot dagens alla konventionella och bornerade sedebegrepp, och derigenom blir "Giftas" vida mera verkligt modern än en hel del del alster i den problematiska frågeteckens-genren.

Prof. Ni blir helt varm!... Det kan ju vara tänkvärda saker i hvad ni säger. Men... men... Kors der kommer någon! Min man måste hafva slutat sin siesta. Redan!

Kand. Tack för det der "redan", fru professorska,

för hela min lilla tête à tête — och börja så i morgon läsa om "Giffas", och ni skall förstå den bättre.

Prof. Kanske, envisa människa der!*

---

* Ofvanstående referat var till red. inlemnadt innan seqvester lades å boken. Som bekant är, berodde denna åtgärd på en teologisk fråga, på hvilken man i samtalet icke inlätit sig, men hvilken blir i "Dagens krönika" föremål för en särskild artikel.

Professor Sigurd Ribbing om Geijer.

(*Erik Gustaf Geijer. Tal af Sigurd Ribbing vid Vermlands nations i Upsala minnesfest den 12 januari 1883. Tryckt på nationens begäran. Upsala W. Schultz.*)

Ehuru en granskning af detta redan mer än årsgamla högtidstal numera kan anses komma något litet *post festum*, erbjuder föredraget likväl så mycket af intresse — om ock snarast ett psykologiskt, och lemnar så många bidrag — om ej till föremålets, så till minnestecknarens egen karakteristik; att anmälaren vågat tro, det en närmare skärskådning deraf skulle kunna försvara en plats i Dagens krönika. De meddelade utdragen ur talet kunna också för dem, som ej varit i tillfälle att höra eller läsa detta, tjena såsom prof på en stil, hvilken, fastän ingalunda utan sina förtjenster, dock i sitt egendomligt föråldradé snitt i våra dagar icke gerna förekommer annorstädes än på en akademisk kateder eller i ett akademiskt högtidstal.

Strax i början af föredraget tager författaren enligt gammal god sed "den nya tiden" i upptuktelse, i det Geijers storslagna personlighet framhålles såsom en förkrossande motsats till nutidens ytlighet och obetydlighet. Geijers storhet säges vara en sådan (vi citera ordagrant), "som, införlifvande *sig* med föremålets och i *dettas* försänkande sig för oss blir märkbar endast i den storhet, hvari detta föremål sjelft träder fram för våra blickar, liksom deri, att emedan den från ytan tränger ner till grunden af tingens väsen, den äfven vid det skenbart obetydliga uppdagar en betydelse och ett värde. — Det är snillet, som likt ljuset,

sjelft osynligt (?), der vi förut endast sett tillfälligheter eller hopade massor af registrerade händelser, låter oss vid förnyad bekantskap skåda sammanhang, ordning, skönhet.“ Vänder författaren åter sina blickar till våra dagar så ser han deremot “det ständigt förnyade skådespelet af uppträdande stora män“ (figuren ironi), “som påkalla vår beundran med. att producera sig i behandling af fula eller små föremål, eller en sådan behandling af föremålen, hvarmed dessa synas fula eller små — men deras“ (de stora männens) “egen storhet, så mycket mera hjert framträder vid motsättningen mellan dem sjelfva och hvad som drages inom sphæren af deras verksamhet.“

Det är ej lätt att gissa, hvilka företeelser i nutiden detta lilla utfall skall anses gälla. Man kunde komma att tänka på den naturalistiska skolan inom vitterheten, hvilken ju ej sällan plägar få uppbära förebräelsen att med förkärlek “producera sig i behandling af små och fula“ ämnen; men den tillagda förklaringen, att detta skulle ske i afsigt att uppnå en kontrastverkan mellan författarens storhet och ämnets litenhet, är då verkligen alltför sökt för att vinna full tilltro. Eller kanske har hr R. afsett våra dagars historiska (och religionshistoriska) kritik, särdeles den utomakademiska, hvilken onekligen stundom temligen omildt behandlar häfdvunna föreställningar och reducerar mången ryktbar storhet till mycket menskliga proportioner; men äfven der torde en så lumpen tendens som den af hr R. insinuerade endast i högst enstaka fall, om ens någonsin förekomma.

Det må vara sant, att om fråga blir att välja mellan öfverdrift af klander och öfverdrift af beröm, är det bättre och ädlare, om felet går i den senare riktningen; men vi lemna derhän, huruvida den förra eller den senare öfverdriften anstiftat större skada och lagt större hinder i vägen för en rätt uppfattning af t. ex. vår egen historia. Äfven Geijer sjelf började på gamla dar att vämjäs åt “det stora äreminnet som genomdånar Sveriges salonger“ (Litteraturbladet för 1838), och det är knapt troligt, att han skall vända

sig i sin graf, i fall den nutida forskningen med bättre tillgång på aktstycken och en mera kritisk metod än hans skulle finna något att anmärka på de äreminnen, som han sjelf varit med om att uppressa. — "Sammanhang, ordning" och den "skönhet", som från dessa båda är oskiljaktig, fattas väl icke heller alldeles den nutida historieforskningen.

En liten, måhända obetydlig anmärkning hafva vi att göra vid skildringen af Geijers studentår. Det säges der, att han med undantag af det vid 20 års ålder vunna stora priset i Svenska Akademien (ett rätt beaktansvärdt "undantag" i alla händelser) "icke väckt uppseende genom några glänsande prof på tidig mognad eller tidiga framgångar". Detta är möjligt. I ett tryckt ungdomsbref af *Tegnér*, skrifvet före deras bekantskap, omtalas dock Geijer i ordalag, som tyckas antyda, att den senare åtminstone rundt om i hembygden ansågs som en synnerligen begåfvad yngling. Svårligen kan, såsom hos hr R. sker, det af Geijer i hans minnen omtalade mindre fördelaktiga vitsordet från universitetet anföras såsom bevis för en motsatt åsigt. Detta gälde nämligen blott hans förmenta brist på "stadga" och lär, såsom en äldre akademisk lärare uppgifvit för oss, ha haft sin anledning i, att Geijer en gång i ungdomligt öfvermod i ett större sällskap tillåtit sig att fälla ett temligen förklenligt omdöme om en af den tidens professorer. Hans olycka torde kanske då egentligen ha varit, att han redan vid den tiden var alltför mycket "bemärkt". Saken är dock i det hela af ringa vikt, och att Geijers mognad skedde jemförelsevis långsamt och i sjelfva verket fortgick hela lifvet igenom är sant, och bildar ett af de egendomligaste dragen i hans lefnadshistoria.

Sedan författaren längre fram redogjort för hvad enligt Geijer borde vara historieskrifningens *mål* ("det menckliga"), yttrar han ordagrant följande:

"Till det... anförda må det vara mig tillåtet att slutligen foga en erinran om den *form*, hvori Geijer i sitt fäderneslands historia funnit det *politiska* uttrycket för det

mänskliga i dettas inre väsendtliga sammanhang, han i den historiska utvecklingen sökte. Det är deri, att 'svenska folkets historia varit deras konungars'; i den solidariska enheten mellan folk och konung har han funnit Sveriges styrka och lycka, i hvarje mellan båda inträngande mellanmagt åter en fara och en början af svaghet och upplösning; — i snörrätt motsats till våra dagars politiska teorier och sträfvan den, i hvilka mellanmagter intaga ett utrymme, bredvid hvilket plats föga finnes för mera än på den ena sidan en skugga på den andra ett instrument åt magten.“

Hvar har väl Geijer yttrat något som låter förmoda, att det ofvan anförda skulle varit hufvudsumman af hans politiska åsikter? Slå vi upp det så ofta anförda stället i slutet af hans Karl IX:s historia, så läsa vi något helt annat än ett dylikt blindt lofprisande af den "solidariska enheten mellan konung och folk" såsom utgörande en fullgod borgen för landets styrka och lycka. Det heter der: "Det är sådana män" (som Karl d. IX och Gustaf d. II Adolf — således icke hvilka konungar som helst, icke heller blott konungar) — "Det är sådana män fulla af framtid, som med eller mot sin vilja taga folken med sig". Och vidare: "Nationen i sig sjelf svår att röra utom till omedelbart sjelfförsvaret har, ovillig och beundrande, motsträfvig och älskande, följt sina Gustafver och Karlar till seger, till ära, *till undergångens brant*"*; hvarefter omedelbart och liksom till förebyggande af ett möjligt missförstånd tillägges: "*Det är hvarken beröm eller tadel*". Men det är så. — De bekanta, så ofta, ehuru merendels (äfven af Geijer sjelf sedermera) orätt citerade slutorden ha följande lydelse: "Och då jag skrifver svenska folkets historia känner jag bättre än någon, att det är dess konungars" (nämligen "historia, som jag skrifver" — ett dylikt tillägg måste underförstås, eljest är satsen knapt grammatikaliskt riktig). Orden "bättre än någon" synas närmast åsyfta ett försvar gentemot den äfven i våra dagar

* Kursiveradt af oss.

hörda förebråelsen, att G. allt för mycket uppehållit sig vid konungarnas historia). Vid ett annat tillfälle (Läroverksfrågan, tredje artikeln) uppberar Geijer visserligen sitt yttrande i den sedermera häfdvunna formen, men äfven der med sådana tillägg och förklaringar, att man omöjligen kan i hans ord inlägga den syftning, hr R. der velat finna, och som väl egentligen är orimlig i sig sjelf, så vida svenska folkets historia äfven under den mest "solidariska" perioden icke erbjuder en tafla af oafbruten "styrka och lycka".

Hvad författaren åsyftar med sitt tal om de i "våra dagars politiska teorier och sträfvanden" framträdande "mellanmakterna," är en gåta, på hvars lösning vi erkänna oss förgäfvets hafva grubblat. Omöjligen kan han betrakta vår tids för representationerna ansvariga ministerer såsom en dylik skadlig mellanmakt. Åtminstone ansåg Geijer sjelf, såsom hvarje tänkande menniska utan tvifvel måste göra, just denna institution såsom ett medel att ställa konung och folk öga mot öga med hvarandra, hvaremot forna dagars aristokratiska ministervælde (som är något helt annat än ministerstyrelse) i honom ej egde någon beundrare. Eller utgör manne i hr R:s ögon sjelfva representationen en sådan der skrymmande mellanmakt? Möjligtvis med rätta, om nämligen talet gäller den *icke* folkvalda kammaren. Men denna är ju sjelf endast en kvarlefva af forna tiders stånd-, börd- och förmögenhetsprivilegier och är utan tvifvel dömd att i framtiden (såsom i flera länder till en god del redan skett) reduceras antingen till intet, eller, hvilket kan komma på ett ut, till "en skugga åt makten".

Att tidsriktningen skulle sträfva att låta det samma varda fallet med regeringarne sjelfva torde vara sant, endast om det är fråga om *ansvarslös* maktutöfning. Men att denna i jembredd med folkens tilltagande politiska förstånd och myndighet verkligen bör inskränkas till det minsta möjliga, lär väl i det hela blott vara en följdriktig tillämpning af sjelfva personlighets- eller (hvad ju i grunden är detsamma) jemlikhetsprincipen.

Att för öfrigt Geijer på 1840 års riksdag varmt ifrade för en representationsförändring i demokratisk riktning — hvarvid han till och med önskade en långt mera utsträckt rösträtt än den nuvarande — är väl bekant.

Att Geijers s. k. affall af minnestecknaren så knapphändigt vidröres måste beklagas, då man vet, hvilken afgörande betydelse detta steg både i Geijers egna och hela hans samtids ögon ansågs ega. För visso innebar det något vida mera än de försigtiga och abstrakt hållna medgifvanden, som hr R. sett deri, nämligen fastmer en medveten och öppen anslutning till samtidens liberala sträfvande. Hvarje nummer af Literaturbladets båda årgångar vitnar otvetydigt härom. Lika litet kunna vi anse förf:s förklaring af skälen, hvarför flere bland 1809 års män med tiden vordo konservatismens stödjelpelare, träffande. Att de voro påverkade af den s. k. restaurationens idéer är väl obestriddigt, men att såsom hr R. vilja betrakta sjelfva 1809 års statshvälfning såsom en frukt af dessa eller dermed jemförliga idéer, är helt visst en både logisk och kronologisk orimlighet, och säkerligen skulle ej i sådant fall en af Napoleons generaler ett år senare hafva intagit trappsteget till Sveriges tron. Det torde sålunda vara fåfängt att med hr R. vilja frikalla de sedermera konservative vordne bland 1809 års män från att hafva öfvergifvit sin ungdomstro; de åter bland det ultrakonservativa partiet på 1830-talet, hvilkas åsichter icke hade undergått någon förändring, hade hvarken deltagit eller kunnat deltaga i sagda statshvälfning. Fastmer torde det kunna sägas, att just det liberala partiet med L. J. Hjerta och meningsfränder i spetsen hade till sitt hufvudsyfte att göra 1809 års ledande grundsatser, hvilka under restaurationens och den heliga alliansens gyllene tid råkat i glömska, till något mer än en död bokstaf i grundlagen. (Vi hänvisa i detta afseende till hr H. Wieselgrens förträffliga monografi öfver Hjerta).

Vid frågan om Geijers förhållande till den studerande ungdomen anför prof. R. ett för den nuvarande generatio-

nen okänt och kanhända i sig sjelft mindre viktigt rykte angående Geijers förmenta "tvärhet" i tentamina. Det försvar han gentemot denna beskyllning uppställer* är nog både fyndigt och möjligtvis äfven med sanningen öfverensstämmande, men skulle troligen haft en långt kraftigare verkan (nämligen annan än en blott humoristisk), ifall det ej temligen tydligt annonserade sig som ett *sjelfförsvar*. För öfrigt, låt vara äfven, att en universitetslärares (särdeles en Geijers) tid är dyrbar, kanske är likväl den möda ej helt och hållet förspild, som användes på att bibringa en undermålig tentand insigten, att och i synnerhet i hvilket afseende hans kunskapsförråd är otillräckligt, i stället för att efter ett antal snärjande och obegripna frågor lemna honom modlös, rådlös, utan ledning för ett försök att framdeles ersätta bristen. Och slutligen, om också Geijer var en *tvär* tentator, är det dock ej bekant, att han varit en öfverdrifvet *sträng* sådan; allraminst torde det ha fallit honom in att med förkastande af snart sagdt alla andra kunskapskällor, göra obligatoriskt studiet af ett slags "grundlinier", hvilkas lärda rotvälska för sin dechiffreering kanhända medtager mera både tid och penningar (ty sjelfstudium är ju härvid hvarken afsedt eller ens möjligt) än hela den inhemtade visdomen tilläfventyrs är värd. Tvärtom klandrar Geijer (och detta just i hans af prof. R. utgifna föreläsningar) med stränghet ett dylikt förfarande från hans egna lärares sida, hvarigenom han sjelf trots sina omfattande filosofiska studier och sin stora begåfning för detta ämne ej kunde uppnå mer än ett approbatur i den filosofiska graden. "Hade jag velat", tillägger han skämtsamt "tillegna mig ett visst, den tiden högt berömdt system, hvilket herskade öfver den romerska världen i tre eller noga räknadt två och ett halft år, hade jag väl kunnat få laudatur." Historien upprepar sig sjelf understundom!

* Nämligen att Geijer, "sedan han... stadgat sin egen öfvertygelse beträffande tentanden, ej gaf sig tid... att söka bibringa äfven den sistnämde en sådan öfvertygelse".

Till sist kunna vi för kuriositetens skull ej underlåta att påpeka den i hr R:s föredrag mot slutet förekommande uppgiften, att Geijers afflyttning till Stockholm skulle ha skett "för att ega lättadt tillfälle till arkivforskningar". Möjligt, att detta var det officiellt uppgifna skälet. Att det likväl ej var det enda eller ens förnämsta, vare sig till hans afskedstagande eller flyttning från universitetet, derom lemnas en antydning i ett utdrag ur en anteckningsbok, som finnes tryckt i 8:de bandet af hans samlade skrifter (nya uppl. sid. 701), och hvilket vi ej kunna neka oss nöjet att här anföra.

"Den 3 okt. 1845. Beslutit att, så snart jag blir emeritus (hvilket jag i år är) och kan få en emeritilön, flytta från Upsala. Orsaken: jag har i 30 år vid akademien lefvat och verkat såsom lärare, *väckande, lifvande, stimulerande*. Jag har gjort det ända *hittills* — och genom det *universala* i mina tendenser. Med åldern måste jag allt mer draga mig inom mitt speciela fack — med åldern och hvilan blir man en *auktoritet* — en blott auktoritet. — Jag är det ännu ej här, men jag skulle *blifva* det — och vill ej bli det. Derfor bort!"

Det är en egen tillfällighet, att detta för Geijer så karakteristiska uttalande, otvetydigt vittnande om, att den store mannens själfkänsla icke kom honom att öfverskatta måttet af sina krafter eller glömma deras naturliga begränsning — alldeles tyckes ha undfallit hans senaste minnestecknare.

—t.

Är fattigdomen i våra dagar en följd af öfverbefolkning?

Af A. F. Åkerberg.

Framåtskridandet och fattigdomen. Af Henry George. Öfversättning af C. Löfving och H. Wennerström. Upsala. Schultz 1884.

Sociala spörsmål. Af Henry George. Öfvers. af H. T. Frölander. Stockholm. Josef Seligmann & Comp. 1884.

Ett för den uppmärksamme betraktaren oemotsägligt och för människovännen djupt nedslående faktum är, att de civiliserade nationernas i våra dagar rastlösa framåtskridande i odling och rikedom åtföljes af en allt större olikhet i egendomens fördelning och en allt större fattigdom hos ett växande flertal af befolkningen, en fattigdom, som mångestädes och i synnerhet i civilisationens brännpunkter, de stora städerna, stegras till ett elände, som trotsar all beskrifning.

Många, i allmänhet de lyckligare ställda och de tongifvande inom samhället, ha särdeles lätt att komma till rätta med detta faktum. Antingen härleda de det från försynens för oss människor outgrundliga rådslag, som bestämt, att en del människor skola vara rika och andra fattiga, eller ock från en naturlag, som med tvingande nödvändighet leder till detta resultat. I båda fallen blifver denna olika fördelning med sina följder — förfelade och brutna människolif och i sin utveckling förkrympta individualiteter — en sak, som det tjenar till ingenting att klaga öfver och som icke kan hjälpas. I båda fallen finner sig den enskilde

hänvisad till att i första rummet se sig sjelf till godo och på sin höjd afhjelpa och lindra andra individers nöd, så långt han förmår; gentemot samhällsnöden i stort taget måste han förblifva en passiv åskådare.

Andra med djupare tro på en sedlig verldsordning och varmare kärlek till menskligheten ha icke kunnat stanna vid denna förmenta nödvändighet, utan hållit före, att detta sorgliga faktum — att fattigdomen följer framåtskridandet såsom skuggan kroppen — måste bero på något fel i samhällets närvarande ekonomiska organisation, hvilket gör att icke all arbetskraft får sin rätta användning och icke allt arbete sin förtjenta lön. De ha försökt att upptäcka, hvaruti detta fel består, och råda bot därför. Dessa försök ha af det kyrkliga frommeriet och den sjelfviska verldskloketen alltid stämplats såsom fruktansvärda kätterier och samhällsvådliga omstörtningssplaner. Deras upphofsmän ha i rikt mått drabbats af smädelser, hån och förföljelse. Men detta har ej kunnat hindra, att försöken ständigt förnyas, att samhällets närvarande ekonomiska organisation ständigt på nytt göres till föremål för en sönderdelande kritik, och att med stöd af denna kritik läror förkunnas, som ställa i utsigt en ny, rättvisare och mera sant mensklig samhällsordning, och som framkalla en orolig rörelse i nutidens samhällen, i det de väcka stora farhågor å den ena sidan, stora förhoppningar å den andra.

En bland de märkligaste bland dessa samhällsreformatorer är författaren till de arbeten, hvilkas titlar vi ställt i spetsen för denna uppsats — Henry George. Båda ha nu utkommit i goda svenska öfversättningar, det senare (Social Problems) fullständigt, af det förra (Progress and Poverty) tre häften af de sex eller sju, i hvilka det skall utgifvas. Hufvudarbetet, "Framåtskridandet och fattigdomen" utgafs första gången i Amerika för tre år sedan, men har sedan dess haft en mängd nya upplagor både der och i England samt öfversatts på en mängd europeiska språk. Under form af en undersökning angående orsaken till de industriella

kriserna och till den i jernbredd med nationalrikedomens tillväxt tilltagande bristen och nöden gifver författaren här en kritik af den hittillsvarande nationalekonomien; i sin framställning af botemedlet för denna brist och nöd lägger han fram grunddragen af sitt eget nationalekonomiska system.

Han vänder sig först till det spörsmål, hvori hela frågan koncentrerar sig, nämligen hvarför, oaktadt arbetets växande produktivitet, arbetslönerna tendera till ett minimum, till det som fordras för att nått och jemnt uppehålla lifvet. Det vanliga svaret är, att arbetslönernas storlek bestämmes af förhållandet mellan antalet arbetare och det kapital, som är bestämdt att aflöna arbetet. Men om så vore, anmärker författaren, borde låg penningränta — kännetecknet på riklig kapitaltillgång — åtfölja höga arbetslöner. Så är dock ej förhållandet. Både arbetslöner och penningränta ha varit högre i Förenta Staterna än i England, högre i Stillahafsstaterna än i de atlantiska staterna. Således — der arbetet strömmar till för att få högre aflöning, der strömmar äfven kapitalet till för att få högre ränta. I sjelfva verket tages icke heller arbetslönen från ett förutvarande kapital utan från produkten af det arbete, för hvilket den betalas. I sin enklaste och ursprungligaste form sammanfaller arbetslönen med arbetets produkt. Om en person går ut och plockar vildt växande bär eller samlar fågelägg, så utgöra sjelfva bären eller äggen hans arbetslön. Äfven om arbetet utföres för en arbetsgifvares räkning, är den enklaste och ursprungligaste formen af arbetslön den, att arbetaren sjelf får en del af sitt arbetes produkt in natura. Om han i stället får en motsvarande equivalent i penningar, förändrar detta icke sjelfva lönenes natur; den är ändock tagen af arbetets produkt. Det kan se ut, som om det förhölle sig annorlunda, der arbetsprodukten kräver en längre tid för att blifva färdig och arbetarne lika fullt under tiden måste ha sin aflöning med kortare mellantider t. ex. hvarje dag eller vecka. Der kan det synas, som

om lönerna måste tagas från ett förut befintligt kapital. Men en närmare eftertanke visar, att så ej förhåller sig. För hvarje dag som arbetet fortgår, får den blifvande produkten deraf ett större värde. Om en skeppsredare säljer ett under bygnad varande skepp, så betingar han sig ett pris därför, beroende af den punkt, till hvilken arbetet fortskridit. Sålunda har under arbetets fortgång det blifvande skeppets värde ständigt ökats. En del af detta ständigt tillkomna nya värde har han återgifvit åt arbetarne i form af penningar eller lifsförnödenheter. Deras lön tages sålunda äfven i sådana fall från produkten af deras eget arbete, icke från ett förut varande, för arbetets betalande afsedt kapital. Tillväxten i arbetarnes antal behöfver således i och för sig icke medföra någon minskning af arbetslönen; ty ju flere arbetare dess mera kan produceras, och det är af arbetsprodukten som lönen tages. Kapitalet underhåller icke arbetet; men väl är det egnadt att öka arbetets produktivitet. Den gängse åsigten att kapitalet underhåller arbetet, och att, under för öfrigt lika förhållanden, arbetslönen måste sjunka, när arbetarnes antal växer, sammanhänger på det närmaste med och har sitt starkaste stöd uti Malthus' teori om folkökningen, hvilken utöfvat ett så stort inflytande på nutidens tänkande och vunnit en så stor utbredning. Författaren öfvergår nu till granskningen af denna teori.

Enligt Malthus har folkmängden en naturlig tendens att tillväxa hastigare än näringsmedlen. Han formulerade sin sats så, att medan folkmängden har en tendens att — när den utan hinder får växa — fördubblas på tjugufem år (hvilket han med stöd af Nordamerikas exempel antog såsom det normala), så kan under gynsammaste förhållanden förrådet af näringsmedel under samma tid endast ökas med lika mycket som det var under den period, med hvilken man började. Folkmängden tenderar således att växa såsom talen 1, 2, 4, 8, 16 m. m., näringsmedlen såsom 1, 2, 3, 4, 5 m. m. Denna sats om befolkningens växande i

geometriskt förhållande, medan näringsmedlen blott ökas i aritmetiskt, ha de senare anhängarne af Malthus' lära — t. ex. John Stuart Mill — uppgifvit såsom ohållbar och endast fasthållit såsom det väsentliga i denna lära, att befolkningen har en naturlig tendens att ökas *mera* än tillgången på näringsmedel, en tendens som, när tillväxten nått en viss höjd, skulle medföra total brist på näringsmedel för en allt större del af befolkningen, om den icke motverkades antingen genom sjelfvillig inskränkning af fortplantningen eller genom växande dödlighet. När befolkningen vuxit så, att den börjar utöfva ett kämbart tryck på tillgången af näringsmedel, uppstå nämligen laster och nöd som decimera densamma.

Mot denna lära anmärker Henry George i första rummet, att de fakta som anförts till stöd för densamma ingen ting bevisa. Det finnes intet land på jorden, der fattigdom och brist skäligen kunna tillskrifvas en alltför stark folkökning. Såsom exempel på öfverbefolkning plägar man åberopa Indien, Kina och Irland. Men de båda förstnämnda bördiga och fruktbara landen äro på långt när icke så tätt befolkade som de mest befolkade land i Europa. I Sachsen och Belgien bo öfverhufvud på qvadratmilen $3\frac{1}{2}$ gånger så många människor som i Indien och $3\frac{3}{4}$ gånger så många som i Kina. Italien är $1\frac{3}{4}$ gånger så tätt befolkadt som Indien och dubbelt så tätt som Kina. Båda landen skulle kunna underhålla ett flerdubbelt större antal invånare i mycket bättre vilkor, än nu; ty i båda användas ytterst ofullkomliga och primitiva arbetsmetoder, och i båda lemnas stora naturliga resurser obegagnade. I Indien ha sedan urminnes tid de arbetande klasserna genom förtryck och utpressningar hållits i ett tillstånd af hjälplös och hopplös förnedring. Men hårdare än hvarje föregående despotism trycker det engelska herraväldet. Under detsamma liknar Indien en stor egendom, som innehafves af en främmande och frånvarande godsegare. En kostsam armé och en kostsam förvaltning sluka ofantliga summor. Minst 20 millioner

pund sterling gå årligen ur landet till England under form af löner för sinekurer, pensioner m. m. Och dessa summor utpressas från befolkningen i ett land, der arbetaren mångenstädes är glad om han i goda tider kan förtjena en dagspenning af 10 à 30 öre.

Den ytterliga fattigdomen hos de lägre klasserna i Kina beror af liknande orsaker. Produktionen försiggår under de mest ogynsamma förhållanden; varubytet är fjett-radt, säkerhet till egendom måste köpas af mandarinerna. Statsförvaltningen är en kedja af utpressningar. Stora sträckor af jord ligga ouppodlade. Hvarken i Indien eller Kina är det således öfverbefolkning som håller den stora massan af befolkningen på gränsen af hungersnöd, det är fastmera sociala missförhållanden som hämma arbetets produktivitet och hindra det att få sin förtjenta lön.

Bland europeiska land plägar Irland i främsta rummet anföras såsom exempel på öfverbefolkning och deraf härörande elände. Intet misstag kan vara större. Irland har ännu aldrig haft en så stor befolkning, att icke landets naturliga tillgångar på det produktiva arbetets närvarande ståndpunkt skulle ha varit tillräckliga för dess rikliga uppehälle. När dess folkmängd var som störst (1840—45) uppgick den till något öfver åtta millioner. Det var icke öfverbefolkning som tvang flertalet af dessa människor att bo i usla kojor, kläda sig i usla paltor, nära sig nästan uteslutande med potatis, och som bland dem framkallade den gräsligaste hungersnöd när potatissjukan kom. Nej det var — liksom i Indien — människors rofgirighet. Förpaktarne på de stora gods, som upptaga hela landet, innehade sina små lägenheter på de mest osäkra vilkor; de kunde när som helst uppsägas från dem, hvarför de naturligtvis icke kunde ha det ringaste intresse af att göra några förbättringar å desamma, då detta endast skulle ha medfört en förhöjning af arrendet. Arbetet på producerandet af näringsmedel försiggick således under de mest ogynsamma vilkor. Men trots dessa ogynsamma vilkor skulle Irland mer än

tillräckligt kunnat underhålla sina åtta millioner invånare. Äfven när det var som mest befolkadt, exporterade Irland lifsmedel. Till och med under den stora hungersnöden transporterades spanmål och matvaror i långa banor på dessa samma landsvägar, der landets barn hoptals stupade och dogo af hunger. Dessa lifsförnödenheter fördes ut såsom tribut — till betalande af arrendet åt de frånvarande godsegarne! Äfven i början af förra århundradet var i Irland en fruktansvärd hungersnöd. Och likväl var dess befolkning då blott två millioner. Vill man kanske påstå, att det äfven då var öfverbefolkadt? Nu har Irlands folkmängd till följd af emigrationen nedgått till fem millioner, och ändock fortfar eländet. Samma orsaker frambringa städsamma resultat. Vore än Irland ett naturens paradis, och vore det än så glest befolkadt, så skulle de rådande sociala förhållandena lika fullt ha medfört fattigdom och hungersnöd.

Hvad som i detta hänseende gäller om Indien, Kina och Irland, gäller allmänt. Ingenstädes, så långt vår erfarenhet sträcker sig, har befolkningens tillväxt utöfvat ett sådant tryck på tillgången af näringsmedel, som måst frambringa last och elände. Last och elände ha nog uppstått; men orsakerna ha varit helt andra — ej naturens njugghet utan människors bristfälliga anordningar och förvända samhällsinrättningar.

Efter att sålunda ha undersökt de fakta man plägar åberopa till stöd för Malthus' teori, öfvergår författaren till granskningen af de analogier, med hvilkas tillhjälp man försvarar densamma. Fortplantningskraftens styrka inom djur- och växtriiken, der en enda art snart skulle uppfylla hela jorden och icke mera kunna finna hvarken näring eller utrymme, om icke närvaron af andra arter utgjorde en skranka för dess utbredning, anföres vanligen såsom bevis för, att äfven människoslägtet tenderar till att föröka sig ända till en punkt der brist och svält måste inträda och sätta en gräns för tillväxten.

Denna analogi, anmärker författaren, håller ej streck. Alla de organismer, vare sig inom djur- eller växtriket, som tjena människan till näring, fortplanta sig starkare och hastigare än hon; och hon kan — hvad djuret i allmänhet ej kan — med konst undanrödja hindren för deras förökande. Häraf följer, att befolkningen, huru mycket den än må växa, aldrig kan öfverskrida tillgången på näringsmedel, för så vidt människan brukar sin förmåga att främja de till hennes näring tjenande organismernas förökelse, och utrymme icke saknas för hennes och deras utveckling. Så länge det sistnämnda ej inträffar, kan ej blifva fråga om öfverbefolkning.

Men just denna fara, att människoslägtet skall förökas till sådant antal, att på jorden ej mera fins utrymme för människorna och de organismer, som skola tjena dem till näring — så aflägsen den än må vara — är just hvad som gifver den malthusiska teorien dess skenbart själfklara karakter. Om också den åsigten, att folkmängden tenderar att växa hastigare än tillgången på näringsmedel, måste — på ofvan anförda grunder — anses ohållbar, skall dock, menar man, folkökningen dock slutligen nå en punkt der gränsen med afseende på utrymmet är uppnådd.

Men äfven detta antagande, anmärker författaren, härör från en falsk analogi. Alla andra lefvande varelsers begär äro en gång för alla gifna och förblifva städse desamma; icke så människans. Hennes animaliska behof äro ej förr tillfredsställda än nya behof uppstå. Liksom djuret behöfver hon först näring och dernäst ett skydd för kölden och väderlekens oblidhet. När dessa behof äro tillfredsställda, gör sig fortplantningsinstinkten gällande, likasom hos djuren. Men här skilja sig vägarne. Djuret kommer aldrig längre; människan deremot har här endast satt sin fot på det första trappsteget af ett oändligt framåtskridande. Sjelfva de begär, som hon hade gemensamma med djuren, förfinas och förädlas; nya vakna hos henne, om hvilka djuret icke har någon aning. Hennes andes ögon öppnas, och en outsläcklig vetgirighet vaknar. Hon trotsar de tropiska öknarnes

brännande hetta och polarhafvets isökningar, men det är icke för födan. Hon vakar hela natten igenom, men det är för att spåra de eviga stjernornas kretslopp. Hon lägger möda till möda för att stilla en hunger, som intet djur har känt, för att släcka den törst, som intet djur kan erfara. Bakom företeelserna söker hon deras lagar. Hon vill veta, huru jorden danades, huru stjernornas kretslopp började; hon vill spåra lifvets källor. Då människans ädlare natur sålunda utvecklas, vaknar hos henne ett ännu högre begär än det efter vetande. Hon önskar, att äfven hon må i sin mån bidra till att göra lifvet bättre och ljusare för sina likar, till att tillintetgöra nöd och synd, sorg och skam. Nu öfverlemnar hon åt andra att söka rikedom, sinliga njutningar och att sola sig i den korta dagens solsken. Sjelf arbetar hon för ofödda slägten, kämpar för en ideel rättvisa hvilken förverkligande hon aldrig skall upplefva.

Denna olikhet mellan människan och de lägre naturvarelserna gör, anmärker författaren, den förmenta analogi, på hvilken malthusianismen bygger sin slutsats, ohållbar. Gif djuret och växten mera näring, rikare livsvilkor — de kunna icke tillgodogöra sig desamma annorlunda än genom att föröka sig. Människan deremot skall utveckla sig. Hos de förra kan den expansiva kraften endast utvidga tillvaron i nya antal; hos de senare skall den oundvikligen tendera till att utvidga tillvaron till högre former och mera omfattande förmögenheter. Det är ett faktum, att antalet födda barn är i proportion större i nykoloniserade, glest befolkade land, der kampen med naturen lemna föga tillfälle till intellektuellt lif, äfvensom inom de fattiga klasserna i äldre land, hvilka midt ibland rikedomerna äro beröfvade alla dess fördelar och reducerade till en blott djurisk tillvaro; mindre deremot inom de klasser, hvilka rikedomerna förskaffat oberoende, ledighet, bekvämlighet och ett innehållsrikare och mera omvexlande lif. Tendensen till befolkningens förökande är således ingalunda alltid och öfverallt lika. Den är stark der en större befolkning skulle medföra större komfort, och

der släktets bestånd hotas genom en af hårda livsvilkor förorsakad stark dödlighet; den försvagas i mån som en högre utveckling af individen blifver möjlig och släktets bestånd är betryggadt. "Med andra ord: lagen för folkökningen öfverensstämmer med och är underordnad lagen för den intellektuella utvecklingen, och hvarje fara för att menskliga varelser skola kastas in i en verld, der de icke kunna försörjas, härrör icke från naturens bud, utan från sociala orättvisor, hvilka döma menniskor till brist midt uti rikedomens sköte." Om vi tänka oss att ett *helt* samhälle af menniskor i ett tätt befolkadt land, genom en visare anordning af arbetet och en rättvisare fördelning af dess frukter, blifvit befriadt från tryckande näringsomsorger och kommit till ett rikare och mera mångsidigt utveckladt lif, kunna vi på grund af *verkliga* analogier icke antaga att folkökningen skall blifva så stark som i våra närvarande samhällen.

Efter att sålunda ha ådagalagt, att hvarken de fakta eller de analogier, hvilka man anfört till stöd för Malthus' teori, bevisa, hvad man velat att de skulle bevisa, öfvergår författaren till den direkta vederläggningen af denna teori. Han konstaterar först att frågan: tenderar folkökningen till att minska arbetslönerna och förorsaka brist? sammanfaller med frågan: tenderar folkökningen till att minska den summa af rikedom, som kan produceras genom en gifven summa af arbete? Erfarenheten svarar härpå: nej. Hon lär oss, att under normala förhållanden folkökningen tvärtom måste tendera till att göra hvarje individ rikare. Men för att härvidlag rätt tolka erfarenhetens lärdomar, få vi icke formulera frågan sålunda: På hvilket befolkningsstadium produceras mest med livsmedel? utan fastmera så: på hvilket befolkningsstadium utvecklas den största förmågan att producera rikedom? Förmågan att producera rikedom i hvilken form som helst *är* nämligen förmåga att producera livsmedel, om än denna förmåga delvis användes till andra arter af produktion.

Nu lär erfarenheten, att just de tätast befolkade länderna äfven äro de rikaste, och att ett lands rikedom till och med växer hastigare än dess befolkning. Det tätt befolkade England är rikare än det glest befolkade Nordamerika. Och i Nordamerika äro de östra staterna i förhållande till folkmängden rikare än de mera glest befolkade vestra och södra staterna. Förenta staternas befolkning har fördubblats på hvarje tjugunio år, men deras rikedom har fördubblats med vida kortare mellantider. Englands folkmängd har ökats med två procent om året, men dess rikedom har vuxit i ännu större proportion. Ehuru Californiens som det syntes outtömliga guldådror nu nästan försinat, är det vida rikare nu än under den tid, då guld det var lätt att finna men befolkningen var gles. Samma företeelse upprepas öfverallt. Att produktionen måste, i förhållande till det på densamma använda arbetet vara större i gamla tätt befolkade land än i de nybebygda glest befolkade, framgår redan deraf, att i de förra än vida mindre del af folket tager del i det produktiva arbetet, och att ändock en vida större del af detta arbete kan användas för andra ändamål än tillfredsställandet af de rent fysiska behofven.

Att arbetets produktivitet, långt ifrån att aftaga, fastmera måste växa i mån af befolkningens täthet, ligger ock i sakens natur. Ju tätare befolkningen är, dess fullständigare genomförd blifver arbetsfördelningen, dess större besparingarna i produktion och distribution. Detta leder oss till raka motsatsen af Malthus lära: "inom de gränser, der vi ha något skäl att antaga att tillväxten skall fortgå, kan, på en gifven ståndpunkt af civilisation, ett större antal menniskor producera en jemförelsevis större summa af rikedom och fullständigare tillfredsställa sina behof än ett mindre antal kan göra".

Orsaken till den fruktansvärda nöd, som möter oss i civilisationens brännpunkter kan således icke vara de produktiva krafternas svaghet. "I de land, der den största fattigdomen förekommer, äro de produktiva krafterna, om de

fullt användas, påtagligen starka nog, att förskaffa äfven den lägst stående icke blott välstånd utan lyx. Att brist, nöd och elände uppstå, der produktionsförmågan är störst — detta är den fruktansvärda gåta som måste lösas. Malthus' teori löser den icke. Orsakerna till denna förfärliga anomalï är ej att söka i lagarne för rikedomens produktion utan i lagarne för dess fördelning.

Författaren anmärker, att arbetet är den aktiva och ursprungliga faktorn i all produktion, och att man derför snarare borde säga, att arbetet engagerar kapitalet än tvärtom. Kapitalet är ju endast den del af arbetets produkt, som användes till att bistå arbetet vid ytterligare produktion; det är således i förhållande till arbetet någonting sekundärt. Jorden åter är en nödvändig förutsättning för allt arbete, och från jorden tager det sitt material. I begynnelsen måste det på jorden använda arbetets afkastning komma att delas mellan jorden och arbetet; sedermera tillkommer kapitalet, som är magasinerad arbete, och delar med arbetet. Den del af arbetsprodukten, som tillfaller jordens innehafvare, är jordräntan. Så kallar man den del af afkastningen, som jordens brukare gifver åt dess egare såsom betalning för rättigheten att få begagna den, eller — om egaren och brukaren är samma person — den del deraf, som han skulle få om han utlegde jorden åt en annan; godtgörelse för hans arbete och kapital deremot den del af afkastningen, som han skulle få behålla, om han hade jorden på lega af en annan i stället för att sjelf ega den. Försäljningspriset för jord är kapitaliserad jordränta. När man köper jord till lågt pris och behåller den till dess man kan sälja den till högt pris, har man blifvit rik genom jordräntans stigande. Jordräntan är sålunda den del af den producerade rikedom, som den uteslutande rättigheten till bruket af jord eller andra naturliga förvärfskällor gifver egaren. Ett stycke jord må vara af huru utmärkt beskaffenhet som helst, så har den dock intet bytesvärde och gifver sin egare ingen ränta, så länge det fins annan lika god jord

som kan fås för ingenting. Den börjar få ett bytesvärde och gifva ränta först då, när äfven denna andra, lika goda jord blifvit egendom, och den bästa jord, som kan fås för intet, är sämre.

Huru stor den afkastning än må vara, som menskligt arbete med tillhjälp af kapital kan afvinna jorden, skall den andel, som tillfaller båda — i form af arbetslön och kapitalränta — icke blifva mera än hvad de skulle ha afvunnit de mest gynsamma naturliga tillfällen, som stå dem till buds för intet eller, hvad som är detsamma — alldenstund meniskan alltid söker tillfredsställa sina behof med den minsta ansträngning — de minst gynsamma naturliga tillfällen som användas. Allt det öfriga tillfaller egaren såsom jordränta. Produktens egentliga delning är dess fördelning mellan jordegendomen och arbetet. Kapitalets andel är endast en underafdelning af arbetets, ty kapital är magasinerad arbete. Ju större jordegendomens relativa andel i afkastningen är, desto mindre är arbetets och kapitalets och tvärtom. Jordens värde beror helt och hållet på den makt dess egande gifver att tillägna sig arbetets frukter. Att ökandet af arbetets produktiva kraft icke ökar arbetslönen, beror deraf, att det ökar jordvärdet. "Jordräntan slukar hela vinsten, och pauperismen åtföljer framåtskridandet."

Med öfverträfflig klarhet och åskådlighet skildrar författaren detta i sin framställning af de verkningar, som folkmängdens ökande och de industriella uppfinningarna och förbättringarna ha på rikedomens fördelning. Han skildrar en amerikansk nybyggare, som med sin familj slår sig ned i en af de ofantliga gräsökarna i den fjärran vestern och der bryter upp och odlar ett stycke jord och bygger sig ett hus. Naturen är rik; men han är, till följd af sin enslighet och isolering, fattig midt i naturens rikedom. Han arbetar under ogynsamma förhållanden. Han kan icke få tillfällig hjälp till något arbete, som fordrar en större arbetsstyrka. Han måste fuska i alla yrken, vara sin egen smed, vagnmakare, snickare och skoflikare. För att få undervisning

för sina barn måste han hålla en privatlärare. Sådana saker, som han sjelf icke kan producera, måste han antingen köpa i parti och hålla på lager eller ock undvara dem; ty han kan icke gång på gång lemna sitt arbete och företaga den vidlyftiga och tidsödande resan till närmaste stad. Mat har han tillräckligt; men för öfrigt räcker hans arbete ej till att tillfredsställa mer än de enklaste behofven och detta på det mest primitiva sätt.

Snart kommer en annan nybyggare med familj och slår sig ned i hans närhet. Derigenom blir hans ställning genast bättre. Så kommer en och så åter en, och innan kort är der ett tjog grannar. Detta medför ofantliga framsteg i fråga om arbetets produktivitet. Grannarne kunna nu hjälpa hvarandra vid skördarbetena m. m. De kunna hålla en gemensam lärare för sina barn. Det blir jemförelsevis lätt att få sina förnödenheter från närmaste stad, ty alltid är det någon som skall resa dit. Men snart behövas sådana resor icke så mycket. På den förste nybyggarens mark, som blifvit en medelpunkt för odlingen i nejden, slå sig några handverkare ned och öppnar en köpman sin bod. Alla sociala och intellektuella behof tillfredsställas nu vida lättare än förr. Antagom att vår förste nybyggare under så gynsamma förhållanden ändå icke lyckats uppdrifva sin årliga skörd till mera än i början och icke kan afsätta sina produkter till högre pris än i början, så har icke dess mindre hans ekonomiska ställning undergått en stor förändring till det bättre. De större bekvämligheter han nu åtnjuter, och den mindre kostnad, med hvilken han kan tillfredsställa en hel del af sina behof, äro för honom alldeles liktydiga med en ökad inkomst. Summan af dessa fördelar, som tillfallit honom utan hans eget åtgörande blott genom odlingens framsteg i hans omnejd, är en jordränta. Hans jord har fått ett bytesvärde, omfattande icke blott värdet af de på densamma gjorda odlingarna och förbättringarna, utan äfven den kapitaliserade jordräntan.

Befolkningen fortfar att växa och med henne arbetets produktivitet samt följaktligen jordröntan och jordvärdet. På den förste nybyggarens jordområde, uppstår en by, hvilken hastigt växer till köping och sedan till stad. Härigenom får hans jord en ny och högre art af produktivitet. Den har nämligen blifvit säte för sådana på en mycket långt gående arbetsfördelning beroende produktionsgrenar, som kräfva ett nära granskap med andra producenter. Hveteodlaren kan flytta längre bort och finna jord, på hvilken hans arbete kan producera lika så mycket hvete och nästan lika så mycken rikedom; men handverkaren, köpmannen, yrkesidkaren i allmänhet finna, att deras arbete här, i medelpunkten af varubytet, skall gifva mycket större afkastning, än om de bodde till och med blott på ett ringa afstånd derifrån. Detta öfverskott af produktivitet gör jordegaren anspråk på. Vår nybyggare kan sälja några tunnland af sin jord till bygnadstomter för ett pris, som deras förmåga att producera hvete aldrig kunnat inbringa honom, äfven om deras fruktbarhet mångdubblats. Slutligen har staden blifvit en stor stad, medelpunkten för ett nät af jernvägar, brännpunkten för den materiella och andliga kulturen inom ett mycket vidsträckt och genom sina framsteg betydande område. Vår nybyggare — i hvilkens lifstid allt detta kan ha skett, ty i Amerika går utvecklingen fort — är nu millionär. Han skulle ha kunnat ligga och sofva hela tiden och ändå vara rik; ty sin rikedom har han vunnit icke genom eget arbete utan genom befolkningens tillväxt. Det fins tomter, som han skulle kunna sälja för mer än hvad som behöfdes för att belägga dem helt och hållet med guldmynt. Så går det till i det sig raskt utvecklande Amerika. Men samma förlopp återfinna vi äfven i Europas kulturländer, ehuru vi der för att iakttaga det måste följa utvecklingen tillbaka i vida längre tidrymder. Öfverallt är verkan af befolkningens tillväxt ett stigande af jordröntan och följaktligen en minskning af den

relativa andel af produkten, som tillfaller arbetet och kapitalet.

Att framstegen i industriella uppfinningar och förbättringar måste utöfva samma verkan, äfven om folkmängden vore stationär, är hvad författaren dernäst visar. Menniskans behof äro icke stationära. Med det ökade tillfället att tillfredsställa dem vidgas de, och nya behof uppstå. Den nödvändiga verkan af arbetsbesparande uppfinningar, som göra det möjligt att med samma arbete uppnå ett större resultat, är därför en tillväxt af produktionen af rikedom. För att producera rikedom fordras två saker — arbete och jord. Verkan af arbetsbesparande uppfinningar blir därför ökad efterfrågan på jord och till följd deraf odlingens utsträckande till jord af ringare naturlig produktivitet. Här af följer ett stigande af jordräntan, som vid fri täflan, enligt förut framställda lag, städse kommer att omfatta hela öfverskottet af jordens afkastning utöfver hvad arbetet och kapitalet skulle afvinna de gynsammaste naturliga tillfällen, som kunna erhållas utan att betala jordränta, d. v. s. de minst gynsamma som verkligen användas. Samma verkan som arbetsbesparande maskiner ha äfven sådana förbättringar i lagstiftning, administration m. m., som indirekt öka arbetets produktivitet. Frihandelssystemet har ofantligt ökat Storbritanniens nationalrikedom; men det har ej minskat fattigdomen hos de af sina händers arbete lefvande klasserna; det har blott ökat jordräntan. Och kunde man råda bot på den fruktansvärda korrupcion, som herskar i de stora amerikanska städernas förvaltning, så skulle verkan af en sådan reform endast blifva ett stigande af fastighetsvärdena, icke en tillökning af vare sig arbetslönerna eller penningräntan.

Men härmed är ännu ej tendensen till ett tilltagande elände inom de lägsta samhällslagren förklarad. För så vidt odlingens utsträckande till allt mindre produktiva punkter endast eger rum i mån som de mera produktiva redan äro tillgodogjorda, förorsakar detta utsträckande endast en

relativ, icke en absolut minskning i arbetslöner och kapitalränta. Till följd af arbetets genom folkökning och industriella förbättringar ständigt ökade produktivitet blifva nämligen de mindre gynsamma naturliga tillfällen, till hvilka det alltjemt utsträckes, undan för undan lika goda som förut de närmast bättre, medan dessa åter blifva ännu bättre. Då nu lagen för jordräntan är den, att hon omfattar hela produkten så när som på hvad arbetet och kapitalet skulle ha erhållit under de minst gynsamma naturliga tillfällen, som tills dato kommit till användning, så är det klart att detta måste medföra, att arbetet och kapitalet få en allt mindre andel *i förhållande till* jordräntan men ingalunda att de få en i verkligheten eller till sitt belopp mindre del.

Men i framåtgående samhällen framkallar jordräntans stigande en tendens hos jordegare att hålla på sin jord och ej använda den på det möjligast produktiva sätt, emedan de vänta att vid ett blifvande stigande af jordvärdet kunna betinga sig ett högre pris för densamma och sålunda göra vinst. Härigenom drifvas arbetet och kapitalet till mindre produktiva punkter af landområdet, innan de mera produktiva ännu blifvit tillgodogjorda *. Exempler härpå äro omläggningar. Den amerikanske nybyggaren måste på sin väg till vestern passera stora rymder af ouppbruten eller halfplöjd jord, som redan är enskild egendom men af egarne hålles så högt i pris att ingen vill köpa den. Han måste således resa mycket längre än han annars skulle behöft, och när han äntligen hunnit sitt mål och slagit ned sina bopålar på civilisationens utkant, tager äfven han för sig mera land än han kan bruka, för att kunna göra sig vinst när jorden äfven der blir dyr. Samma förhållande ser man i en stad som är i tillväxt. Den bygges ut på omkretsen, medan ännu

* Det måste noga ihågkommas, att med mindre produktiv jord ej menas blott mindre bördig, utan i allmänhet sådan jord, hvilkens bearbetande ger mindre behållning, vare sig på grund af mindre fruktbarhet, glesare befolkning, sämre kommunikationer eller andra förhållanden.

i midten af densamma finnas stora sträckor af obebygda eller med usla ruckel uppfyllda tomter, på hvilka egarne hålla — i afvaktan af vinst. Och ända till betydligt afstånd från en sådan stad står jorden alltför högt i pris för att rimligtvis kunna köpas för användning till åkerbruk. Egarne antecipera på, att den skall komma att behövas till byggnadstomter.

Denna utvidgning af odlingens gräns utöfver det normala förhållandet — hvilket som sagdt består deruti, att de mera fördelaktiga naturliga tillfällena redan skola vara tillgodogjorda innan man fortgår till de mindre fördelaktiga — medför ett jordvärdets och jordröntans stigande i högre mån än produktionen, hvaraf följdén blifver, att arbetet och kapitalet erhålla icke blott en relativt mindre del af produkten, utan en absolut mindre. Men denna jordvärdets och jordröntans spekulativa stegring har en gräns, öfver hvilken den ej kan gå. Arbetslönen kan ej på längden bringas ned till mindre än hvad som fordras för arbetarens och hans familjs nödortfuga uppehälle, kapitalvinsten ej till mindre än som fordras för att locka till ackumulerandet af arbete såsom kapital. Der denna gräns öfverskrides, inträder ett relativt afstannande af produktionen, och industriella kriser uppstå. Författaren gifver en förträfflig skildring af dessa kriser, särskildt i Förenta Staterna, och visar att de alltid ha följt på en långt gående spekulativ stegring af jordvärdena. Det ligger ock i sakens natur att så måste vara. De ursprungliga sysselsättningarna, och som bilda underlaget för alla de öfriga, äro påtagligen de, hvilka omedelbart hemta rikedom från naturen. Om vi följa på spåren från den ena yrkesgrenen till den andra det hämmande af produktionen som vi kalla en kris, skola vi därför slutligen alltid stanna vid ett hinder, som afstänger arbetet från begagnandet af jorden. Detta hinder ligger i det spekulativa stegrandet af jordvärdena, hvilket har alldeles samma verkningar som en strejk å jordegarnes sida mot arbetet och kapitalet. Äfven när icke spekulationen i jord går så långt, att den framkallar

kriser, trycker den dock på arbetet. En fruktansvärd anomaly inom vår tids samhällen är den brist på sysselsättning för en mängd arbetare, som förekommer inom alla industri-grenar, medan dock så stora behof, för hvilkas fyllande arbete behöfves, äro otillfredsställda. Det stora hindret, som icke låter arbetet skapa den rikedom det behöfver, ligger i sjelfva grundvalen till den industriella bygnaden. Det består deruti, att arbetet är afstängdt från begagnandet af jorden. Den ännu blott trettio år gamla staden San Francisco har redan ett stort och ständigt växande antal arbetare utan sysselsättning. När skördetiden kommer, vandra de i stora skaror ut på landet för att delta i skördearbetena. När skörden är förbi, återkomma de till staden. Om desse arbetare kunde få ständig sysselsättning vid jordbruket, skulle de icke endast sjelfve vara säuverade utan äfven gifva arbete åt en massa arbetare i andra yrken, hvilka skulle ha fullt upp att göra med att för dem producera saker, som de nu måste umbära, då de endast med största svårighet kunna skaffa sig bröd och husrum. Och hvarför kan icke denna oanvända arbetskraft få användning på landsbygden? Icke kan man väl tala om öfverbefolkning i Kalifornien, som med större naturliga resurser än hela Frankrike knappast har en million invånare? Blott inom några engelska mils afstånd från San Francisco fins obrukad jord nog för så många som kunde vilja bruka den. Men den jorden är privategendom och hålles uppe till spekulationspriser, bygda på blifvande tillväxt i folkmängd.

Den, som blott skall lefva på sina händers arbete, har icke mera intresse i det allmänna växandet af arbetets produktiva kraft än den kubanske slafven i sockerprisets stigande. Ja, likasom sockerprisets stigande lätt kan försämra slafvens tillstånd, i det att det lockar hans herre att drifva på honom hårdare för att få ännu större vinst, så är tillväxten i arbetets produktiva kraft egnad att ha alldeles samma verkan för den frie arbetaren. Den medför nämligen en naturlig tillväxt af jordröntan, och denna tillväxt

åter framkallar en tendens till en spekulativ stegring af densamma, som trycker ned arbetslönen till slafvens nivå.

Den enkla teori, om lagarne för arbetsproduktens fördelning på jordegendomen, arbetet och kapitalet, som författaren framställer, förklarar de skärande kontraster af fattigdom och rikedom, af förnedring och bildning, af faktiskt slafveri och politisk frihet, som det närvarande samhället företer. Den förklarar hvarför penningräntan och arbetslönen äro högre i nya än i äldre samhällen, ehuru produktionen af rikedom är mindre i de förra; hvarför de förbättringar, som öka arbetets och kapitalets produktiva kraft, icke öka någotderas lön; hvarför arbetsbesparande maskiner snarare försämra än förbättra arbetarens ställning; hvarför eländet är störst der befolkningen är tätast, oaktadt denna täthet — genom att möjliggöra en längre gående arbetsfördelning — i hög grad främjar produktionen af rikedom. Resultatet af hela den föregående undersökningen kan sammanfattas i denna sats: Emedan arbetet nödvändigt behöfver jord för att kunna producera rikedom, så är det att förfoga öfver den för arbetet nödiga jorden detsamma som att förfoga öfver arbetets alla frukter, så när som på hvad som behöfves för att arbetet skall existera. I ljuset af denna sanning gruppera sig alla sociala fakta i sitt rätta förhållande; de mest skilda företeelser befinnas härröra från en enda princip. Den stora olikheten i rikedomens fördelning beror icke på förhållandet mellan kapital och arbete, icke på befolkningens förmenta tryck på näringsmedlen, utan endast och allenast på jordegendomens olika fördelning. Egandet af jord är det stora grundfaktum, som ytterst bestämmer ett folks hela tillstånd. Icke underligt! Jorden är människans bostad, förrådshuset hvarur hon hemtar för att tillfredsställa sina behof, materialet hvarpå hon arbetar. Intet materiellt framåtskridande kan frigöra oss från vårt beroende af jorden, det kan endast öka vår makt att skapa rikedom från jorden. När jorden är monopoliserad, kan därför detta framåtskridande fortgå i oändlighet utan att öka arbets-

lönen eller förbättra arbetarnes vilkor. Det kan endast öka jordvärdet och den makt som jordbesittningen gifver.

Efter att ha visat kraftlösheten eller otillräckligheten af alla de vanligen förordade medlen till det närvarande samhällseländets afhjelpande — sparsamhet i statsutgifterna, folkundervisningens höjande, arbetsinställningar, kooperativföreningar, statshjelp för arbetarne, jordstyckningens främjande — kommer författaren slutligen till det rätta bote-medlet, nämligen det att göra jorden till gemensam egen-dom, hvilket ock framgår såsom en naturlig slutföljd af hela den föregående framställningen.

På ett klart och öfvertygande sätt ådagalägger förfat-taren den upprörande orättvisa, som ligger i enskild egande-rätt till jord. Rätten till privategendom är ju i grunden ingenting annat än individens rätt att bruka sina egna kraf-ter och åtnjuta frukterna af sina egna ansträngningar. Hvad skulle den väl annars vara? Naturen erbjuder ju sina gåf-vor åt alla utan åtskilnad. Det beror blott på människan att mottaga och bearbeta dem för sina ändamål eller — i fråga om organismer, som tjena henne till näring eller an-nan nytta — med konst åstadkomma de för deras fram-komst och förökelse gynsammaste vilkoren. Denna men-niskans naturliga rättighet utesluter hvarje annat slags egan-derätt. Ty hon kan icke åtnjuta rättigheten till produkten af sitt arbete utan att ha rättighet till fritt bruk af de till-fällen naturen erbjuder henne. Dessa tillfällen äro fästa vid den allt bärande och alstrande jorden, utan hvilken människans arbete ingenting kan producera. Att erkänna någons eller någras rätt att monopolisera dessa tillfällen, d. v. s. att erkänna privat eganderätt till jord, är således att förneka människans rätt till sitt eget arbete och dess frukter. Har hvarje människa rättighet att ega sig sjelf, sitt arbete och produkten deraf, då har ingen människa rättighet att ega någonting, som icke är antingen en pro-dukt af hennes eget arbete eller af någon annans arbete, från hvilken rättigheten genom gåfva eller byte öfvergått.

till henne. Alla människors lika rätt till begagnande af jord är därför äfven så klar som deras lika rätt att andas luften. Denna rätt är naturlig och oafhärdbar. Att förneka den är detsamma som att antaga, att en del människor ha bättre rätt att lefva än andra. Detta antagande är i sjelfva verket den tysta förutsättningen för hela den närvarande, på privateganderätt till jorden hvilande samhällsbyggnaden. Att Malthus genom sin lära om öfverbefolkning gaf ett skenfagert stöd åt detta antagande — just detta var det som gjorde honom så populär hos de herskande klasserna, som förmådde regerande furstar att sända honom ordensdekorationer och rike män att vilja gifva honom lifstidspension.

Denna stora orättvisa — att jorden är privategendom — ligger till grund för alla andra orättvisor, gör den ene människan till den andres slaf och bibehåller städse slafveriet — äfven der det till namnet blifvit afskaffadt — under hvilka nya förklådnader det än må framträda. Att en del — stor eller liten — af jordens yta skall tillhöra den, som en gång tagit den i besittning, och hans rättsinnehafvare under alla kommande generationer — med uteslutande af alla andra — är aldeles lika som, om den, hvilken kommit först till ett gästabad, skulle ha rätt att vända alla stolarne och utestänga alla senare ankommande från bordet, eller som om den, som kommer först in i en jernvägskupé, skulle ha rätt att upptaga så många platser han ville och der breda ut sin packning. Han får göra det så länge han är ensam; men när flere passagerare komma in, måste han maka åt sig. Förhållandet är fullt analogt. Hade väl människor i förra generationen eller för hundra år sedan eller för tusen år sedan bättre rätt till denna verlden än vi? Om icke — hvarför skulle då vi underkasta oss deras förfogande öfver större eller mindre delar af jordens yta till förmån för sina efterkommande och för dem, som inträda i dessas förmenta rätt, och till skada för det öfriga människoslägtet under alla kommande släktled? Monopoliserandet af jord

såsom privategendom är stöld från samhället, från menskligheten — icke en vanlig stöld, som skett en gång i tiden, men hvilkens verkningar sedermera upphört, utan en stöld, som ständigt fortsättes, en stöld, som beröfvar de barn, hvilka nu födas till världen, deras bordsrätt.

I ett intressant kapitel om "den privata eganderätten till jord historiskt betraktad" visar författaren, att i de ursprungliga samhällena jorden varit gemensam egendom, och att den endast genom usurpation blifvit privategendom, och att den gängse åsigten, att privat eganderätt till densamma är nödvändig för samhället, endast kommer från en okunighet, som icke kan se bortom det omedelbart förhandenvarande.

Författaren visar ohållbarheten af antagandet, att privat jordegendom är nödvändig, för att jorden skall blifva väl brukad. Det förhåller sig alldeles tvärtom. Behandlades all jord såsom samhällets egendom, skulle den blifva brukad och förbättrad, så snart behof deraf visade sig. Men då den behandlas såsom privategendom, kan egaren hindra andra från att bruka och förbättra hvad han sjelf icke vill eller kan bruka eller förbättra. Detta visar sig i England, i Amerika och öfver allt. I de tätast bebyggda delarne af Förenta Staterna fins jord nog för att underhålla en tre eller fyra gånger så stor folkmängd som den närvarande. Men den jorden ligger obrukad, emedan egarne hålla på den till höga spekulationspriser, och de som vilja ha jord att odla nödgas söka ett hem långt bort i vildmarken, der deras arbete blifver vida mindre produktivt.

Så häpnadsväckande stor den omhvälfning än är, som författaren förordar, så föga revolutionärt är det sätt, hvarpå han vill ha densamma genomförd. Han vill för ingen del att staten skall taga jorden ifrån de nuvarande innehafvarne och utskifta den på nytt. Detta skulle vara att onödigtvis stöta de närvarande sederna och åsigtorna och onödigtvis utvidga styrelsens åligganden; båda delarne böra undvikas. Det är, säger han, ett axiom inom statskonsten, att stora

förändringar bäst genomföras under de gamla formerna. Detta är det naturliga sättet. När naturen vill skapa en högre typ, så tager hon en lägre och utvecklar den. Äfven för den sociala utvecklingen är detta lagen. Det behöfs alls icke att indraga den enskilda jordegendomen; det är alldeles tillräckligt att indraga jordräntan till staten under form af en grundskatt och afskaffa alla andra skatter. Jorden förblifver till formen privategendom såsom förut; den köpes, säljes, går i arf såsom förut. Innehafvaren behåller en bråkdel af jordräntan, i alla händelser ej mera än hvad staten skulle få utgifva i förvaltningskostnader, om den omedelbart förfogade öfver och utarrenderade jorden. Det öfriga tillfaller staten, som sålunda blifver universaljordegare utan att kalla sig så och utan att antaga en enda ny funktion.

Denna radikala skattereform skall medföra de mest genomgripande verkningar med hänsyn till rikedomens produktion och fördelning. Beskattningen, som nu utgör en hämsko på produktionen, skall då sporra och uppmuntra densamma; den, som planterar en trädgård eller bygger ett hus, skall icke betala mera i skatt, än om han låte samma jordfläck ligga obegagnad. Ingen skall ha råd att ega jord utan att på bästa sätt tillgodogöra sig densamma. Då köp af jord icke mera medför öfverlåtandet af jordräntan, utan denna tillfaller staten, måste jordegendomens saluvärde öfverallt gå ned. Då jordräntan ej mera tillfaller den enskilde jordegaren, skall tendensen till jordvärdets spekulativa stegring upphöra af sig sjelf, och ofantliga jordrymder, som nu i afvaktan på sådan prisstegring ligga obegagnade, skola då säljas åt nybyggare till rent nominella priser. Den derigenom uppkommande större lättheten för arbetaren att blifva sin egen arbetsgifvare skall för honom göra det möjligt att på fördelaktigare vilkor än nu utlega sitt arbete. Både arbete och kapital skola vinna genom upphörandet af de spekulativa jordvärdena, och de skola behålla hvad som nu tages ifrån dem såsom skatt. En ny jemnvigt mellan jordräntan å ena sidan, arbetslönen och kapitalräntan å den

andra skall sålunda uppstå, och de båda senare skola i regeln blifva högre än nu.

Sedan denna jemnvigt uppnåtts, skall — såsom följd af en ofantlig tillväxt i arbetets produktivitet — jordröntan åter börja stiga. Men som den då icke tillfaller ett antal individer, utan sjelfva samhället, och sålunda kan användas till allas nytta, blifver dess tillväxt till fördel för hvarje samhällsmedlem. Samma orsak, som inom det närvarande samhället skapar en allt större olikhet i människornas lefnadsvilkor, nämligen detta jordröntans stigande som håller jemna steg med kulturutvecklingen, skall således då medföra en allt större jemnlighet.

Författaren målar i lifliga färger det nya samhällstillstånd, som slutligen skall framgå ur denna enkla och dock så stora reform. Så mycket än hans framställning här af öfverträffar våra djerfvaste drömmar, framgår den dock med strängt logisk konsekvens ur hans föregående utredning af jordröntans natur och dess förhållande till arbetet och kapitalet.

Författarens sociala åsikter stå i det närmaste samband med hans religiöst sedliga verldsåskådning. Han har fått syn på, att lösningen af vår tids religiösa fråga står i det närmaste samband med och beror af lösningen af det stora ekonomiska problem, som han i sina arbeten behandlar. Den malthusiska läran bekräftas nämligen skenbart af de egendomslösa klassernas erfarenhet och tilltalar de egendomsegande klassernas sjelfviskhet. Det är nämligen under närvarande egendomsförhållanden sjelfklart för den fattige, att han blifver fattigare, ju flere barn han får; och den rike mannen finner i Malthus' lära en filosofi, enligt hvilken han vid sina yppiga fester kan förjaga bilden af den utanför hans dörr med hungerns qual kämpande Lazarus, en filosofi enligt hvilken rikedomen kan med godt samvete knäppa igen sin plånbok när fattigdomen begär en allmosa. Ty fattigdom, brist och svält äro enligt denna teori ett resultat af allmänna lagar, mot hvilka det vore fruktlöst att kämpa.

Denna teori har funnit ett nytt stöd i våra dagars utvecklingsfilosofi, denna universella tillämpning af darwinismens lära, hvilken åter, såsom Darwin sjelf erkänt, har sina rötter i Malthus' teori. En verldsåskådning har arbetat sig fram, enligt hvilken framåtskridandet är resultatet af krafter, som verka till släktets höjande långsamt, oafbrutet, obevekligt; utan hänsyn till individerna. Krig, slafveri, tyranni, vidskepelse, hungersnöd och pest, brist och elände äro verkande orsaker som drifva människan framåt genom att undanrödja lägre människotyper och utvidga de högre; ärftligheten är den makt, genom hvilken framstegen bevaras, och de gamla framstegen blifva ett underlag för nya och högre. Det naturliga urvalet genom kampen för tillvaron och de lifskraftigaste individernas öfverlevande skall sålunda vara principen för framåtskridandet. De moderna filosofernas påstående, att detta skall vara den starkaste sporre till att arbeta för reformer inom samhället, jemför författaren — enligt vårt förmenande på goda skäl — med de gamla kalvinistiske teologernas påstående, att läran om en del människors förutbestämmelse till evig salighet och andras till evig fördömelse skulle vara det starkaste motiv för allas pligt att kämpa för frälsningen. Men klart är att denna moderna filosofi följdriktigt utesluter tanken på hvarje mänsklig individs oändliga värde och betydelse och på en gudomlig verldsstyrelse som tager hänsyn till och vårdar sig om individerna, eller med andra ord utesluter idéen om Guds faderskap och alla människors broderskap. Häraf kommer, att i våra dagar förnekelsen vinner allt mera insteg, ej blott förnekelsen af de kyrkliga dogmerna, utan en förnekelse af de högre religionernas innersta och högsta principer, en förnekelse af tron på en försyn och på ett lif efter detta samt af mensklighetens gemensamma ansvarighet. Derför ha de storslagna religiöst reformatoriska rörelserna stannat vid de första ansatserna och lemnat rum för en allt mera sig utbredande materialism och pessimism, medan å andra sidan en sjuklig pietism vinner alltmera insteg, som flyr från jord-

lifvet och dess intressen för att endast söka ett himmelrike och en salighet bortom grafven.

Från dessa missriktningar på det andliga lifvets område skola vi förgäfvos söka räddning, så länge vi icke frigöra oss från de djupt inrotade fördomarne om de närvarande egendomsförhållandenas nödvändighet och de närvarande missförhållandenas oundviklighet. Den sociala frågans lösning — ty det fins verkligen *en* sådan, i hvilken de många sociala frågorna äro sammanfattade, såsom vår författare på ett lysande sätt ådagalagt — är således det första steget till den religiösa frågans lösning. Till en ljusare, tröstefullare lifsuppfattning, till en djupare tro på Gud och menskligheten, till en renare kärlek till människorna skola vi komma först då, när vi lärt oss inse att ett samhälle, som gör ett sant menskligt lif möjligt för alla människor, icke är någon utopi. Henry George visar att den väg som leder till dess förverkligande betecknas genom detta nihilisternas valspråk — men lugnare, djupare, renare uppfattadt — jord och frihet.

I marginalen.

Små randteckningar af **Gustaf Gullberg.**

Efter publicistmötet, som hölls i sommarvärmen, kom koleran som höll sig i södern.

Denna märkvärdiga sammanställning är icke afsigtlig, men när jag tänker på saken så förefaller det mig likt en händelse, som ser ut som en tanke.

Ty om solen, såsom Hamlet säger, kan kläcka maskar i en död hund, så ser jag intet hinder för att 198 tidningsmäns fyra dygn långa skräppratande kan fylla luften ända ned till Marseille med de styggaste mikrober och andra små söta farsotsfödande djur.

Men om således publicistmötet oafsigtligt kommit den gamla, den *friska*, den fjellhöga nords sanitära aktier att sjunka betydligt under pari, så gör det ingenting, ty samma utmärkta nords storhetsaktier höjdes i stället snart i utlandet af all storhets nuvarande källa här i landet.

Visserligen försökte det *gamla* Aftonbladet att åter få dem att sjunka under påstående att Pall Mall Gazette var det enda organ i världen som kunde låta inbilla sig att herr L. O. S. var den som utgjorde balansen i Sverige, men det får det *nya* Aftonbladet sota för, och våra storhetsaktier stiga, underblåsta af herr L. O. S., lika högt som dennes allra högst flygande planer.

* * *

Max Nordau tycker inte om storheter, han erkänner inga sådana, utan försökte spränga dem alla i luften med

sina konventionella nutidslögner; och Utklipporna vid Karlskrona, som äro gjorda af samma materia som Nordau, lågo och lurpassade på att hjälpa honom i hans sträfvanden med att sätta hans kristliga höghet af Monaco på grund.

Den goda prinsen och hans Hironnelle höllo på att blifva alldeles bet på kuppen, men tack vare knektarne i Karlskrona. fick prinsen helsa på både vår kung och våra damer, hvilka skam till sägandes icke gå af för hackor.

Det gjorde föröfrigt icke heller goodtemplarmötet i somras, som visserligen påminte om vatten, men om toddyvatten, riktigt sjudande toddyvatten, ty hett gick det till. Och redaktör Wall tyckte nog det stötte på rakvatten, riktigt hett rakvatten, när monsieur Hurtig gjorde sitt stora "reform" försök att sätta Dagens Nyheter bland skandaltidningarne.

Men det gick inte!

Man kan väl vara goodtemplarvän fastän man inte tycker om vatten i enbar form eller ens tillsammans med bara brödet.

* * *

Vatten och bröd!

De orden klinga nu endast som en dyster och hemsk saga från gångna, leda tider.

Då fattigmannen fick gälda med sin kropp hvad rikmannen betalte med sitt guld, och suparens hustru och barn förbannade bränvinets förbannelser.

Men nu är det slut med vatten och brödstraffet, och gardisten Petterson är vederbörligen inskrifven i verldshistorien såsom den siste amatören af denna rätt.

Lefve Petterson!

* * *

Ned med Petterson!

Inte gardisten — han lefve! — utan riksdagsmannakandidaten!

Ur dagens krönika. IV. 3—4.

Ned med *alla* riksdagsmannakandidater! Åhnej, ned bara med de konservativa! Nej, ned med de liberala! De moderata! de moderatliberala! de radikala, de liberalradikala! de konservativliberala — — ja, ja, ned och opp med dem allihop!! —

Det var ett förskräckligt väsen det hölls vid riksdagsvalen i höstas. Luften var fylld med sprängämnen och när bönderna ville ha regn stälde de genast till ett valmöte.

Det hjälpte ofelbart, ty luften laddades med elektricitet och derpå följer alltid regn. Så *det* goda hade då valen med sig.

Det var en nederbördens tid, och i bladen regnade det artiklar, som det regnar cognac när den fattige inte har något vatten. Röda artiklar och gråa artiklar och brokiga och tokiga.

Och så kom Marcellus med än en bok om Norge, och det var det tokigaste.

* * *

Tre engelsmän råkade i klistret under sin lustresa i Sverige och hans majestät konungen råkade ut för åska och blixn på sin lustresa i England.

Se, när en kung är utsatt för faror så är det faror som duga. Två element sammansvuro sig mot honom, men han undgick både ombordläggningens Scylla och åskvädrets Charybdis. Ty — intet är det lätt att ta bugt på en svensk kung. —

Och icke heller lätt att få stridstopparna i världen utrotade! Äfven om man pratar i Genève och skrifver i "Tiden" aldrig så mycket.

Men det går med tiden, och *det* goda hade då fredsmötet i Genève med sig, att vi fingo veta att kongresser kunna hållas utan 20 kronors middagar, men i stället med 75-öres-sexor.

Hvilket borde tagas ad notam i vårt fattiga Sverige med Hasselbacksfestmiddagsraseri.

* * *

Hell dig undervisningskomité! Hell dig latintvångsborttagande komité!

Jag riktigt tycker mig förnimma huru en lättnadssuck, född i unga bröst, fortplantar sig från sal till sal från stad till stad, huru den växer och växer och huru det gamla latinmöglet för denna pust yr omkring som dam för sopviskan, medan de gamla perukstockarne, som glömt sig qvar i en svunnen verld, med förtviflan haka sig fast vid hvarje liten spillra af den ädttligen krossade i dubbel bemärkelse antika lögnen.

Jag tycker mig se de glädjestrålände miner, hvarmed Ovidius, Livius och hvad de alla heta de gamla storgubbarne, kastas undan i gömda vrår, af unga händer, som för länge sedan ända till dödströtthet fingrat deras tunglästa blad, och huru de med fröjd vända sig från klassicitetens gråa förtorkade stubbar, på hvilka inga frukter växa, till nutidens lifsvarma, saftiga stammar, "des Lebens goldner Baum", som skänker lif.

Huru de som nya bildstormare gripa sig an med att rycka upp den "rot" som enligt humanisterna bär hela vår odling, men som i verkligheten endast är en parasit, en snyltväxt, som stjälar en orimlig del af vår kraft, vår tid och vår anda!

Måtte det blott lyckas!

* * *

Kriget i Skåne vågar jag icke vidröra, åtminstone inte herrar lifgardisters deltagande deri, ty då kunde jag få ett åtal, och på läkarekongressen var jag inte med.

Herrar Gamél och Raahauge tycker jag kunde ta hvarandra i hand och inte röra upp himmel och jord för en örfil.

Prestkonferensen ger jag tu... — tyst min mun, du kan bli beslaglagd — och handelsföreningens möte, industriidkaremötet och juristmötet med!

Nej inte juristmötet — det var ett fint möte och ett nobelt möte och både häradshöfding Hultgren och filosofie doktor Bernadotte voro med på mötet. — Och nu ger det sig om de oskyldigt häktade skola få statsersättning eller om hvilken kitslig stadsfiskal som helst skall kunna sätta oss i finkan en sen operaqväll utan att vara skyldig bjuda på sillfrukost dagen derpå!

För öfrigt glömde jag nämna att prestkonferensen verkligen hade en humoristisk episod — då en talare yrkade på en långsam död genom svält för alla våra bokförläggare — missionsföreningens bokförlags föreståndare undantagen.

Motionen lät icke ordagrant så men meningen var densamma. Bort med alla böcker, ty de äro alla syndiga utom Arndts postilla, Schartaus katekes och gamla Bibeln.

Men när festmiddagen hade varit så tror jag den siste värde talaren flyttade undan sina teologiska luntor från nattduksbordet och grep till "Dagens krönika", hvilken är en angenäm och lättsmält lektyr som hindrar folk att sofva för tidigt efter maten, hvilket enligt alla gamla rön är lika skadligt som supa på ölost.

* * *

Judic!

Det ordet, det namnet, låter det icke precis som en slängkyss af fina fingrar från svällande korallröd mun?

Det tycker jag; det ligger leende i det, varmt och skälmskt på samma gång.

Men vi fingo icke höra henne och icke se henne — det var bara köbenhavnarne som fingo det nöjet, och den grekiske kungen och prins Waldemar de blefvo pin verliebta och smögo sig bakvägen in igen, sedan de en gång officielt lemnat Tivoli med pappa.

Men ha de då ingen snäll och vaksam mamma, som ser efter dem, då de äro ute på slika vägar.

Ne me chatouillezpas! skrattade Judic och det kittlade köbenhavrnarnes fåfänga att hon trodde dem vara så skälmaktiga i fingrarne.

Men till Stockholm kom hon ej. Och våra prinsar, de hålla sig vackert borta från slikt. Om ett par tjog svarta prinsessor på någon ö tusen mil bort dansa kankan i morgondrägt för vår prins, så blåser det bort för första hafsflägt, men Judic -- vade retro -- —!

* * *

Skilnaden mellan Judic och ett sprucket kakelugnsrör är den, att Judic satte eld i köbenhavrnarnes hjertekamrar, men ett sprucket kakelugnsrör satte eld i Kristiansborgs slotts alla gemak och kamrar.

Och kamrarne blefvo utan kamrar att sammanträda i, hvilket låter märkvärdigt, men är en riksdagsssanning.

Och nu föreslår man att lägga två styfrar skatt på hvarje half bajer i det danska konungariket för att på denna maltstarka grund bygga upp ett nytt slott åt ett älskadt kungahus.

Bara inte humlens bitterhet kommer det vackra förslaget på skam!

* * *

Liksom bitterheten grumlar det goda förhållandet mellan Sigtuna stads rådmän, borgmästare och stadsfiskal!

Ty de äro bittra på hvarandra så det förslår, bittrare än kammarherren var på Arnoldsson för det han blef riksdagsman i Sorunda, och bittrare än gubben Lindström är mot Hedin för det han blef riksdagsman i Stockholm.

Men han är det inte ännu! Han är bara en öfverklagad, och Gustafsson och Hammarlund och alla de andra sexton äro bara öfverklagade.

Men Lindström är den öfverklagande, hvilket är bra mycket hvassare.

Men valmännen äro de beklagade, ifall det skulle hända att de få ruska upp sig än en gång och stå och trängas i unkna vallokaler och hundsvotteras i tidningarne om de inte skrifva sina valsedlar efter redaktionernas resp. näsor, eller bära norska fanor på röda stänger för röda norskvänner.

* * *

Och så "Giftas"!

Redaktören af Dagens krönika ställer alltid så vänligt till, att det pikantaste af halfårets allt pikanta redan är behandladt af någon annan när titulus undertecknad kommer med sin chronique.

Jag tiger således om "Giftas", destomera som mina åsichter lätt kunde bli åtalade, äfven de.

Det är förresten en komisk sak med den Strindberg. Han är bestämdt född att föra chambrière.

Jag tänker mig alltid den situation som den högsta njutning för honom, då han finge hela menskligheten i en person löpande kring i en cirkus i en lång lina, hvars ända han hölle i sin starka hand.

Klatsch, klatsch! Vill du löpa din rackare! Och så skulle chambriären smälla om ryggen på den stackaren eller rackaren menskligheten, så röda fåror skulle visa framfarten af Strindbergs stora, sköna hat.

* * *

"Århundredets gåta" vill Ni väl ej jag skall söka lösa? Jag menar mr Bishops konst.

Jag ville i ett Stockholmsblad framdraga de skäl jag funno tala för att mannen var en äkta humbugist, en "smart" amerikanare, men hufvudredaktören bad mig stoppa manuskriptet i rockfickan, stänga dörren utifrån och komma ihåg att det fins mycket mellan himmel och jord, hvarom vår filosofi inte drömmer.

* * *

Och det är visst, att hade herr L. H. Vult von Steyern kunnat drömma om hvad måndagen den 20 oktober skulle komma att bära i sitt sköte, så hade herr Strindberg suttit i lugn i Génève och Albert Bonnier icke haft några sömnlösa nätter.

Men herr Steyern är ingen tankeläsare...

Och regeringen inte heller...

Men det är herr Josephsson, och därför gaf han Lycko-Pers resa den dagen, och eklärerade teatern festligt.

Och herrar handskmakare äro tankeläsare...

Ty de visste att den qvällen skulle tusen par handskar spräckas på nya teatern. Och det slog in.

* * *

Skall jag skildra jublet, hurraropen, inropningarne, ovationerna och demonstrationerna för Strindberg i dessa dar?

Nej, hvad batar det? Jag gör ju bara små randteckningar i marginalen, och dessa dagens betydelsefulla händelser äro ju redan så utförligt skildrade i alla tidningar, att publiken hunnit tröttna.

* * *

Långholmen eller inte — det är nu frågan för dagen. *

---

* I samma ögonblick, som detta ark lägges under pressen, fyller ordet *frikänd* hvarje tänkandes hjerta med glädje. Att säga något mera torde vara öfverflödigt. *Red.*

Från de anklagades bänk.

---

*E. G. Geijer, H. B. Palmær, Vilhelm von Braun och
August Strindberg för religionsbrott inför världsliga
åklagaremakten.*

För omkring 100 år sedan skref den oförarglige skämtaren Kexel — då han genom sina "Tidsfördrif på gäldstugan" åstadkommit seqvester och böter i anledning af förment gäckeri af Guds ord, d. v. s. af presterna! — följande rader.

"Det är tilläfventyrs med böcker likasom med kättare. Begge leda till större delen sitt ursprung ifrån ärelystnad. Begge vinna de sin tillväxt, alltefter som de blifva mer angifna och förföljda. Det är sällan innehållet af en bok, som skadar, det är andras uttydning. Hvar och en dömer efter sin känsla. En procentare, som läser "L'Avare" af Molière, säger, att den är ett försvar för yppighet och elak hushållning. En andäktig skrymtare, som händelsevis råkar få se en representation af Tartuffe, utropar på ögonblicket, att alla religionens grundvalar deruti äro rubbade. Ingen tänkande läsare i Europa visste, att Rousseau, Montesquieu, Helvetius och andra stora författare, hade vunnit ett rum på den ansenliga listan af ateister och försmädare, förrän det hade fallit några stycken skolmästare i Paris in, att annonsera dem under denna oväntade karakter. Rousseaus och Montesquieus likar äro öfvermåttan sällsynta, men kritiska och intoleranta skolmästare finnas, tyvärr, öfverallt."

Förhållandena äro, märkvärdigt nog, sedan detta skrefs, icke mycket förändrade i detta afseende i vårt land. Vi behöfva icke säga, hvarpå vi härmed syfta, men innan vi öfvergå till dagens "cause célèbre" skola vi redogöra för några bland de märkligare bland liknande föregående mål. Vi lemna härvid ur räkningen irrlärighetsmålet mot C. J. L. Almqvist, eftersom detta icke utagerades inför världslig myndighet, utan inför Upsala domkapitel. Att börja med, stanna vi vid

Åtalet mot E. G. Geijer.

Det märkligaste af de åtal för religionsbrott på grund af Tryckfrihetsförordningens 3:dje paragraf, hvilka sedan denna förordnings antagande egt rum, är anklagelsen mot vår frejdade häfdateknare och tänkare Erik Gustaf Geijer. I sin år 1820 utgifna bok "Thorild, tillika en filosofisk eller ofilosofisk bekännelse" hade denne yttrat: "Läran om tre personer i en gudom förefaller mig som en olycklig metafysisk spetsfundighet och tillika såsom en början till den för kristendomen främmande polyteism, som genom jungfru Marias och helgonens tillbedjande i romerska kyrkan ytterligare utbildades... Trefaldigheten hörer till Guds uppenbarelse i tiden, ej till det eviga väsendet." Och på ett annat ställe i samma bok: "Kristendomen är den enda konsekventa och lefvande monoteismen, nämligen då läran om de tre personerna i gudomen utgår; hvilken ock gifvit anledning till den krassa idéen om försoningsläran, att den andra personen i gudomen skulle med att offra sig själf, försona och tillfyllestgöra den första personens straffande rättfärdighet." Dessa satser fann då varande hofkansleren G. af Wetterstedt så stridande mot den evangelisklutherska läran, att han öfverlemnade boken till justitiekanslersämbetet för vidtagande af laga åtgärd; hvarefter justitiekansleren E. J. Bergenschöld anbefalde stadsfiskalen C. A. Ekström i Upsala att uttaga stämning på författaren hos Consistorium

Academicum (i enlighet med den då gällande akademiska jurisdiktionen) samt yrka att samma konsistorium måtte genast belägga boken med qvarstad. Stämningen utfärdades den 17 januari 1821, men qvarstaden egde rum först den 3 februari. Ansvar yrkades, enligt 3 paragrafen 2 momentet Tryckfrihetsförordningen, för förnekelse af den rena evangeliska läran, hvarå straffet var landsförvisning. I sin skrivelse till hofkanslersemetets ombud i Upsala förklarade greve G. af Wetterstedt, att Geijers ofvan anförda yttranden voro af den art, att man ej bort kunna vänta dem "af en sådan författare, af en sådan lärare vid ett lärosäte", samt att då de en gång voro i offentligt tryck framställda och sålunda "upphört att vara den enskilda öfvertygelsens tillhörighet, och deremot kunna verka på andras", så måste hos honom (hofkansleren) allt afseende på personen gifva vika för afseende på saken". Ja uttrycket: "den krassa idéen om försoningsläran" betecknade han till och med såsom "ännu mera smädande".

I sitt den 27 januari afgifna svaromål anmärkte Geijer först, att han redan på grund af den definition af ren evangelisk lära, som gafs af det emot honom åberopade lagrummet efter ordalydelsen fattadt — "förnekelsen af en Gud och ett lif efter detta eller af den rena evangeliska läran" — borde frikännas, då ingen påstått eller kunde påstå, att han förnekat dessa båda grundsanningar. Men äfven om man med åklagaren betraktade uttrycket "den rena evangeliska läran" såsom liktydigt med den evangelisk-lutherska bekännelsen, sådan denna i de af svenska församlingen antagna symboliska böckerna är uttryckt, ansåg han sin sak lika klar. De symboliska böckerna underordna nämligen sig sjelfva under den heliga skrift såsom den enda trosnormen. Och i skriften ha hans yttranden om såväl treenighets- som försoningsläran fullt stöd. Ty der talas om Fader, Son och Ande, men alls icke om några gudomspersoner; fastmera säges det uttryckligen, att "ingen Gud är utan en". Der säges, att Gud var i Kristo och försonade verlden med sig

sjelf, men alls icke att en annan gudomsperson skulle blidka den förstes vrede. Ordet persona — som äfven kan betyda representation af ett tillstånd eller en handling — infördes, i fråga om treenigheten, först i 3:dje årh. af Tertullianus, såsom öfversättning af ett grekiskt ord (*ὑποστασις*). Geijer kunde därför icke uppfatta treenigheten på annat sätt än att Gud uppenbarat sig såsom Fader i naturen, såsom Son i menskligheten och såsom Ande i ordet och dess verkningar, tron och kärleken, hvarför han icke heller kunde uppfatta försoningen i den meningen, att *en* person försonat *en annan*. Häruti hade han ock på sin sida den svenska kyrkans då gällande religionslärobok, Lindbloms katekes, der endast uppenbarelsetreenigheten, icke väsentreenigheten betonas, der det blott säges att Fadren *kallas* den första personen, Sonen den andre och den Helige Ande den tredje. Geijer medgaf oförbehållsamt, att hans framställning af treenigheten och försoningen afvek från det *vanliga* lärobegreppet. Men dermed hade han ingalunda erkänt sig skyldig till den mot honom gjorda anklagelsen, ty "att det *vanliga* lärobegreppet ej är det samma som det *stadgade*, lærer hvar och en medgifva, som känner de olika föreställningssätt, hvilka inom gränserna af ett stadgadt lärobegrepp i frågan om djupsinnigare dogmer i olika tider varit gängse." Med uttrycket "krass idé" hade han ju endast betecknat uppfattningen att en *annan* gudomsperson skulle blidka den förstes vrede, icke den kristliga läran om försoningen i och för sig. Han betonade det egendomliga uti att hofkansleren betecknat nämnda uttryck till och med såsom i högre grad smädande och sålunda i sjelfva verket *beskyllt* honom för förbrytelse mot tryckfrihetsförordningens 3:dje paragraf 1:sta moment (om hädelse och gäckeri) oaktadt han å honom yrkat ansvar endast ef-2:dra momentet (om förnekelse af den rena evangeliska läran).

I sitt den 7 febr. 1821 afgifna slutpåstående betecknade åklagaren den af Geijer åsyftade förändringen af formuleringen af treenighetsläran och försoningsläran såsom öfverflödig, alldenstund uttrycket personer i fråga om denna

lära ej inom kyrkan uppfattades i betydelsen af "trenne särskilda, från hvarannan skiljaktiga väsenden med särskild vilja och förstånd" och tron på försoningen ej såsom endast en bokstafstro på försonarens förtjenst. Här var således i grunden blott fråga om en skiljaktighet i ord. Men det vore en pligt att "afhålla sig från att på ett ovarsamt sätt offentliggöra sin enskilda öfvertygelse, om den ock endast i yttre sken skilde sig från den antagna läroformeln". Han vidhöll, att de åtalade ställena i Geijers bok voro "för lagen åtkomliga".

I sitt den 10 februari afgifna svar visade Geijer, att benämningen tre personer, i fråga om gudomen, icke endast kan utan måste leda till föreställningen om "trenne skiljaktiga väsenden med särskild vilja och förstånd"; och åberopade därför framstående teologers auktoritet sådana som Doederleins, hvilken (i sin *Institutio theologi christiani*) säger sig tvifla, "att läran om de tre personerna kan i folkundervisningen så framställas och förklaras, att faran af triteismen eller villfarelsen om tre Gudars tillvarelse kan undvikas och förstöras".

Då detta svaromål var uppläst, och åklagaren icke vidare hade något att i målet anföra, utsågs juryn. Efter gjorda uteslutningar bestod denna af

konsistorienotarien J. U. Almquist,

prosten M. Floderus,

teol. adjunkten E. Bergström, (valde af åklagaren);

e. o. teol. professorn J. Thorsander,

teol. adjunkten S. Löwenhjelm,

seminariidocenten C. G. Rogberg, (valde af svaranden);

prosten J. Åström,

seminariiprefekten N. Kellström,

häradshöfdingen, grefve Jacob M. Spens, (valde af domstolen).

Den 14 februari 1821 sammanträdde juryn och frikände den anklagade. Geijer bars af de jublande studenterna i triumf från det akademiska konsistoriets lokal till sin

bostad. Tankefrihetens sak hade tillkämpat sig en lysande seger. Ett betydelsefullt prejudikat var vunnet till förmån för den friare tolkning af begreppet "den rena evangeliska läran", som icke slafviskt håller på bekännelseskriaternas bokstaf, utan fastmera tager hänsyn till dessas uttryckliga underordnande af sig sjelfva under bibeln såsom den enda trosnormen och till det menliga förnufts rätt att tolka bibeln. Under skydd af denna tolkning har i en lång följd af år — på ett par beklagliga undantag när, om hvilka vi längre fram skola tala — diskussionen af religiösa frågor inom literaturen och den periodiska pressen varit fri. I kampen för det religiösa framåtskridandet ha viktiga inlägg gjorts genom originalarbeten sådana som N. Ignells och V. Rydbergs, och många af de mest betydande alstren af de progressiva riktningarne i utlandet — såsom Rénans, Colanis, Channings och Parkers skrifter ha genom öfversättningar införlifvats med vår literatur.

Senare religionsprocesser.

Under den period af europeisk reaktion, som följde på revolutionsåret 1848, egde åter några religionsprocesser rum. År 1850 anställdes mot hr F. T. Borg (nu redaktör af Öresundsposten och riksdagsman i Första kammaren), i anledning af ett af honom i Stockholms arbetareförening hållet föredrag, åtal för hädelse mot Gud och förnekelse af den rena evangeliska läran. Det ansvar, som yrkades å honom, var livets förlust (dödsstraff för hädelse kvarstod ännu i svensk lag). Detta åtal är ett af de mest eklatanta exempel hos oss i den nyare tiden på detta kyrkliga afgudereri, som förvexlar en menlig tankebild af gudomligheten, hvilken kan vara och ofta är en vrångbild af densamma, med det högsta väsendet sjelft och förklarar en djerf och frimodig kritik af den förra för hädelse mot det senare. Äfven denna gång firade tankefriheten en seger; Borg blef fullständigt frikänd.

En sämre utgång fick det samma år anställda tryckfrihetsåtalet mot porträttmålaren Pettersson för en artikel i tidningen Reform om Kristi himmelfärd. Den anklagade förklarades af juryn skyldig till brott mot Tryckfrihetsförordningens 3:dje paragraf, 2:dra momentet (förnekelse af den rena evangeliska läran) och dömdes till landsförvisning. Denna dom kunna vi icke anse annorlunda än som en verklig skamfläck för den svenska lagskipningen. Genom densamma förklarades Kristi himmelfärd, i rent yttre och materiel mening, såsom en materiel kropps uppstigande till en himmel i rummet — ty mot någonting annat var argumentationen i nämnda artikel icke riktad — för en väsentlig beståndsdel af den rena evangeliska läran; och en oförvitlig man blef för den i tryck uttalade förnekelsen af en sådan dogm förjagad från sitt fädernesland och måste, då polismyndigheterna i Köpenhamn, dit han skickats, sände honom tillbaka, emedan han saknade alla utvägar att der försörja sig, vistas på en pråm som gjorde turer fram och tillbaka öfver Sundet, till dess han slutligen genom kunglig nåd fick återvända.

Senare på 60-talet blef en sjuttioårig gubbe, pistolsmeden Bergstedt dömd till fängelsestraff för utgifvandet af en öfversättning af Thomas Paines verldsbekanta bok "Förnuftets tidevarf", i hvilken bibeln temligen omildt medfares.

Ännu senare, i början af 1870-talet, lagfördes och böt-fälldes Dalabonden Gunnars Lars Larsson för sin skrift "Det eviga evangeliums katekes", hvori han, stödjande sig på några bibelställen, betänkligt nog påstår, att i det tusenåriga riket de troende skola ha flere hustrur. Detta tycktes smaka af mormonism. Författaren hade visserligen icke uppmanat till införande af månggifte nu, utan endast, med förment stöd af bibeln, profeterat om hvad som en gång skall ske i det tusenåriga riket. Men det halp ej. Den rena evangeliska läran kräfdde åter ett offer.

Det genom det Geijerska tryckfrihetsmålets utgång gifna prejudikatet till förmån för den möjligast fria tolkning af begreppet "ren evangelisk lära" har för öfrigt fått gälla,

ja, äfven den sålunda utvidgade gränsen för yttrandefriheten i religiösa frågor har mångfaldiga gånger öfverskridits, utan att några repressiva åtgärder vidtagits. Man skulle — att döma af fakta — nästan kunna tro, att vederbörande myndigheter antagit att endast då statuera ett exempel, när någon person i ett anspråkslösare läge, utan lärdom, förnögenhet eller samhällsställning — med ett ord någon af underklassen — försyndar sig mot den kyrkliga renlärigheten. Först i dessa dagar har man inslagit en annan väg; men nu gällde det också att komma åt en snillrik och i vidsträckt kretsar högt värderad och uppbyren men af öfverklassen djupt hatad skriftställare.

Åtalen mot Palmær och Braun.

Äfven tvänne af våra humoristiska skriftställare hafva varit utsatta för åklagaremakten på grund af förmenta hädelser. Inledningen till det för några år sedan under titeln "Eldbränder och gnistor" utgifna urvalet af Palmærs skrifter meddelar en sammandragen redogörelse för den mot honom förefallna aktionen. Den förtjenar emellertid att nu varda i sin helhet för allmänheten återupplifvad, alldenstund åtskilligt i svarandens mästerliga gemmäle har sin tillämpning äfven på nuvarande förhållanden.

Med anledning af Palmærs humoresk "Yttersta domen i Kråkvinkel", som först trycktes i den af förf. utgifna "Östgöta korrespondenten" framkom fiskalen i Linköping med följande anförande.

"För åstadkommande af den bevisning, som nu tillhör mig, anser jag mig endast behöfva fästa Vållofl. Rådstugurättens och blifvande nämnds uppmärksamhet på den gycklande och hånande ton, som i allmänhet genomgår den åtalade artikeln, hvars både titel och ämne: "Yttersta domen", en af vår kristeliga kyrkas viktigaste dogmer, författaren högst opassande lånar ur den heliga skrift och här framställt som en småstadsangelägenhet; huruledes författa-

ren vidare i behandlingen af detta sitt ämne särdeles uti efterföljande meningar och ord: "När qvällen var förlupen, öppnade sig det stora stjerntältet, som var uppspändt öfver slätten. Vår Herre framträdde derur, och genast började skaran af de ringare englarne, eller så till sägandes, englapacket att ropa: hurra! — och vår Herre stälde sig och betraktade oss, arma Kråkvinkelsboar, en god stund — och när han det gjort hade, så gäspade han. Och när han det hade gjort, sade han: 'I ären får allihop; gån och ställen er på min högra sida', tillåtit sig flera den religiösa känslan djupt stötande uttryck. Englapacket, ett uttryck, som tro-ligen ännu ingen författare tillåtit sig, uppträder hurrande. Gud sjelf föreställes gäspande, en lumpen mensklig handling, som om Högsta väsendet icke ens må tänkas. I Hans mun lägges yttrandet: I ären får allihop; och i anseende till dubbelheten i betydelsen af ordet får, tror sig författaren hafva märkt "ett smålöje på den gode Gudens läppar", likasom skulle Gud sjelf gyckla med och förakta sitt eget verk. Sådan är den anda, som uttalar sig i hela artikeln, hvilken icke låter försvara sig dermed, att den förklaras endast som ett skämt, ty ett skämt, riktadt mot heliga ting, blifver efter min öfvertygelse gäckeri med Guds ord, såsom en källa, ur hvilken vi hafva vår kunskap om densamma. I anledning här af anser jag artikeln förgriflig mot 3 § 3 mom. Tryckfrihetsförordningen, och förbehåller mig, att sedan hr magister Palmær, öfver detta mitt memorial sig yttrat, få afgifva mina slutpåståenden i ämnet.

Linköping den 19 november 1838.

Carl M. Öhrnell."

Härpå svarade Palmær:

"Med aktor i detta mål har jag ingenting obytt. Jag ser i honom endast en aktningvärd tjänsteman, som fullgör sin pligt. En mångårig bekantskap har öfvertygat mig, att han af egen drift ej skulle vilja lägga två strå i kors till mitt förfång. Det är således bakom honom, som jag måste söka min fiende. Ryktet har påstått, att tvenne här i sta-

den bösatte prelater, som med eller utan skäl, funnit sig i den åtalade artikeln utpekade, skulle hafva gifvit hr von Hartmansdorff en anstöt. Men jag tror det icke; ty dels är hr von Hertmansdorff så skapad, att han kommer i gång af sig sjelf, då fråga blir att göra sottiser, hvadan man ingalunda behöfver tänka sig hans verksamhet föranledd af främmande impulser; dels hafva hr biskop Hedrén och hr domprosten Lidman, om icke för mycket hjerta, likväl för mycket hufvud, att lössläppa förföljelsen. De inse utan tvifvel, lika så väl som jag, att ett åtal, som under täckmantel af ömhet för Guds ord åsyftar utöfning af enskild hämd, skulle mötas med all den afsky, som det förtjenar. De inse utan tvifvel, lika så väl som jag, att ett åtal måste förskaffa den artikel, som blifvit dess föremål, en mångfaldigt vidsträcktare publicitet och en mångfaldigt större uppmärksamhet, än om åtalet uteblifvit. Fabeln om den gamla behagsjuka damen kan ej vara dem obekant. Gumman, förtretad öfver spegeln, som reflekterade ett skrynkligt, ålderstiget anlete, krossade glaset i hundrade bitar, och vinsten blef, att hundrade skrynkliga, ålderstigna anleten i stället för ett, mötte hennes harmsna öga. Det är följaktligen icke med herr stadsfiskal Öhrnell, ej heller med prelaterna Lidman och Hedrén, som jag i närvarande fall anser mig hafve att skaffa. Det är med hr August von Hartmansdorff. Redan länge, långt förr än jag kunde ana, att en rättegång mot min egen ringa person skulle åt hans utöfning af hofkanslers-embetet gifva den sista, intagande fulländningen, hade jag med ömkan och förvåning skådat hans bragder mot pressen. Han förstod ej och förstår ej ännu i denna stund, att korrektivet mot pressens utsväfningar ligger inom pressen sjelf, att tanke måste sättas mot tanke, åsigt mot åsigt o. s. v. Han förstod ej och förstår ej ännu i denna stund, att förföljelsen blott gifver nya näringsämnen åt de lågor, den äflas att släcka. Han förstod ej och förstår ej ännu i denna stund, att hans indragningar kunde mötas med samma ord dem Fichte sade till studenterna, som ut-

slogo hans fönster: "Ein Stein, Ihr Herren, es ist ein schlechtes Argument!" Han förstod ej och förstår ej ännu i denna stund, att hans aktioner hade syskontycke med bondens be-teende, som kastade ålen i sjön, under utrop: nu drunknar kanaljen! Både vänner och fiender sökte hejda hans ifver, men allt förgäfves. O, då jag skådade detta, huru ofta och uppriktigt suckade jag: "Barmhertige Gud! förläna hr August von Hartmansdorff en smula förstånd, åtminstone så mycket, som han behöfver för att förstå att han inget förstånd har." Men fåfängt stego mina suckar till skyn. Hr von Hartmansdorff fortfor med indragningar, tills hans egen indragning blef nödvändig, och med aktioner, tills han sjelf måste försättas ur aktivitet. Må man ej tro, att dessa uttryck innebära en oädel glädje öfver storhetens fall. Jag fröjdar mig endast att litenheten förlorat sitt privilegium att göra sig stor.

Det åtal, som nu bedrifves mot Östgöta korrespondenten, är både det sista och det befängdaste af alla de åtal, dem hr von Hartmansdorff anställt. Om jag säger, att det är en upp- och nedvändning af sak, så har jag sagt för litet. Om jag tillägger, att det är en in- och utvändning af sak, så har jag sagt mycket, dock icke nog. Men om jag ytterligare tillägger, att det är en bak- och framvändning af sak, så blir karakteristiken skäligen fullständig. Längre fram skall jag något närmare belysa dessa intressanta vändningar. Aktor har, i enlighet med sin instruktion, rubricerat det förmenta brottet som "gäckeri med Guds ord." Huru dermed sig förhåller, kan icke afgöras, förr än noga bestämdt blifvit, hvad som menas med gäckeri och hvad som menas med Guds ord. Jag skall i korthet försöka en sådan bestämning, den Aktor visserligen försökt, men utan framgång. Med gäckeri menas ett skämt, hvori den skämtande uppenbarar ett tydligt förakt för den eller det, hvarmed han skämtar. Med Guds ord åter menas den heliga skrift, ej mer och ej mindre. Om dessa definitioner ega någon giltighet, och det måste de väl, ej mindre inför Aktor,

än inför hvarje annan förnuftig människa, så påstår jag, att artikeln är helt och hållet oskyldig till det brott, för hvilket den åtalas, och måste såsom oskyldig anses, tills motsatsen varder bevisad. Artikeln behandlar ett bibliskt ämne på ett skämtsamt sätt, och det är allt. Något gäckeri med Guds ord finnes der lika litet, som i Fredmans sånger, eller i Noachs ark, eller i åtskilliga andra skrifter af samma slag, som opåtaladt cirkulera i svenska bokhandeln. Härmed tror jag mig hafva besvarat Aktors tillvitelser mot artikeln i sin helhet, och öfvergår nu till granskning af de anmärkningar han vid särskilda ord och uttryck fästade. Aktor stöter sig på följande uttryck: "De ringare englarne eller, så till sägandes, englapacket ropade hurra". Aktor torde lika väl, vid närmare eftersinnande, finna att detta uttryck är oskyldigt. En rangordning eger troligen rum ibland englarne; åtminstone gifver den heliga skrift dertill anledning. När jag nu, i början af artikeln kallat de yppersta englarne excellenser, så måste jag, för att uthålla den en gång påbörjade analogien ända till slut, nödvändigt kalla de ringaste för pack; ty excellenser och pack äro rangordningens Alpha och Omega. Aktor bör således inse, att ordet är taget icke i absolut, utan i relativ mening. Det är endast i jämförelse med de yppersta englarne, som de ringaste fått heta pack; och gerna medgifver jag, att en jämförelse, anställd mellan människorna och dessa englar, så vidt vi om dem ega någon kunskap, skulle utfalla till de senares fördel. Hvad hurrandet åter angår, kan jag mig till favör till och med åberopa en här vid läroverket nyttjad lärobok i dogmatiska theologien, hvarest Angeli sägas Majestatem divinum celebrare. Vidare stöter sig Aktor derpå, att jag låtit Vår Herre gäspa, sedan han en stund betraktat Kråkvinkelsboarna. Aktor kallar gäsningen en lumpen handling. Deri stämman vi ej alldeles öfverens. Gäspar någon vid åhörandet af Tegnér's Frithiof eller af Mozarts Requiem, så är han ett fä, och hans gäsning är visserligen en lumpen handling. Gäspar han åter i en societet, der Kråkvinkelsbefolkningen

samlat sig för att hafva roligt, som man säger — vittnar gäspningen efter mitt ringa förmenande, både om smak och omdömesförmåga. Det kommer således an på hvad man gäspat åt. Gäspningen, i och för sig sjelf, är en indifferent handling. Dessutom bör Aktor försöka inse, att då Gud skall personifieras, måste svaltget mellan det oändliga och det ändliga öfverhoppas, och ett saltomortal vågas, hvartill äfven de transcendentaste professorsben stundom förekommit mig för korta. Följden blir nödvändigt den, att en viss ändlighet grumlar det oändliga, och en viss oändlighet det ändliga. Man kan försinliga saken, om man föreställer sig en kyckling, vid hvilken ännu häfta åtskilliga fragmenter af äggskalet, ur hvilket han utkrupit. Derigenom är kontrasten gifven; lägg dertill hastigheten, hvarmed kontrasten inses, och det komiska står fullvuxet för våra ögon. Efter inhemtande häraf tycker förmodligen Aktor, att alla personifieringar böra undvikas, och kan dervid nästan stödja sig på den heliga skrift, der det heter: du skall icke göra dig något beläte. Men alldenstund så många andra menniskor opåtaladt få göra beläten, så bör det ej heller vara mig förmenadt. Jag har dervid följt Ehrensvärds föreskrift, att framställa Gud så fullkomlig, som möjligt; således i öfverträffande grad utrustad med alla rent mensklige förmågor. Tror ej Aktor, att dertill äfven hörer förmågan att genom gäspning uttrycka sin ledsnad. Låtom oss vara uppriktiga mot hvarann och kommom öfverens derom, att gäspningen egentligen ej är vanhederlig för den gode Guden, utan för Kråkvinkelsboarna, åt hvilka han gäspar. Men för dessa imaginära innevånare i en imaginär stad behöfva vi ingalunda draga handske och bryta lans. Här må således mitt försvar för den anstötliga gäspningen upphöra. Slutligen stöter sig Aktor på Vår Herres uttryck: "I ären får allihop" och på det skimmer af löje, hvilket jag trott mig förmärka omkring hans läppar. "Liksom skulle den gode Guden förakta sitt eget verk!" utropar Aktor. Liksom skulle den gode Guden kunna hafva någon aktning för oss arma syn-

dare! måste jag utropa tillbaka. Vi äro allesamman utan berömmelse inför Gudi, säger den heliga skrift. Gör herr von Hartmansdorff anspråk på Vår Herres aktning, vare hans sak. — Sedan jag nu, punkt för punkt, bemött Aktors anmärkningar, skall jag göra en förklaring, som måste förefalla den vällofliga rätten ganska öppen hjertig och ganska övanlig, den nämligen att mitt försvar, såsom bevisning betraktadt, är hjertans enfaldigt, lika enfaldigt, som Aktors memorial. Det kommer sig af flera skäl. Först deraf, att Aktor nödgats å sin sida att angripa, och jag å min sida att försvara ett skämt, såsom hade det varit ett rent allvar. Vidare deraf, att en dikt, en lek af fantasien, blifvit dragen inför civil, i stället för en estetisk domstol. Vidare deraf, att då man är i delo med herr von Hartmansdorff, blir man något enfaldig, liksom man blir något sotig, då man handterar sot. Vidare deraf att all bevisning är olämplig af satsar, som ligga inom intuitionens område. För den, som ej inser, att en gång ett är ett, blir ett bevis omöjligt; för den, som inser satsens sanning, blir ett bevis öfverflödigt. Det är således min tro, att jag icke med mitt försvar, sådant det hittills visat sig, lyckats att om min oskuld öfvertyga en enda som ej var öfvertygad förut. Lyckligtvis finnes en 3:dje § i vår nu gällande Tryckfrihetsförordning, som stadgar, "att vid pröfningen af en skrift eller ansvaret för densamma de, på hvilka en sådan pröfning ankomma kan, hellre böra fria än fälla, alltid mera fästa sin uppmärksamhet på ämnets och tankens, än på uttryckets lagstridighet, på skriftens åsyftning, än på framställningssättet, och alltid utan rättighet att draga obestämda slutföljder af uttrycken". Det är till denna paragraf, som jag hänvisar de blifvande jurymännen, fullt förvissad, att hvar och en, som genomläser den åtalade artikeln, måste inse, att dess "åsyftning" ingalunda varit gäckeri med Guds ord. Här borde jag upphöra. Men ett uttryck förekommer i Aktors memorial, hvilket jag önskar få besvara med några få, men allvarsamma ord, så allvarsamma, som jag dem mäktar

åstadkomma. "Den religiösa känslan", har — så menar Aktor — blifvit genom min artikel sårad. Om så verkligen förhåller sig, beklagar jag sorgen. "Den religiösa känslan", ej mindre än dess moderna namn, har länge förekommit mig misstänkt. Så vidt jag hunnit göra bekantskap med densamma, är den särdeles pjunkig och ömtålig. Den ropar aj! vid minsta beröring, liksom en svullen. Sin styrka visar den i exstaser. Vore det ej måhända rätt så godt, att gifva den "religiösa känslan" på båten, och taga den gamla, simpla gudfruktigheten till nåder igen, sådan som våra fäder den hade. Den är frisk och glad. Den visar sin styrka i handling och i försakelse.

Linköping den 3 december 1838.

H. B. Palmær."

Ytterligare inkom stadsfiskalen med följande skrifvelse: "Härmed får jag förnya mitt påstående, att författaren till artikeln "Yttersta domen i Kråkvinkel" genom de yttranden, han derutinnan sig tillåtit, förbrutit sig mot 3 § 3 mom. i Tryckfrihetsförordningen; i följd hvaraf jag alltså yrkar att herr magister H. B. Palmær, i händelse han af blifvande jurymän varder skyldig förklarad, måtte på grund af nyssnämnda lagrum, jemfördt med 4 § 7 mom. i samma lag, dömas pligtig att i tvåböte utgifva två hundra riksdaler, samt att de tvenne nummer af tidningen, som innehålla åtalade artikeln, må varda konfiskerade; hvarförutom, och då hr magister Palmær uti sin förklaring dels inblandat det, som till saken ej rätteligen hörer, och dels begagnat ett missfirmligt skrifsätt, jag slutligen yrkar, att han, huru än hufvudfrågan må utfalla, måtte därför fällas till det bötesansvar lag i ty fall stadgar.

Linköping den 10 december 1838.

Carl M. Öhrnell."

Svaranden förmälde nu det han icke ville hafva del af Aktors slutpåståenden, för att desamma skriftligen besvara, utan åberopade han i hufvudsaken sin, sista rättegångstillfället ingifna, försvarsskrift, och androg, beträffande Aktors

påstående om ansvar för det svaranden skulle i sitt skriftliga genmäle inblandat hvad till saken ej rätteligen hörde, samt i öfrigt begagnat missfirmeligt skriftsätt, att dessa påståenden icke förtjenade afseende, enär Aktor desamma icke med någon bevisning understödt, samt att svaranden, under förmenande att hans nej vore likå godt som Aktors ja, förnekade både att han i sin skrift inblandat något, som till saken ej hörde, och att han begagnat missfirmeligt skriftsätt.*

Utgången af det hela blef att Palmær af juryn frikändes. Aktors påstående om "böter för missfirmeligt skriftsätt" afslogs, enär "svaranden icke missfirmat Aktor". Deremot dömdes svaranden af rätten till 3 rdr 16 sk. böter för det han i sitt försvar inblandat, hvad ej till saken rätteligen hört.

Hvad nu beträffar det äfvenledes helt och hållet misslyckade åtalet mot Vilhelm von Braun, finnes äfven derom en kort redogörelse i inledningen till skaldens samlade skrifter, men vi tro oss bereda våra läsare ett nöje genom att ur Aftonbladet för 1841 meddela skaldens försvarskrift, i dess helhet så lydande:

"I Aftonbladet för den 9 februari har jag med största förundran läst, att H. E. Justitiestatsministern uti mig ser ingenting mer och ingenting mindre än en Guds ords för-

---

* Under fortgången af rättsförhandlingarne införde Palmær en dag i sin tidning, under rubriken *Gäckeri med Guds ord*, följande rader:

"Konung Gustaf Adolf den store, hvilken är, varit och förblifver alldeles oåtkomlig för Hartmansdorff den lille, har äfvenledes begått detta brott, taget i modern mening. Se här en anekdot, som bekräftar vårt påstående: Då konungen under tyska kriget låg med sin armé inne i en stad i Franken, fick han i en kyrka se de tolf apostlarnes bilder i silfver, dem han tilltalade på följande sätt: "Hvad, gode herrar! stån I här stilla på ett rum, i stället för att utgå i hela världen, såsom Eder blifvit anbefaldt? Vid min heder, I skolen för-rätta Eder beskickning." Konungen lät sedermera slå mynt af silfverapostlarne, och i denna nya gestalt nödgades de verkligen att "gå ut i hela världen".

smädare och hädare. Sannerligen är icke detta något rätt mustigt; men på huru underordnad plats jag än står i samhället, anser jag det för en helig pligt emot mig sjelf att söka tillintetgöra denna falska och ärekränkande beskyllning, den må emanera från hvilka "höjder" som helst. Det är ett litet skämtsamt poem i de af mig för omkring tio månader sedan utgifna *Nyare dikter*, som gifvit åklagaremakten anledning till denna beskyllning. Poemet heter "Rebecka", är ganska oskyldigt, men har icke destomindre, jag vet icke af hvad skäl, fått ett rum i en i Gefle utgifven "kalender för ungarlar", *Venus*, hvars innehåll påstås vara lättfärdigt och på köpet, i följd af "Rebeckas" intagande, äfven gudsordsförsmädande. Men hvarför i all verlden är nu "Rebecka" gudsordsförsmädande? Männe därför, att ämnet är hemtadt ur den bibliska historien? Men häruti ligger väl ingenting ondt; ty icke kan det vara mera gudsordsförsmädande att begagna det arma judafolkets gamla sagohäfder till ämne för sina rimmade utgjutelser, än att t. ex. besjunga Odins hitkomst, Domalders offrande eller en kunglig namnsdag. Det skall väl då vara i ämnets behandling, som det hädiska ligger, och just härom önskar jag få framställa mina tankar för allmänheten, på det att den icke må tro mig vara, hvad tryckfrihetens högste vårdare vill brännmärka mig till, nämligen en gudsordsförsmädare.

Jag har all skyldig vörndnad för de i bibliska historien skildrade personer; men som de tyvärr! icke voro annat än menniskor, voro de naturligtvis bekajade med en mängd fel, för hvilka äfven den allra frommaste och heligaste jesuit icke kan blunda. Således t. ex. var Kain icke någon beskedlig karl, derföre att han af bara afund slog ihjel sin broder. Absalon var heller icke någon lydlig son, emedan han ville detronisera sin pappa, som åter i sin ordning ej bar sig rätt hederligt åt mot Uria, m. fl. Utan att smäda Gud och hans heliga ord och utan ått behöfva frukta för åtal, borde man således kunna säga, att det, då som nu,

fans blandning af folk, goda och onda, dumma och ljushufvade m. m.

Men hvad som isynnerhet, i min tanke, (och jag har hört många prester på predikstolen yttra detsamma) satte små fläckar på hebreerna, var deras "ärbarheten sårande och gudsförmädande, icke skrif- utan handlingssätt". Huru ofta afföllo de ej från den allena saliggörande tron, för att dansa kring den gyllene kalvven, och af hvilken mängd skandalösa uppträden i kurtisväg äro ej flera af gamla testamentets böcker uppfyllda! Att här citera exempel torde vara öfverflödigt.

Sedan jag förutskickat dessa allmänna reflexioner rörande de bibliska personagerna, återvänder jag till min stackars "Rebecka", som varit nog olycklig att blifva utsatt för så hårda tillvitelser. Alltsedan jag i skolan läste bibliska historien, kommer jag ihåg, att det der uppträdet vid brunnen mellan Rebecka och Eleasar alltid föreföll mig litet löjligt, och jag kunde aldrig komma ifrån den föreställningen, att de voro ett par rätt hederliga, rätt beskedliga, rätt gudaktiga, men också, — Gud förlåte mig det! — rätt enfaldiga varelser. Så tycker jag, obotfärdige, ännu vid mögnare år, samt har därför ej heller i mitt poem framställt dem just som genier, hvarpå det troligen den tiden var lika stor brist som nu. Jag har målat Eleasar som en trogen maskin, alldeles som en dräng bör vara, och Rebecka som en fager, men något ohyfsad småstadsjanta, hvilket senare bör så mycket snarare förlåtas henne, som det troligen ej fans någon modern pensionsanstalt i hennes goda födelsestad Nahor. Detta kan möjligen kallas smädligt mot Eleasar och Rebecka — sanningen är alltid försmädlig att höra — men icke har jag därför smädat Gud och hans heliga ord? Eller kanske att åklagaremakten vill påstå att Rebecka = Guds ord. Få se hur man går i land med den bevisningen. Åtminstone tyckes det vara tvänne ganska heterogena ämnen. Patriarken Abraham nämnes endast i de första verserna och icke bör tryckfrihetens bedagade högste vårdare

finna något anstötligt i poemets första rad: "Abraham vardt gammal och orkeslös". Jag anser mig hafva talat nog om den plan jag följt vid sammanskrifningen af "Rebecka", och hänvisar jag de af mina läsare, som vilja öfvertyga sig om det oskyldiga i utförandet till pag. 51 i mina nyare dikter.

Guds heliga och dyra namn, för hvilket jag tror mig känna lika mycket fruktan och vördnad, som någon högst-betrodd man, är i hela poemet ej nämndt. Ej heller är någon dogm angripen. I mina skrifter kan finnas mycket obetänksamt, ja, rent af lättsinnigt, men den som säger, att mina små rimmerier angripa någon högre makt än möjligen den ena statsmakten, den bevisar, att han aldrig med uppmärksamhet genomläst dem. Öfverallt respekterar jag dygden, och söker, efter min ringa förmåga, att bestraffa mänskliga dåskaper och laster — hvilket, jag hoppas det, icke kan kallas ogudaktigt. Dagligt Allehandas recensent, hvilken icke kan sägas loforda något smutsigt eller ogudaktigt, och som bör kunna bedöma literära produkter fullt ut så väl som justitiestatsministern, säger just om det poem, som blifvit kalladt gudsordsförsmädande, att: "det är högst kaustiskt och öfvar, med sina löjliga anakronismer och sina roliga infall, en ganska upprymmande verkan på läsaren." I följd af 4 § 5 mom. Tryckfrihetsförordningen är jag fri från allt juridiskt ansvar, och inför hvarje fördomsfritt tänkande meniska bör jag äfven vara det i moraliskt afseende. Om, hvad jag nästan fruktar, åtalet icke så mycket gälde "Rebecka", som icke destomer några i mina dikter befintliga politiska poemer, så beklagar jag, att åklagaremakten icke en gång kände ofvan citerade §. Det är för sent, att sätta på locket när barnet redan är i brunnen — säger ordspråket. Store, odödlige Bellman, vid ljudet af hvars sånger, ännu hvarje svenskt hjerta klappar fortare! Glade, vinlöfsbegransade sångare! Tacka du Gud deruppe bland "stjerne-lyrorna" — därför, att du icke har med 1841 års åklagaremakt att göra. Med hvilka kränkande beskyllningar, med hvilka äreröriga åtal hade du icke då blifvit öfverhopad för

de gudsordsförsmädande visorna: "En Potifars hustru" — "Joakim uti Babylon" — Gubben Aron, "en prest med horn" m. fl. som nu lefva på folkets läppar och fortfara att förtjusa gammal och ung! Äfven du, humoristiske Vitalis, var glad att du dött från alla jesuitiska förföljelser för det, att du vågat sammanskrifva de lustiga poemerna: "David och Bathseba", "Jerikos eröfring", "Holofernes" m. m. som komma oss att så hjertligen skratta åt de deri uppträdande *judar*, hvilka åklagaremakten, Gud vet af hvilka sympatier, nu tyckes vilja göra till ingenting mindre än konungar* — d. v. s. till sina gerningar oantastlige personer.

Vehersborg i februari 1841.

Vilhelm von Braun."

Nu öfvergå vi till den senaste religionsprocessen:

Åtalet mot August Strindberg.

Till närmare belysning af frågan, huruvida i det åtalade yttrandet kan anses ligga något gäckeri med Jesu åminnelsemåltid, vilja vi nu kasta en blick på hvad denna åminnelsemåltid i sin början var, och hvad den sedermera i kyrkans och presterskapets hand blifvit.

Det var sista aftonen af Jesu lefnad. Hans lärjungar voro samlade omkring honom för att gemensamt med mästarten fira den judiska påskmåltiden till minne af Israels befrielse ur trälldomen i Egypten. Hans fienders anslag hade kommit till mognad. I sjelfva lärjungakretsen fanns den man, som skulle utlemna honom till de lagliga myndigheterna, hvilka redan beslutit att häkta, döma och afrätta honom såsom folkuppviglare och falsk messias. Ungefär ett år förut — enligt hvad de nyaste forskningarna gifva vid handen — hade han först börjat att förkunna det glada budskapet om den messianska tidsålderns, Guds rikets tillkommelse, och

* Denna allusion på d. v. konungens ej fullt utredda härkomst väckte naturligtvis särskildt allmänhetens löje öfver åtalet.

kort derefter hade han sjelf uppträdt såsom den af profeterna bebådade teokratiske konungen, som skulle initiera denna tidsålder och blifva redskapet för detta rikets grundläggande. Med "Guds rike" eller "himmelriket" betecknade Jesus alltid det nya lefverne och den nya samhällsordning, som skulle framgå ur den lefvande tron på Gud såsom alla människors Fader och det dermed oskiljaktigt förbundna medvetandet af alla människors broderskap och solidariska ansvarighet, aldrig saligheten i ett annat lif, för hvilken han, då han talade derom, nyttjade andra uttryck t. ex. "uppståndelsen" (Matth. 22 kap. v. 30), "paradiset" (Luk. 23 kap. v. 43). Vid Genezareths stränder började han att förkunna denna nya tingens ordning med dessa ord: "Gören bättring, ty himmelriket är nära!" (Matth. 4 kap. v. 17) och betecknade dermed såsom ingen före eller efter honom, att hvarje verklig samhällsreform måste hvila på en religiöst sedlig grundval. Hans uppfattning af sin Messiasmission framträder måhända ingenstädes klarare än då han i synagogan i Nazareth föreläser denna bibeltext: "Herrens ande är öfver mig, därför att han har smort mig till att predika evangelium för de fattiga; han har sändt mig till att läka de i hjertat förkrossade, till att förkunna de fångna frihet och de blinda syn, till att försätta de sönderslagna i frihet, till att predika ett behagligt Herrens år". (Luk. 4 kap. v. 18, 19; jmf. Esaias 61 kap. v. 1, 2) och derefter tillämpar densamma på sig sjelf och sin egen lifsuppgift. Den store okände profet, från hvilken den senare delen af Esaiasboken (kap. 40—66) härrör, åsyftar här — derom äro alla bibeltolkare ense — närmast judarnes jubelår. Enligt den mosaiska lagen skulle hvart sjunde år — det s. k. sabbatsåret — all åkerjord ligga i träde och hvad den af sig sjelf bar tillfalla de fattige; men efter förloppet af sju sådana sjuårsperioder inträdde ett ännu större sabbatsår — jubelåret — då, utom hvad som var stadgadt om det vanliga sabbatsåret, äfven det tillkom, att alla som för skuld blifvit slafvar försattes jemte sina arfvingar i frihet, och att all

jord, som sålts sedan förra jubelåret, återgick till sina ursprunglige egare eller deras arfvingar, och sålunda Palestinas ursprungliga fördelning på alla släkter och familjer i Israel och alla israeliters ursprungliga frihet och jemnlighet ständigt på nytt återställdes. Under de oroliga århundraden, som föregingo det gamla Juda rikets upplösning, torde dessa stadganden sällan ha blifvit fullt tillämpade, och efter folkets återkomst ur den babyloniska fångenskapen, då landets fördelning efter de gamla stammarne icke iaktogs, kommo de med säkerhet helt och hållet ur bruk. Men ett socialt ideal var i dem gifvet, till hvilket redan under fångenskapen i Babel många — och med dem den nämnde okände profeten — med hopp och längtan blickade upp. Jubelåret blef sålunda en förebild för den messianska tidsåldern, detta Israels och mensklighetens stora jubelår. Dessa profetiska ord tillämpade Jesus på sig och sin lifsgerning, men i en ännu högre och djupare mening; ty ingen före honom hade såsom han känt och fattat Guds faderskap och menniskornas broderskap; men också hade ingen såsom han insett de religiöst sedliga förutsättningarna för all reform. Den befrielse han åsyftade var därför i första rummet af en andlig art, men derjemte och lika mycket — genom broderskaps- och solidaritetstankens förverkligande — en befrielse från yttre tvång, förtryck och nöd. En nyare fransk författare* yttrar träffande om messias tanken sådan Jesus fattade och på sig tillämpade densamma: "Intet hjerta har såsom hans törstat efter rättvisa och menskligt broderskap, brunnit af kärlek till de svaga och vanlottade, och han ansåg sig förutbestämd att grundlägga på jorden denna rättvisans, lycksalighetens och dygdens regering, som han benämde Guds rike... Att beslutsamt antaga messias kallet, att avsluta löftenas eller profetiornas tidsålder och öppna tidsåldern för en fullständig förnyelse af de menskliga tingen,

* *Francois Huet* i en liten skrift, öfversatt under titeln: "Kunna vi veta något om Jesu lefnad?" s. 16, 17, 42.

detta var å Jesu sida en handling af gränslös, oändlig tro, den största handling, som utförts i hela historien . . . Om man endast tillskrifver Jesus hvad som tillhör honom sjelf, skall man icke finna någon fläck, som fördunklar den undransvärda handling, genom hvilken en Israels son vågade, i det han förklarade sig för Messias, ställa en uppfordran till Gud och människor att äntligen förverkliga rättfärdighetens regering på jorden. Genom denna handling, i hvilken låg fröet till ett oändligt framåtskridande, förblifver Jesus evigt urbilden för dem, som dö för folkens befrielse, den nya verldsålderns förste martyr.“

Men efter ett års offentlig verksamhet hade han redan hunnit slutit af sin bana. Att han endast med de renaste medel sökte förverkliga sitt mål — Gudsrikets grundläggande i menskligheten och närmast i Israel — och försmådde allt vädjande till de mänskliga lidelserna, kunde icke skydda honom mot följderna af öfverklassens hat och underklassens osjelfständighet och slöhet. Lönen för hans arbete i Guds och mensklighetens tjänst skulle från det dåvarande samhällets sida icke blifva någonting annat än en skymflig död. Hans lifs sista afton var, som sagdt, nu inne. Han hade stått allt för ensam för att i yttre måtto ha kunnat lyckas. Äfven hans lärjungar förstodo endast ofullkomligt hans tanke. I denna afskedets stund ville han därför genom en sinnebildlig handling säga dem, hvad han icke kunde säga dem med ord. Såsom afslutning på påskmåltiden bröt han ett osyradt bröd, sände omkring det till alla lärjungarne och sade: “tagen, äten! detta är min lekamen.“ Derefter fyllde han en bägare med vin, sände omkring den och sade: “dricken häraf alla! Ty detta är mitt blod, det nya förbundets.“

Jesus skulle nu med sin död besegla sin lära och sin lifsgerning. Lika visst som detta bröd bröts och detta vin utgöts, skulle hans kropp genom korsfästelsen sönderbrytas och hans blod utgutas. Likasom sädens kärna och drufvans safter tjena människan till näring, skulle han genom

sin död, som var ämnad att blifva invigningen af en ny tidsålder, blifva en andlig näring för menskligheten, ja äfven och på samma gång en näring i materiel mening i så måtto, att denna broderskapets och den solidariska ansvarighetens idé, hvilkens vägbrytare och martyr han var, skulle i sinom tid utjemna alla missförhållanden och skriande olikheter äfven i människornas jordiska lott och sålunda trösta och hjälpa alla lidande och mätta alla hungriga, och att till dess detta mål var uppnådt, skulle samma broderskapets idé bland hans lärjungar lindra lifvets vedermödor och underlätta striden för gudsríkets förverkligande i menskligheten genom att dem emellan göra allt gemensamt, så att de skulle bryta sitt bröd med hvarandra och sålunda "förkunna hans död" till dess han återkommer.

Så uppfattades ock mästartens tanke af lärjungarne. Bokstafligt efterkommande hans bud (Matth. 19 kap. v. 16—26) införde den första kristna församlingen inom sig egendomsgemenskap. "Och alla de troende voro tillsamman och hade allt gemensamt, och sina egodelar och sitt gods sålde de och delade med sig deraf åt alla efter hvars och ens behof." (Apostlagerningarna 2 kap. v. 44, 45.) I närmaste samband härmed stodo de gemensamma måltider (kärleksmåltider) de höllo hvarje afton. (Hufvudmåltiden hölls hos de österländska folken på aftonen.) Dessa måltider avslutades alltid med att brödet bröts och utdelades och vinbägaren kringsändes under upprepande af de mystiska ord, Jesus uttalat vid sin sista måltid med sina lärjungar. På grund häraf fingo dessa de kristnes kärleksmåltider namnet "den heliga aftonmåltiden". Det heter om de förste kristne, att "de voro beständiga i apostlarnes lära och i gemenskapen och i *brödsbrytandet* och i bönerna" (Apostlag. 2 kap. v. 42) och att "hvar dag voro de ständigt och endrägtigt i templet och *bröto bröd* i hemmen och *åto med hvarandra* i fröjd och hjertats enfald och prisade Gud" (v. 46). Paulus talade en gång till de kristne i Troas (i Mindre Asien) då de "voro församlade för att *bryta bröd*" och

detta var, såsom sedermera af sammanhanget synes, på af-tonen. Först senare (i början af 2:dra århundradet), då dessa församlingar redan blifvit alltför talrika för att hvar dag kunna komma mangrant tillsammans, höllos dessa kärleksmåltider endast på söndagarne. Ännu senare (sedan medlet af 2:dra århundradet) började Jesu åminnelsemåltid skiljas från kärleksmåltiderna och förläggas till den egentliga gudstjensten, som hölls på söndagsmorgnarne.

Från denna tid förlorade nattvarden efterhand sin ursprungliga karakter, och dermed förenades föreställningar lånade från de hedniska mysterierna. Den började betraktas som ett offer, först ett tackoffer och sedermera ett försöningsoffer. Den uppfattades slutligen helt och hållet magiskt såsom ett underbart ätande och drickande i materielmening af Kristi lekamen och blod, en föreställning som för den äldsta kristna kyrkan var helt och hållet främmande.

Sedan nattvarden skilts från kärleksmåltiderna, råkade de sistnämnda snart helt och hållet i glömska. Den gemensamhet och känsla af solidarisk ansvarighet, den broderliga jemlikhet, som herskat bland de första kristna och likasom kulminerat i nattvardsfirandet, försvunno småningom och slogo öfver till sin motsats, sedan den kristna kyrkan kommit under den världsliga maktens hägn och främjade sina intressen med dess hjälp. Presterskapet blef församlingens herrar i stället för dess herdar, lärare och ledare. Det slöts förbund mellan denna verdens store, rike och mäktige. Kyrkan blef det förnämsta stödet för öfverklassens makt och är det ännu äfven hos oss. Genom reformationen, som snart — äfven den — togs under armarne af den världsliga makten, har ingen väsentlig ändring häruti inträdt. I motsats till Jesu lära och den äldsta kyrkans praxis, erkänner den närvarande kristna kyrkan öfverklassens maktställning och alla de sociala lögner och orättvisor, som dermed stå i samband, såsom berättigade. Den erkänner det för rätt, att ett gynnadt fåtal skall njuta frukterna af arbetet och arbetaren sjelf släpa och försaka; den erkänner kriget och väl-

signar dess mordvapen; den välsignar äktenskap, ingångna för penningar eller af ekonomiska grunder, med ett ord äfven sådana äktenskap som ej äro annat än en legaliserad prostitution. Genom läran om brödets och vinets förvandling hos katolikerna, genom läran om Kristi lekamens och blods verkliga närvaro *i, med* och *under* brödet och vinet hos lutheranerna ingifver det moderna klass-samhället massorna en vidskeplig respekt för sakramentet för att sålunda genom vantrons skräckbilder hålla dem i lydnad.

Nu vilja vi fråga: hvilket är ett större gäckeri och hån mot Jesu nattvard — kyrkans vrångbild af densamma eller August Strindbergs djerfva tilltag att kalla denna vrångbild vid dess, i historiens spegel framträdande, rätta namn?

Ur nyare tiders uppfinningar.

Om vattengas och glödljus.

Af C. A. Dellwik.

För omkring 6 år sedan talades mycket i Stockholm om en från Amerika hitkommen metod att genom sönderdelning af vatten framställa en gas, som kallades "vattengas" och var afsedd att, liksom lysgasen, ledas omkring i rör till dé olika konsumtionsställena, men i motsats mot denna hufvudsakligen skulle användas till frambringande af värme, och sålunda var ämnad att i det dagliga lifvet uttränga de fasta brännmaterialierna: ved, kol, torf o. s. v. Den bekvämlighet, den renlighet och det minskade besvär, som skulle beredas genom ett sålunda alltid till hands varande bränsle, väckte lifliga sympatier; men brist på medel förorsakade, att försöken här snart måste afbrytas och öfverflyttas på utländsk botten.

På tal om användande af gasformigt i stället för fast bränsle torde det vara lämpligt att i korthet beskrifva framställningen och egenskaperna af de gaser, som kunna komma i fråga för detta ändamål. Af hittills i praktiken framställda gasblandningar är det hufvudsakligen trenne, som i större eller mindre skala varit använda för frambringande af värme, nämligen vanlig *lysgas*, *vattengas* och *generatorgas*.

Den sistnämnda af dessa gasblandningar eller generatorgasen, som består af omkring en tredjedel brännbar koloxid och två tredjedelar oförbränlig qväfgas, kan här helt och hållet förbigås, då den, om också billig i tillverkning,

ej kan komma i fråga att transporteras i rörledningar i städer till följd af den stora mängd onyttigt qväfve, som ingår i densamma och hvilket dels skulle betinga omåttligt grofva rörledningar, dels försvåra gasens förbränning. Det är endast för metallurgiska ändamål, som denna gas finner användning.

Lysgasen framställes genom s. k. torr destillation af stenkol, ved eller torf, d. v. s. att något af dessa ämnen, i de flesta fall stenkol, i slutna retorter upphettas genom eldning utomkring desamma till så hög temperatur, att de deri ingående flyktiga beståndsdelarna utjagas. Dessa flyktiga beståndsdelar, som utgöra lysgasen, bestå hufvudsakligen af en blandning af flera brännbara gaser i olika proportioner, såsom vätgas, koloxid, lätta och tunga kolväten; af dessa är det egentligen de sist nämnda eller de tunga kolvätena, som göra lågan lysande derigenom att en mängd fina kolpartiklar urskiljas ur gasen och i glödande tillstånd sväfva omkring i lågan, tills de förbrinna. De tunga kolvätena ingå vanligen ej till mer än 4 à 5 procent i gasblandningen; alla de öfriga deri ingående gaserna tjena endast till att genom sin förbränning underhålla den temperatur, som erfordras för att hålla de i lågan kringsväfvande kolpartiklarna i glödning. — Vid lysgasberedningen erhålles såsom återstod i retorterna det i stenkolen ingående fasta kolet eller koks, hvilken oaktadt den höga temperaturen naturligtvis ej kan förbrinna inuti retorterna, då der ej finnes någon tillgång på luft. Af denna koks användes en del till eldning omkring retorterna; men en mycket stor del, i volym uppgående till nära lika mycket som de använda stenkolen, återstår och kan såsom gasverkets viktigaste biprodukt försäljas till bränsle.

Af hvad nu anförts framgår, att lysgasen, oafsedt sin lysande egenskap, äfven är en särdeles användbar gasblandning för frambringande af värme; men den har äfven sina olägenheter, hvilka icke kunna fördöljas. I första rummet bland dessa olägenheter framträder, åtminstone här i landet,

den omständigheten, att den är så dyr, att den ej kan konkurrera i pris med det fasta bränslet. Då det emellertid är allmänt bekant, att egarne af gasverken gjort en omätlig vinst, är det ju tänkbart, att denna olägenhet i någon mån kan afhjelpas, dock ej längre än till en viss gräns; ty i samma mån som gaskonsumtionen genom det nedsatta gaspriset höjes, i samma mån ökas också produktionen af koks, och då afsättningen af den nu förhanden varande koksquantiteten redan mången gång möter svårighet, blir ett prisfall derå en gifven följd af en ökad tillgång, hvilket med andra ord är liktydigt med en höjning af tillverkningskostnaden. För många gasverk, i synnerhet i utlandet, der gaspriset i allmänhet är lägre än hos oss, är afsättningen af koksen en mycket bekymmersam fråga. — En annan olägenhet hos lysgasen är, att det är ganska svårt att fullständigt förbränna den, hvilket nogsam märkes på lukten, då man kommer in i ett rum, der mycket gas brännes. Vid gasens användande till kokning medför detta den olägenheten, att sot afsätter sig på pannorna, hvarigenom icke obetydligt mindre värmeeffekt ernås, än som annars borde vara fallet.

Vattengas, som uppkallats efter den ena för dess framställande behöfliga beståndsdel, vatten, består af ungefär lika volymer vätgas och koloxidgas och framställes genom att leda vattenånga genom starkt glödande kol, hvarvid vattnets syre förbränner kolet till koloxid, hvilken tillsammans med det ur vattnet frigjorda vätet utgör den gasblandning, som kallas vattengas. Vattengas framställdes redan på 1820-talet; men de olika metoder därför, som tid efter annan framträdte, hafva varit allt för dyrbara, ända tills det för ett tiotal år sedan lyckades amerikanarne Lowe och Strong att konstruera apparater, i hvilka gasen kunde framställas mycket billigt, och från denna tid daterar sig det stora och allt mer tilltagande användandet deraf på andra sidan Atlanten.

Vattengasen brinner med blå, föga lysande låga; men som de båda deri ingående gaserna äro mycket lätt förbrän-

liga, sker förbränningen alltid fullständigt, förutsatt att lufttillgången är tillräcklig, och dervid utvecklas en temperatur, som med flera hundra grader öfverstiger den, som erhålles vid förbränning af lysgas. Denna höga temperatur hos lågan är beroende på hastigheten, hvarmed förbränningen sker, och får ej förväxlas med den värmemängd, som alstras vid förbränning af en viss volym gas; denna är nämligen endast omkring hälften så stor som vid fullständig förbränning af en lika volym lysgas. Man skulle kunna kalla lågans temperatur för dess *qualitet*, under det *quantiteten* angifves af den mängd värmeenheter, som alstras vid förbränningen. Man kan för öfrigt teoretiskt med exakta siffror beräkna såväl förbränningstemperaturen hos olika gaser, som den vid deras förbränning utvecklade värmemängden, hvilket dock skulle föra utom planen för denna uppsats. — Då det emellertid af det ofvan sagda framgår, att man för erhållande af en viss mängd värme behöfver använda dubbelt så mycket vattengas som lysgas, kan det synas, som det borde vara fördelaktigare att begagna lysgas än vattengas för frambringande af värme. Detta är emellertid ingalunda förhållandet, dels emedan vattengasen kan tillverkas och försäljas så mycket billigare än lysgasen, dels emedan den senare genom ofullständig förbränning lemnar lägre effekt än efter beräkning, under det vattengasen alltid förbrinner fullständigt och under inga förhållanden kan afsätta något sot. Denna gas besitter alla de fördelar, som man kan begära af en gas, som skall användas till bränsle.

Det kan förefalla mången besynnerligt, att man förordar användandet af gas såsom bränsle, då ju denna först måste beredas af det fasta bränslet och således, såsom förhållandet alltid är vid praktiska processer, en del af dettas bränslevärde måste gå förlorad redan vid gasens beredning. Det förefaller, som man borde kunna göra sig mera nytta af det fasta bränslet, då man såsom hittills använder det direkt i hvarje eldstad. Att detta emellertid ej är förhållandet, framgår deraf, att genom noggranna undersökningar

ådagalagts, att i ångpannor, der värmen bättre än i andra eldstäder kan tillvaratagas, under lyckliga omständigheter ej mer än 50 procent af det använda bränslets värmeeffekt tillgodogöres, men att i en mängd andra eldstäder oftast ej mer än 2 à 3 procent deraf nyttigt användes, så att man troligen räknar ganska högt, om man antager, att öfverhuvud 10 procent af det fasta bränslets värmevärde under nuvarande förhållanden nyttigt användas och 90 procent gå onyttigt förlorade. Denna enorma värmeförlust uppkommer dels genom ofullständig förbränning, dels derigenom att förbränningsprodukterna utgå varma i skorstenen, innan de hunnit afgifva sitt värme för det afsedda ändamålet, och dels derigenom, att man i allmänhet ej kan applicera det fasta bränslet på de ställen, der det skulle göra bästa nytan. Dessa olägenheter bortfalla till stor del vid användandet af gasformigt bränsle, som förbrinner fullständigare, lättare kan appliceras på de punkter, der det behöfves, och vid hvars användande hettan med lätthet kan modereras genom vridning på en kran. Detta i förening med den bekvämlighet och snygghet, som åtföljer bruket af gasformigt bränsle, gör dess användande både angenämare och mera ekonomiskt än det fasta bränslet, under förutsättning, att gastillverkaren ej genom ett öfverdrivet försäljningspris skadar så väl sitt eget, som allmänhetens intresse.

Att vattengasen ännu efter så många år ej vunnit någon vidlyftigare användning såsom bränslegas i städer, beror väl dels på den hos allmänheten rådande farhågan för allt nytt och opröfvadt, dels på den stora kostnad, som åtföljer nedläggandet af ett nytt rörsystem för värmegas. Den enda stadiga användning, som vattengasen hittills vunnit i Europa, är i en verkstad i Essen, der den sedan tvenne år med stor fördel användes till hopvällning af grofva plåtuber, och der man nu är i färd med att uppsätta en ny större vattengasugn för att kunna tillfredsställa den alltjemt stegrade förbrukningen af gas. De fördelar, man i Essen vunnit genom användande af vattengas för detta slags vällning

äro dels en högst afsevärd bränslebesparing, då till gasens beredning endast förbrukas de sämsta och värdelösaste koks, som skrapas fram med slaggen under rosterna på andra ugnar, dels en stor vinst i tid och arbete, i det nu 8 å 10 tuber vällas på samma tid, som förut erfordrades för att med goda koks välla 1 tub, och dels en ytterligare besparing i arbete derigenom att en icke obetydlig arbetspersonal, som förut var uteslutande sysselsatt med lagning af felaktiga vällar, nu kunnat afskedas, då alla med vattengas gjorda vällar äro fullt pålitliga. Försök med vattengasens användande till andra metallurgiska ändamål pågå oförtrutet vid samma verkstad, hvarjemte gasen äfven blifvit inledd i en arbetarebostad, der den till stor belåtenhet användes till kokning. — I Amerika åter, som är de nu begagnade vattengasmetodernas hemland, hafva dessa under de senare åren vunnit en mycket stor spridning, dock ej så mycket för bränslegas, utan för en slags lysgas, som erhålles på det sätt att vattengasen karbureras eller uppblandas med ångor af petroleum. Den på detta sätt beredda lysgasen kan göras betydligt ljusstarkare än den vanliga, och då den på samma gång säljes billigare, har den vunnit en sådan spridning, att den nu användes i öfver 100 större och mindre städer. I staden New-York finnas 7 gasverk, hvaraf 5 äro för vattengas och dagligen distribuera 12 millioner kubikfot vattengas. I Brooklyn finnas äfven 7 gasverk, af hvilka 4 äro för vattengas.

Endast i tvenne mindre städer, Yonkers och Lynn, finnas dubbla rörledning för att ur den ena distribuera icke karburerad vattengas till bränsle och ur den andra karburerad gas till belysning. Häraf framgår, att oaktadt försäljningspriset för den icke karburerade bränslegasen hålles så lågt som 50 cent (i: 87 kr.) per 1,000 kubikfot, men för den karburerade vattengasen 1 dollar 50 cent å 1 dollar 80 cent (5: 62 å 6: 75 kr.) pr 1,000 kubikfot, man äfven i det företagsamma Amerika, der penningar ej bruka tryta för genomförande af nyttiga reformer, anser kostnaden för

nedläggande af nya rörledningar för bränslegas allt för stor. — Med tanken å ena sidan på denna svårighet, och å den andra på den stora och hastiga spridning, som vattengasen utan tvifvel skulle erhålla, om man med densamma kunde erhålla ljus utan att karburera den, eller med andra ord om man kunde ur samma rörledning servera den billiga okarburerade vattengåsen både till bränsle och belysning, har en svensk ingenjör, herr *Otto Faknehjelm*, nedlagt ett flerårigt arbete på att medelst vattengas åstadkomma s. k. glödljus eller inkandescensljus, det vill säga ett ljus, som erhålles genom att till hvitglödning upphetta en i lågan inhängd eldfast kropp, och har slutligen efter långa uttömmande försök lyckats utarbete en särdeles enkel och praktisk metod för vinnande af detta mål. Det eldfasta material, han härtill använder är magnesia, ett ämne, som i stor myckenhet förekommer i naturen. Genom flera processer formas magnesian till nålar, hvilka slutligen genom en stark bränning erhålla ungefär samma styrka som porslin af motsvarande form. Dessa nålar fästas derefter med noga afpassade mellanrum i en metallrygg, så att det hela får utseendet af en liten kam, som upphänges öfver lågan af den ur en vanlig gasbrännare utströmmande vattengasen. Till följd af vattengaslågans höga temperatur uppglödgas de fina nålarna hastigt till full hvitvärme, hvarvid de utstråla ett klart, hvitt ljus, som är fullkomligt stilla af det skäl att den lysande kroppen sitter stilla och ej sväfvar omkring som de små kolpartiklarna i en vanlig lysgaslåga. I ett annat afseende är detta ljus äfven olikt lysgasens, nämligen att det är fullkomligt hvitt, så att alla färger vid detta ljus framträda lika klara som vid dager och ej förändras såsom vid gasljus. — De ofvan nämnda kammarna, som inhängas i vattengaslågan för frambringande af ljuset, kunna användas i 70 å 80 timmar, utan att ljusstyrkan anmärkningsvärdt nedsättes; men man har anledning tro, att deras varaktighet kan uppbringas ändå längre. Vare härmed huru som helst, så varder kostnaden för dem ganska ringa och torde

i alla händelser ej komma att uppgå till högre än 50 öre för en förbrukning af 1,000 kubikfot gas. Då dertill kommer att vattengasen kan säljas till betydligt billigare pris än lysgasen, samt att med det Fahnehjelmiska ljuset vid samma gasförbrukning erhålles omkring 40 procent större ljusstyrka än med lysgasen, lider det intet tvifvel, att denna nya uppfinning kommer att med välvilja mottagas af allmänheten, så mycket mer som ljuset i skönhet fullkomligt kan täfla med det från de elektriska glödlamporna. Äfven i ett par andra afseenden har användandet af vattengas ett väsendtligt företräde framför lysgasen, nämligen att, såsom ofvan anförts, vid samma gasförbrukning endast hälften så mycket värme utstrålar från vattengaslågan, samt att vattengasen för sin förbränning endast konsumerar en tredjedel så mycket luft som lysgasen, hvaraf följer, att luften i starkt eklärerade rum vid det nya belysningssystemet bör blifva mycket mindre upphettad och förskämd, än nu är förhållandet. En följd af den ringa luftförbrukningen vid förbränningen af vattengas är också, att faran för explosioner betydligt minskas; en gasexplosion kan nämligen ej uppstå på annat sätt än, att en blandning af gas och luft i den proportion, som erfordras för förbränningen, antändes genom en öppen låga. Om nu gas genom en läcka eller en öppen kran intränger i ett rum, så är tydligt att, eftersom vattengasen för sin förbränning endast behöfver en tredjedel så mycket luft som lysgasen, så fordras också, att tre gånger så mycket vattengas skall uttränga i rummet, innan blandningen hinner varda explosibel. En omständighet, som i sammanhang härmed torde vara skäl att omnämna är, att det är omöjligt att blåsa ut en för det nya ljuset apterad låga, emedan den utströmmande gasen ögonblickligen tän-der sig mot den öfver brännaren sittande varma kammen; faran för att gaskranar af vårdslöshet lemnas öppna, minskas sålunda äfven.

Äfven för gasverken bör det nya belysningssystemet varda välkommet. De hafva under de senare åren fått en

hotande medtäflare i den elektriska belysningen, hvilken hufvudsakligen genom sitt vackra ljus intagit publiken; dess dyrhet och faran för inträffande afbrott i belysningen genom felaktigheter i maskinerna hafva visserligen förorsakat, att spridningen deraf gått mycket långsamt och att man på många ställen åter öfvérgifvit det. Dock kvarstår alltid den faran för gasverken, att man genom förbättringar i de elektriska maskinerna skall kunna förminska dessa olägenheter, och i ett land, der gasprisen hållas så höga som hos oss, är det ingen omöjlighet, att en konkurrens kan uppstå, som i hög grad skulle kunna nedsätta värdet på gasverkens dyrbara anläggningar. Så mycket välkomnare bör då för dem ett belysningssystem blifva, hvarmed ett lika vackert ljus erhålles som det elektriska, och vid hvars användande alla deras anläggningar för gasens rening, uppsamling och distribuering bibehålla sitt fulla värde. Men de få äfven en annan, opåräknad vinst genom införande af detta system; ty om de iakttaga den alltid sunda regeln att sätta ett lågt gaspris, skall allmänheten mycket snart vänja sig att använda gas till kokning och uppvärmning af bostäder, hvarigenom konsumtionen skulle mångdubblas. De behöfva dervid ej heller frukta, att utrymmet vid gasverket allt för snart varder för litet; ty vattengasen fordrar till framställning endast en femtedel så mycket kol som lysgasen, behöfver ej något utrymme för skrymmande koksupplag och tillverkas dessutom så mycket fortare än lysgasen, att samma klockutrymme är tillräckligt för en betydligt ökad produktion. Då ugnarna dessutom taga mycket mindre utrymme, bör efter all sannolikhet en gasverkstomt, som under nuvarande förhållanden är nätt och jemt lagom stor, efter införandet af det nya systemet varda tillräcklig för en tio gånger så stor produktion. En annan fördel för gasverken och som är den hufvudsakligen verkande orsaken till det låga tillverkningspriset för vattengasen, är den ringa arbetspersonal, som erfordras. — Den enda förändring, som varder behöflig vid

sjelfva gasverken, är ombyggnad af ugnarna, hvilket är en jernförelsevis obetydlig kostnad.

Det torde här vara på sin plats att med några ord vidröra en anmärkning, som man ofta får höra framställas mot vattengasen, nämligen att den ej har någon specifik lukt, som genast tillkännagifver, om oförbränd gas på ett eller annat sätt framtränger ur en ledning. Denna anmärkning är så naiv, att man verkligen kan förvånas öfver att så ofta höra den framställas; ty nog lär hvar och en veta, att alla lukter äro flyktiga, och att det därför ej lärer behöfvas mycket vare sig hufvudbry eller experimenter för att till vattengasen tillblanda så mycket af någon annan luktande gas, att dess närvaro genast skall röja sig.

Slutligen torde vara skäl att beröra orsaken, hvarför en uppfinning, som är så utarbetad, som ofvan angifvits, ännu så litet låtit höra af sig, och hvarför ännu inga vattengasverk finnas anlagda, der det nya ljuset kan förvisas i större skala. Svaret härå torde i första rummet böra sökas i uppfinnarens försigtighet att ej vilja sprida sin uppfinning, förr än alla under försökens fortgång framträdande svårigheter blifvit undanröjda och systemet blifvit fullständigt utarbetadt i alla detaljer, men äfven deruti att, för undvikande af allt för stora kostnader, början lämpligen borde göras på sådana ställen, der vattengasugnar redan finnas i gång. För närvarande äro emellertid under anläggning fabriker för tillverkning af de Fahnehjemska glödkammarna, såväl vid den omtalade verkstaden i Essen, som i New-York; sedan systemet i något af dessa länder blifvit infördt och pröfvadt i stor skala, torde det ej komma att dröja, innan vi äfven hos oss få glädja oss åt en belysningsmetod, som, vi hoppas det, kommer att i ordets egentliga bemärkelse sprida glans såväl öfver uppfinnarens namn som öfver det land, hvarifrån han utgått.

Karaktersdrag och anekdoter*.

1.

Civiliserade vildar och vildinnor.

Också en mode-revy.

Af

Olle Bill.

Lady Harberton och miss King hafva predikat bland de civiliserade vildarne, men ingen vill lyssna till dessa sierskor. Lady Harberton vill att qvinnan skall klä sig i byxor och mannen i kjol, Miss King yrkar på korta kjolar åt sitt kön och hon vill dessutom, att herrarne skola lägga bort den fula ovanan att rodna och blekna af förtjusning då de få se ett qvinnoben till knävecket.

Hvad skola vi tänka härom? Tillhör framtiden dessa omstörterskor? Kanske — kanske icke, den som lefver får se! Men efter de mensklige utvecklingslagarne att döma, tro vi snarare, att menniskorna, de civiliserade vildarne, tänka klä på sig ännu mera i stället för att knappa in på den nuvarande drägten. Låtom oss kasta en blick tillbaka på klädedrägternas utvecklingshistoria, sådan hon ter sig efter flydda årtusenden.

Verldens förste nationalekonomer ansågo, att så länge som löfskog fans att tillgå, var det ingen nöd, garderoben var välförsedd.

---

* Då första häftet af "Dagens krönika" lemnade pressen, skref utgifvaren i anmälan: "I enlighet med hvad titeln angifver, är egentliga syftet att behandla sådana ämnen, som ega ett omedelbart intresse för dagen, hvarjemte dock äfven fristående humoresker och smärre anekdotartade bidrag från det förflutna komma att inflyta." Så ofta omständigheterna medgifvit har ock denna afdelning blifvit hågkommen, och red. hoppas att äfven i den blifvande nya serien få emotse bidrag sådana som det i föreliggande häfte intagna Strindlundska mästestycket i epistolarstil m. fl. godbitar för hvilka red. har att tacka en af våra bekanta politici, äfven väl hemmastadd i arkiven.

Men snart uppträdde fåfängan i skepnad af en qvinna med fjädrar i håret. Från den dagen har man antecknat det första fall af en sjukdom, som sedan blifvit mycket vanlig i verlden — modegalenskapen. Qvinnorna började nu att lägga vinn om sin toalett och männen, åtminstone de yngre, tvättade sig engång i veckan. Länge dröjde det ej förrän några unga skönheter prydde sina öron och näsor med metallringar, men nu delade sig menskoslägtet i tvänne partier — det ena, de civiliserade vildarne, förkastade näsprydnaden och behöll örhänget, det andra, de råa vildarne, slöt sig odeladt till det nya modet. De följa ännu i dag i det närmaste den antediluvianska modejournalen och gå omkring med trätrissor i läpparne, pinnar i näsbrosket och fjädrar på hufvudet. De civiliserade vildarne utvecklade en liflig verksamhet på klädedrägtens område. Hals, armar och fotleder pryddes med gyllene smycken och kroppen höljdes i långa, osömmade tygstycken. Vid detta mode stannade de halfciviliserade vildarne; hinduer och andra österländska folk kläda sig så ännu i dag. Bland dem hafva dock kineserna och deras naboer redan tidigt gått sin egen väg. Med hårpiskan, de långa naglarne och de onaturligt hopklämda fötterna tror sig kinesen hafva uppnått den möjligaste likhet med den ursprungliga menskliga skönheten, och han förbiser helt och hållet det faktum att orang-utangen går på marken med avigvända och knutna fötter; att orang-utangen icke också flätar sitt hår och formerar sina naglar, beror utan tvifvel derpå att han funnit det vanprydan. De vesterländska folkslagen bibehöllo länge en viss enkelhet i klädedräkten. Greker och romare draperade sig i mantlar och hade sandaler på fötterna; göter, vandaler, nordmän, "kreter och araber" lefde ännu i lycklig okunnighet om både den klassiska modejournalen och hyfsade seder. Men med kristendomens insteg i verlden började man yrka på en kristlig reform af klädedräkten. Den förste skraddaren besteg ett bord och hängde ut den första skraddarskylten, vi veta icke med bestämdhet hvar, men det måste hafva varit i Paris. Han klipte sönder den klassiska togan, vek, vände och sydde, och snart utgingo från mästerns verkstad två nya dräkter, som väckte de civiliserade vildarnes beundran. Männen anlade kappa, byxor, väst och klockkedja — klockan saknades ännu — qvinnan klädde sig i kjortel, liststycke och hyckle på hufvudet. Nu började snobbar att stryka omkring på gatorna i de större städerna och qvinnorna finga annat att göra, än att sitta hemma och se efter barnungarne. Alla i senare tider brukliga dräkter äro blott variationer af denna den förste nålriddarens uppfinning. Men hvilka variationer! De gamle voro på sitt sätt anspråkslösa snobbar, och hvarje sekel har sedermera frambragt nya slag af dessa älskvärda varelsor, tills i våra da-

gar en icke-snobb för en tynande och obemärkt tillvaro eller ock får namn af "original". Krönikan berättar, att man vid Karl den stores hof gick klädd i hemmaväfdade kläder om hvardagarne, men snobbade om söndagarne. Denna vana har numera öfvergått från hofven till arbetarklassen. Amerikas guld dränkte Spanien i ett haf af lyx, Henrik den åttonde köpte nya bröllopskläder hvar femte år, Karl Stuart klädde sig sjelf och sina kavaljerer med folkets skatter och i Danmark skar man sönder riddarnes byxor, därför att det dyrbara sidenet ruinerade landet. Det skulle i våra dagar vara en välbetänt åtgärd att skära ned byxorna på en stor del medborgare, som ruinera sig på dessa plagg. Ludvig den fjortonde styrde världen med "behagets och förfinings trollspö". Hvarför icke så gerna säga snobberiets trollspö, som det i verkligheten var? Snobbspiran föres numera af Wörth i Paris et konsorter. Tag ifrån gatan en snobbverldens blomma i redingote, spetståiga skor, diamantbröstnål, löskrage à la halsjern och smutsigula handskar och tillika en dam med getinglif, lösabdomen och hatt à la det vidunderliga och gruppera dem på lämpligt sätt i det idéela paradiset lunder — — tafan saknar icke färg, men hon är så utsägligt, så häpnadsväckande löjlig, att — ja, jag tror icke att erkeengelen skulle betänka sig två gånger innan han körde ut det älskvärda paret. Men om någon civiliserad vilde numera, vare sig af sparsamhetsskäl eller af rent ästetiska bevekelsegrunder, önskade att återgå till den forna enkelheten, så skulle konvenansen döma honom till bålet. Qvinnan, skapelsens skönsta blomma, går för närvarande klädd i turnyr och anser sig dermed i väsendtlig mon hafva förbättrat den Allsmäktiges skapelse och mannen förnedrar sig att beundra detta spökelse. Den ociviliserade vilden, den råde, okunnige stackaren, skulle blifva djupt förolämpad, om man föreslog honom att utbyta pinnarne i näsan mot turnyren. Lady Harberton och miss King äro ropande röster i öknen. Ty konvenansen hviskar i örat på de civiliserade vildarne, att en qvinna icke kan visa sina ben till knävecket, och de civiliserade vildarne vilja korsfästa lady'n och missen för att de häda den snälla fru Konvenans.

My lady and miss, kläden eder i säck och asko!

Bref från Nils Strindlund till en skrifkunnig vän*.

Sollefteå den 12 April 1852.

Angenäma skrifvelsen af den 12:te i denna månad har jag med dagens post haft förmohn få emottaga, hvar före jag tackar. Af hjertad Gläder det mig att se dett verkliga fosterlandsvänner Lefren alls icke tröttnar att arbeta för Konung och folks trefnad. Jag inbillar i min Fantasi, att jag är ung på nyt, då jag ser att alting går bra. Herr Magistern kan inte föreställa sig, hvad intryck det gjordt på mig, Då jag såg Baron Palmstjerna, Grefve Hammlton och Reuejterdahl blefvo utnämnde — Desse män äro Konungens och Fäderneslandets verkliga Vänner, och då Grefve Platen tog afsked blef jag äfven Glad, ty han var en som var nersmittad af Libberalismus, och ville stå väl hos Köpmän och Brukspatroner, som äro ett folk som suger Rikets Must och Märg, Storpratare springer och Pratar om Tärande Medlemmar, men de äro de rätta Blodiglarna, som suger jemt hvarenda dag och hela Svenska Nattjon beskattas af köpmänner, som lefver i ett ständigt öfverflöd, ty då en Embetsman får lefva af ett a tvåtusende Riksdaler i årlig lön, så lefver en köpman opp 10 à 15 tusen Riksdaler årligen, och det skall svenska folket bestå honom, och ändå står Borgaren och Brukspatronen på Riksdagen Bredmunt som en ladudörr och Pratar om Hushålning och Mist Husholning, och nedsmutsar det Ädlaste Sverje äger, nämligen Konungen och hans Regering, Embetsmän och Armeen: och Relionen, den söker de att vilja utblanda med Judar och kattoliker. Tan bort Relionen och styr allmänna hopen sedan, det skal man få se, att det ej faller sig så Lätt. Att köpmännen blifva litet efterhållne i Beskattnings väg, derpå tror jag de få kännas vid.

Som jag nu ser, så tänker Herr Magistern resa i främmande land, så får jag af Hjertad Önska honom Guds lesagande Engell i sällskap och var hjertligen välkommen hem. Ty ställningar och förhållanden i Sverje, synes arta sig väl, så att det lönar återkomma, ty Hadde Allmänna Wahlprincipen här gåt fram, så hadde varit bäst att Hederligt folk i god tid såldt sina fastigheter och rest till Ryssland, ty det rätta Eländet. blir väl längst borta där, men där

---

* Stafsätt och allt i denna karakteristiska epistel är af oss med diplomatisk noggrannhet bibehållet. Vi torde böra erinra, att Strindlund året efter det han skrifvit detta bref utsågs till talman.

allmänna val antagas, där blir Eländet ej längre båta, än till dess Pöblen lärer, att förstå sina krafter.

Ty hvad Oppositjon i Sverje åsyftar, det är att tillvålla sig krafter, och varifrån skola de tagas; Jo: gust ifrån Konungen. ty på något annat håll åsyftas inte; och dän förres Vælde efter vår Constitutjon och det är Nattjon Lycka om den bevaras.

En Medali har jag fåt af konungen med påskrift (för medborgerlig förtjenst) men någon Sillver Pocal har jag ej afhört. Att jernvägs anläggningen går sackta det är väl ty att de skola bära sig i Sverje är omöjligt, ty våra varor, som skola föras på jernvägar äro så ringa i värde och tål inte så dryg Transportkostnad, så att jernvägar kunna bära sig. Men nog vore det förmånligt, om hela Nattjon ville betala farhåll för Brukspatronernes Eräckter och och släpet för deras Betjening, dem skjälva och deras Barn; på jernvägar.

Att skrifva något om Herr Bar. Å. det kan man ej göra, men jag uplyste ju Herr Magistern der om muntligt i Stockholm, och det vil jag förnya då vi träffas, men vad jag kan säga, ja inte går det till den siffra som i Brevet står men vad tryckningen kostar vet jag inte.

Svenska Tidningen läses hör med nöije och Aftonbladet har jag ej sit sedan den Nya Redactjon framträdde, men vad jag hört så skrifver den för Prenumeratjons pängarne och icke för Nattjons väl, men för att plundra deras Fickor.

Då Advokat, Fiscalen Rydqvist träffas hälsas han ifrån mig han är en Man, som Sverje har Nyttä och heder af han är min vän och han bör få en mera vidsträckt verkningskrets än han har, ty han är dertill Wuxen.

Med vördnad och Högacktning har äran teckna Herr Magisterns aller ödmjukaste tjenare

N. Strindlund.

3.

En tilltänkt hyllningsgård åt Karl Johan vid invigningen af Göta Kanal 1832.

Bref från Borgmästaren Cederborg i Söderköping till
skalden Dahlgren.

Söderköping den 28 Aug. 1832.

Min Hedersbror.

Göta Kanal är färdig — Bror är Östgöte — ergo kommer han hit vid de förestående högtidligheterna. Detta utgör för mig och öfriga härvarande vänner en angenäm föreställning — men den föder öck en önskan som jag å egna, Lagbergs och Flodmans vägnar har att framföra, den nämligen att M. Bror ville så ställa sin resa att ankomsten kunde ske i rätter tid för att sprida ljus i vårt mörka förstånd och med sitt "Varde" ordna det chaos som förefinnes i våra funderingar huru vi böra oss skicka. Detta förtroende visar åtminstone att vi förmå uppfatta snillets gudaförmåga.

Vårt lilla fattiga samhälle kan och vill icke förhålla sig som en paus till den stora jubelkören. Vi hafva önskat att vid de högas genomtåg genom kanalen i staden lägga ett blomstrande och sjungande försåt för de ankommande majestätlige. Att göra större anstalter vare ur vägen, helst allt hvad man gör vid detta tillfälle skymmes och nedsättes af kanaldirektionens stora tillrustningar. Men svårt har jag att öfvergifva den idén att låta fader Ramunder uppträda vid den förestående högtidligheten och jag beder dig icke misstycka att jag här sammanrafsar huru jag och Lagberg föreställa oss utförandet af denna idé. Stadens befolkning placeras på bergsslutningen midt för lastageplatsen. När konungens slup kommit dit göres han uppmärksam på berget och i detta ögonblick öppnar det sig med buller af jordras och nedrullande stenmassor och Ramunder i sin tids fulla rustning träder fram emot kungen som han från kanalbanken helsar som sin befriare. För öfrigt framställer R. i en kort berättelse huru han till straff för öfvermod, för sina kolossala krafters missbruk, för otrohet mot Omma och för de försåt han stält för den helgade oskulden (S:t Ragnhild) blifvit bergtagen under den borg från hvilken han öfvat så många våldsamma hjeltedater — och det på grund af den ödets dom, att han först då skulle befrias när Omma blickad lät Vetterns våg föra en hjelte, sin samtids störste härförare och regent, tätt förbi R:s vikingaborg. Mer än ett år

hundra hade han (R.) måst vänta på den befriande hjälten. Tacksam förkunnar han hur till dennes, kungens ära och everldeligt minne af händelsen han ville bringa den genom saknad af hans hägn och omvårdnad så länge i vanmakt sjunkna staden till en här förr aldrig funnen rikedom, trefnad och storhet och det lika varaktigt som den förmäling mellan 2:ne hof hvilken nu firades och som framställde en fridens regentbragd föga mindre, vigtig och stor än den krigaren och statsmannen utmärkande, som förenat 2:ne riken.

R. uttrycker åter sin tacksamhet, hvori stadens befolkning uttrycker sitt deltagande genom jublande trefaldt hurra under kanoners dån — hvarefter verser till konungens lof i stor kör afsjungas.

K:ste Broder! Säg mig uppriktigt och i förtroende dina tankar om denna idé — samt om du vill förbarmande tänka på oss i vår bedröfvelse och bidra att realisera denna idé. Dina väner skola nog veta att betacka dig — men borgmästare och råd och stadens borgerskap skola ock i full skrud uppvakta dig och med ett till ämnet lämpligt tal framrätta honorarium — och alla våra gamla fröknar niga djupt.

Nu är jag lättad i mina bekymmer — då de äro anförtrodda dig — med hopp och förtroende väntar jag ett ord ifrån dig — som kommer att afgöra allt. — Låt mig icke länge få vänta derpå — du känner vigten af ett ord i sinom tid — Broder! på dig förtröstar jag — låt mitt hopp icke komma på skam,

Med lifligaste högaktning och vänskap,

Min hedersbrors

Ödmjukaste och
tillgifnaste tjänare
S. M. T. Cederborg.

Dahlgrens svar.

Stockholm den September 1832.

Värdaste broder och vän!

Högst öfverraskande för mig att se mig ihågkommen af min bror genom dess vänskapsfulla skrifvelse, får jag på det förbindligaste tacka därför.

Ditt förslag i afseende på den ifrågavarande högtidligheten är visserligen till sin idé poetisk, och i detta fall gillar jag, meo judicio, densamma fullkomligt. Men en annan fråga är: huru verkställa den och hvad effekt kan den frambringa? Ty skulle den misslyckas, nedfaller den till det parodiska och löjligen. Först och främst beror ju mycket på väderleken för dagen och tiden, då konungen

kommer att passera. Vidare huru frambringa den nämnde illusionen med stenrasen etc —? Kan jätten Ramunder uppträda ensam eller bör han ej hafva en svit med sig? Hurudant är perspektivet nedanför och uppåt — jag menar från punkten, der konungens båt stannar vid lastageplatsen till den. hvarest jätten framträder? Är derifrån och till stranden långt? Ty behöfver han spatsera en 2 à 3 minuter, som gör ett uppehåll, så afkyler ju detta illusionen. Om folkskaran föreställes stå rundtomkring öfverväger ej manne denna anblick det öfriga: jag menar jätten etc. etc. — och blir ej då samma missförhållande, som i vissa landskapsmålares taflor, der naturen finner sig nedtryckt eller undanskymd af en mängd levande föremål: sådana som herdar, boskapshjordar m. mera? Men framför allt, hvad tror du majestätet sjelf skall säga härom? Antingen skall han och de öfrige kunglige, som troligen medfölja, få notis om saken på förhand och då blir ju allt ett gyckel, eller icke. I senare fallet kunde hända, att han med sitt lynne toge illa vid sig; och ännu mer den qvinliga personalen. Ytterligare: hvem går i borgen för att ej jätten kan framkomma för bittida eller för sent, att han kan komma af sig i sin roll? Mycket som kan gifvas med fördel på en teater låter ej praktisera sig i fria luften. Dessutom behöfdes för att *väl* verkställa förslaget att det förut öfverspelades. Men det låter sig ju icke verkställa. Af dessa skäl skulle jag helt och hållet vilja afstyrka förslaget. Dessutom är konungen mycket mer belåten om några unga flickor springa och frambära blomster inför honom. Ungdomen har alltid någonting behagligt och intagande med sig. En vacker gruppering af folkskaran vid bergets sluttning skulle äfven ha en synnerligt god effekt. Bättre att göra litet och enkelt men nätt och behagligt, än försöka något större och löpa fara att misslyckas. Kunde jag i tanken rätt erinra mig lokalen, så skulle jag vidare yttra mig härom. Du beder mig komma ner. Jag medger att det är högst frestande, men min tid tillåter icke. Du får nu inte illa upptaga mina anmärkningar; de kunna möjligen vara oriktiga; men jag tyckte ärligheten fordrade att öppet uttala min mening, i synnerhet i en så viktig sak som denna. Jag skulle vilja lägga mycken vikt på grupperingen af folkskaran — så väl vid bergsfoten som vid lastageplatsen. En fil af ungdom i hvita kläder — etc. etc. — dock jag kommer ej rätt ihåg lokalen.

Framför mina broderliga hälsningar till vännerna Lågberg och Flodman. Tack än en gång för episteln!

Din beständige
Carl Dahlgren.

Skaldinnan Euphrosynes åsigt om saken.

(Ur bref till Cederborg.)

Idén med Ramunders framträdande är verkligt poetisk och skulle i sanning ha en förträfflig effekt. Men tiden är icke poetisk och därför har min kusin rönt motstånd häruti. Skada att så skett! ty ingenting hade varit mera ovanligt vid ett sådant tillfälle, då just det egna i uppfinningen framställt en större tafla, som i hög grad skulle ha öfverraskat med sin förtrollande anblick. — Om det är möjligt, så bör min kusin framhärda i utförandet af denna vackra idé.

(Emellertid segrade Dahlgrens betänkligheter.)

4.

En duell mellan två svenska officerare.

Ur ett i enskild ego befintligt bref från Skåne af 1801 hemta vi följande ganska egendomliga berättelse:

”Något om duellen mellan baronerna Beckfriis och Wrangel*. Beckfriis såsom placerad major och till hvilken kungens gardescorps-er afemna vaktparaderna, har genom sin akkuratess i tjensten, som kallas stränghet, ådragit sig officerarnes ovilja, hvilken de på stället ej vågade visa, helst kungen sjelf är mycket nogräknad på allt i tjensten.

För att taga hämd, hafva nedkommit 3:ne gardesofficerare: Wrede**, Wrangel och Gustafsköld**, som voro säkra att träffa Beckfriis vid Ramlösa — hvilket skedde på en bal i Ramlösa — de utmärkte sig i mycket moquerie som han undvek och läddes sig ej förstå.

* Lawe Beckfriis, född 1772, major vid konungens eget regemente 1796, död 1802. Henning Gustaf Wrangel, vid ifrågavarande tillfälle omkring 21 år gammal, var den samme som 1833 sprängde kolerabommarne mellan Norge och Sverige samt dog några dagar derefter på sitt vackra Sperlingsholm, ”känd genom sina kärleksäfventyr, sitt häftiga lynne och sina dueller”, säger Adelsns ättartaflor. Hans lefverne, berättadt af hans betjent, finnes tryckt.

** Fabian Ernst Wrede, fader till n. v. ministerresidenten, var vid tillfället 19 år. Gustaf Gustafsköld var, liksom Wrede, löjtnant vid 1:a gardet.

Följande dagen, på en assemblé i Helsingborg träffades de åter nedkomne herrarne i svarta underkläder — Beckfriis erinrade om kungens ordres som förbjuda dess lifkorps visa sig hvad som helst i annat än uniform, och att han blef satt i nödvändighet derom rapportera.

Påföljande dagen kom Beckfriis att gå dem förbi på gatan och på dess hälsning genom lyftning på hatten svarades ej, utan sågo de honom blott stint i synen.

Efter hemkomsten i dess kvarter, lät han genom kapten Morman* kalla dem till sig. På gjorda förebräelser, om en slik ohöflighet, förde Wrangel, som gissas genom lottkastning dem emellan blifvit gord till hufvudman, ordet och trodde det ej vara någon skyldighet hälsa, det berodde väl på en hvars behag m. m. sådant. Då Beckfriis yttrade sig anse för pojaktighet, undflykt m. m. som kunde förefalla. Detta ordet pojaktighet omfattade Wrangel såsom anstötligt mot en officer och hvarpå utmaning skedde och öfverenskommelse att påföljande dagen öfverresa till Helsingör.

De anmälte sig i sådant afseende hos kommandanten om pass, men utom det officerarne äro förbjudna till öfverfart, utom konungens tillstånd, var ändamålet allmänt bekant och resan vägrades; men på anhållan, att få resa ut på sjön för att roa sig med fiskande blef det tillåtet, med antydan till färjemannen, att vid hårdaste ansvar ej föra dem öfver.

I egenskap af sekundanter voro å Beckfriis sida kapt. Morman och löjtn. von der Lancken samt på Wrangels sida Wrede och Gustafsköld. Vid utkomsten ett stycke i sjön antyddes färjemannen föra dem öfver, och vid dess vägrande tvingades han dertill af Morman, som drog ut sin pistol. Utanför Helsingör vid Repslagarebanan nedanföre Marienlyst verkställes gerningen i det de förmodligen efter signal aflossade skott mot hvarandra, som ej träffade. Historien förmäles af somlige, att på Beckfriis' utlåtande, att det kunde göra tillfyllest — Wrangel svarat det ej kunde aflöpa med sådant harcelleri, utan de borde fortsätta affären med nya skott; en del säga, att Wrangel var tillfredsstäld, men på Wredes utlåtelse, att Wrangel kunde göra som han behagade, så lät han sig ej nöja, hvarpå de lötade hvem som skulle skjuta först, hvilket derigenom tillkom Beckfriis och hvilken levererade kulan vid nedra refbenet. Karlen stalp, blef genast förd på hospitalet under doktorsnns vård — kulan har stannat qvar i kroppen och har ej kunnat sonderats hvarest den tagit sin kosa, så att det i början var föga apparence om hans vederfående.

* Hojger Ludvig Morman, död i Ystad 1825.

Beckfriis med öfriga begåfvo sig tillbaka; vidare ger ryktet vid handen, att Beckfriis genast besökt generalguvernören Toll på Beckaskog och afgifvit rapport om hela förloppet, som blifvit afsänd till kungen, samt skall generalguvernören gifvit Beckfriis en brevet af ungefärligen det innehåll, att sedan händelsen är inberättad till konungen, så kan ej fråga om arrest å Beckfriis äga rum, förr än konungen derom förordade. Nu säges att Beckfriis är upprest.”

5.

Nekad kredit på skrifmaterialier åt Kongl. Maj:t*

Wälborne Herr Grefve, Kongl. Maj:ts Råd och President, så ock Ädel och Wälbördig Stats-Commissarie. Af bilagde varder Kongl. Stats Contoiret förnimmandes, hurusom Kongl. Cancellie Bokhållaren Johan Corall icke mäktat skaffa Credit på ett ris papper, som på honom blifvit assignerad, af orsak, att dess af Kongl. Stats Contoiret för åren 1713 och 1714 undfångna assignationer icke blifvit ännu betalta; och som på det sättet, i mangel af papper och andra dylika nödiga redskap, all förrättning här vid Kongl. expeditionen innan kort lærer stanna, så ville Kongl. Stats Contoiret draga omsorg att bemälte Bokhållare ofördröjligen undfår en anordning på redbara medel, på det han derigenom må komma i stånd, att uppehålla Crediten och skaffa till hands, det som göres af nöden, hvarmed WI befalle Kongl. Stats Contoiret Gud Allsmäktig.

Stockholm den 15 Februari 1715.

Ulrica Eleonora.

Gustaf Cronhielm.
Reenstierna.

A. Tessin.

Arvid Horn.
D. von Höpken.

6.

Också en följd af indelningsverket.

I Glumslöfs Dödbok för 1838 förekommer följande:
Söndagen den 21 Oktober dog afskedade dragonen, postman-

* Ur riksarkivets samlingar.

nen Åke Modig å N:o 14 Öfra Glumslöf, af ålderdomssvagheth i en ålder af 76 år, samt blef söndagen d. 28 Okt. begrafven. Enligt den öfverlemning, som Åke Modig sjelf förklarar vara af hans moder erkänd, föddes han då den förmente fadern redan några år vistats i Pommerska kriget, och således efter naturens ordning ej kunde vara hans fader. Men ryttaren erkände dock vid sin återkomst barnet såsom sitt.

Ett lika förhållande var med f. d. dragonen, skolmästaren Per Örtberg i Glumslöf; och har dylikt skolat ega rum på de flesta orter i Sverige under det sjuåriga Pommerska kriget, icke den enda skadliga påföljd af vårt svenska Indelningsverk, från hvars stiftelse Sveriges militäriska nationalära alltmer och mer aftagit.

Breflåda.

Recensent af "Europas Hof". Utan att vilja använda utrymmet i "Dagens Krönika" till polemik med en kritiker, som helt oösväradt utlåter sig om förhållanden hvilka han icke känner till, vill jag blott meddela att äfven Eder senaste uppgift rörande de af mig utgifna, i Kongl. Danska Geheimearkivet befintliga Christian VIII:s memoarer, varit gripen ur luften. Ni yttrar nämligen uti Eder i Ny svensk tidskrift införda svar på mitt genmäle att ingen *historisk* forskare skulle haft den djerfheten att vilja offentligent framlägga så beskaffade aktstycken af så färskt datum. Emellertid vill det sig icke bättre för Eder, än att dr *Yngvar Nielsen*, hvilkens egenskap af historisk forskare Ni förmodligen icke vill jäfva, haft för afsigt att utgifva denna dagbok, men hans plan strandade på svårigheten att å ort och ställe finna någon person som kunde dechiffra och afskrifva konungens allt annat än lättlästa franska originalhandskrift, en svårighet som det lyckades mig att öfvervinna.

Utgifvaren af "Europas Hof".

Red. af Finsk tidskrift, Helsingfors. I septemberhäftet af Eder ärade tidskrift har signaturen *Turdus Merula* erhållit en ridhare med anspråk att vara "sans peur et sans reproche", men som dock icke vågar sätta ut sitt namn. Det skulle kunna tyckas som om blott *en* mansperson i världen borde känna till *Turdus Merulas* hemligheter, och alltså skulle man kanske kunna gissa sig till, hvem författaren är. Då han (eller hon) emellertid anklagar mig i hårda ord därför att jag skulle gjort mig skyldig till en ogrannlaghet genom att i en not i supplementbandet till "Svenska hofvet" röja hvem som äsyftas i paskillet "Musikerns dotter" af *Turdus Merula*, så vill jag taga mig friheten meddela att detta skett i samråd med grefve C. G. Ridderstolpe, son till den person som af *Turdus Merula* blifvit öfverhöljad med smådelser.

Utgifvaren af "Svenska hofvet".

En svensk. Red. har genomläst Eder insända artikel i norska frågan, men kan icke införa densamma, eftersom den dels är alldeles för lång och dels behandlar tvistepunkter som numera icke hafva aktualitetens intresse, samt för öfrigt icke är affattad i den städade form, hvilken är ett oeftergiftigt vilkor för att erhålla plats i "Dagens krönika".

Förf. af "En bit realism ur näjenas värld". Eder uppsats öfverensstämmer icke med tidskriftens plan. Manuskriptet är bevaradt och kan återhemtas.

